

REVISTA MUZEELOR ȘI MONUMENTELOR

8 • 1980

muzeu

Muzee
8—1980

Revista muzeelor și monumentelor

apar 12 numere pe an :

10 — MUZEE (nr. 1-10)

2 — MONUMENTE ISTORICE
ȘI DE ARTĂ (nr.1-2)

Redactor șef : dr. LUCIAN ROȘU

COLEGIUL DE REDACȚIE

dr. Lucian ROȘU, redactor șef, Gavrilă SARAFOLEAN, redactor șef adjunct, Mircea DEAC, Ion GRIGORESCU, Elisabeta RUȘINARU

REDACTORI:

Ion GRIGORESCU, Maria IGNAT, Anghel PAVEL, Elisabeta RUȘINARU, Decebal ȚOCA,

secretar de redacție — Paul Cornel CHITIC

Prezentarea grafică și tehnică:

Corneliu MOLDOVEANU

Corectura asigurată de serviciul de corectură al I.S.I.A.P. (Întreprinderea de stat pentru imprimate și administrarea publicațiilor)

COPERTA (COUVERTURE) I: Muzeul de istorie al R. S. România: sala "Moldova în timpul lui Ștefan cel Mare" ● Le Musée d'histoire de la R. S. de Roumanie: la salle "Moldavie dans le temp de Ștefan cel Mare"

COPERTA (COUVERTURE) IV: Smîrdarul (*Rhododendron myrtioides*) specie ocrotită deoarece este monument al naturii; se află pe stîncile din jurul Tăului Negru (Parcul național Retezat) ● Smîrdarul (*Rhododendron myrtioides*) l'espèce protégée parce qu'elle est monument naturel: elle se trouve sur les roches d'environs de Tăul Negru (Le Parc National Retezat) (foto Dorin Gîrlea)

Redacția: Calea Victoriei nr. 174, cod 71101, sector 1, București, telefon 504868
Administrația: Întreprinderea de stat pentru imprimate și administrarea publicațiilor, Piața Scintei nr. 1, cod 71554, sect. 1, București, telefon 17 60 10, interior 1277

Abonamentele se fac la administrație — prin poștă sau virament, I.S.I.A.P. (Întreprinderea de stat pentru imprimate și administrarea publicațiilor), cont 64 51 30152 B.N.R.S.R. Filiala sector 1, București și la oficiile poștale sau difuzorii de presă. Costul unui abonament (10 numere „Muzee” și 2 numere „Monumente istorice și de artă”), lei 210 anual
Pour l'étranger: ILEXIM — Departamentul export-import presă P.O. Box 136—137, telex 11226, București, str. 13 Decembrie nr. 3

Taxele poștale achitate conform aprobării D.G.P.T.C. Nr. 137/7475/1979

ÎNTPREPRINDEREA POLIGRAFICĂ
„INFORMAȚIA” BUCUREȘTI c. 2517

Patrimoniul cultural național, parte integrantă a tezaurului spiritual al umanității

IULIAN ANTONESCU

C orolar firesc al unei multitudine de existențe ce își găsește rădăcinile debutului în strălucita civilizație neolitică, tezaurul spiritualității românești reprezintă din plin originalitatea, geniul creator al poporului nostru și, totodată, participarea intensă a acestuia, în toate pericadele istoriei, la îmbogățirea patrimoniului mondial de valori. Într-adevăr, arareori cultura materială și spirituală a unui popor conturează cu atita precizie arealul etnic și cel spiritual, definește prin valențele sale virtuți etice, capacitatea de permanentă adaptare la noi situații, vocația colaborării internaționale.

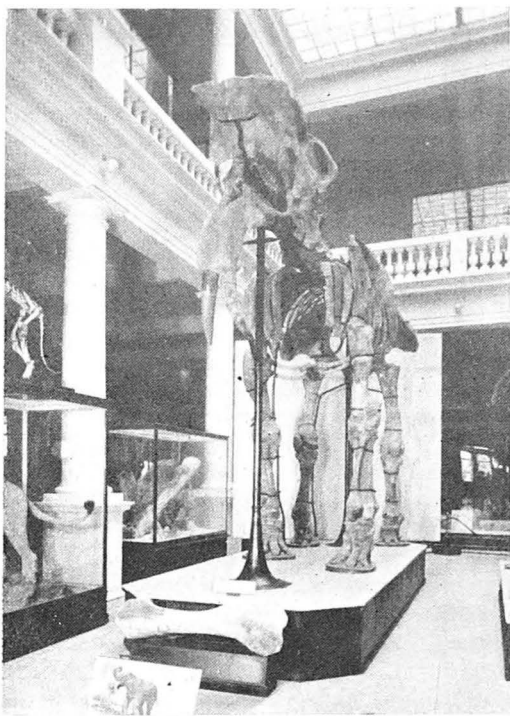
Patrimoniul cultural național, în totalitatea sa, pornind de la vestigiile arheologice și sfîrșind cu marile valori ale creației plastice sau cu realitatea tiparului, însumează prin circuitul său cele trei mari direcții ale dezvoltării istorice și politice românești. Este vorba de lupta pentru independență, pentru unitate și pentru afirmare etnico-spirituală.

Instituțiile specializate pentru valorificarea complexă a patrimoniului cultural național sînt, în primul rînd, muzeele. Ele se află în dubla ipostază de deținători de patrimoniu și, totodată, de harnici și competenți valorificatori ai acestuia. Cercetarea științifică cu bune tradiții în țara noastră, desfășurată de muzee, a dus nu numai la cunoașterea patrimoniului ci și la permanenta sa îmbogățire cu noi valori. Am putea spune că, prin investigațiile științifice întreprinse, muzeele sînt unul dintre cei mai importanți factori în asimilarea patrimoniului cultural virtual la patrimoniul cultural național existent. Încă din secolul al XIX-lea, școala de muzeografie românească s-a aplecat cu atenție asupra vestigiilor trecutului. Eforturile depuse de mari oameni de talia lui Mihail Kogălniceanu, Alexandru Odobescu, Grigore Tocilescu, au fost continuate, pe o treaptă superioară, de o întreagă pleiadă de savanți-

cețeni din vremea interbelică în frunte cu Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, Grigore Antipa, Dimitrie Gusti, care au îmbinat, în mod armonios, adevărate contribuții de renume mondial la cunoașterea patrimoniului național cu eforturi legate de punerea în circuit a acestor valori și a marilor adevăruri care definesc existența poporului nostru. Totodată, în cazul muzeelor de științe naturale sînt prezentate bogăția și varietatea mediului natural atît de caracteristice pentru spațiul carpato-danubiano-pontic.

În ultima vreme, muzeele din țara noastră, încadrate în planul unitar de cercetare, cu o activitate permanent dinamizată de documentele de partid, de cuvîntul și exemplul secretarului general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu, au înregistrat succese remarcabile în ceea ce am numi punerea în circuitul mondial de valori a patrimoniului cultural național românesc și, totodată, vegherea, cu un caracter strict științific, la îmbogățirea acestui patrimoniu și păstrarea trăsăturilor sale cele mai importante. Muzeele, alături de alte instituții de profil, luptă împotriva oricăror tendințe de poluare, de degradare, de pierdere a acestui patrimoniu. Asupra problemei de mai sus dorim să ne oprim mai mult pentru că ea se inserează și în agenda preocupărilor mondiale.

Caracterul dinamic, marile mutații care au survenit în structurile sociale și naturale ale vremii noastre, procesele intense de urbanizare și industrializare, treptata deplasare a lumii satului, păstrătoare de valoroase tradiții, spre mediul urban ridică în fața noastră, ca o problemă gravă de conștiință profesională și etică, păstrarea patrimoniului pentru viitorime. Desigur, muzeografii și specialiștii care, în general, veghează la conservarea patrimoniului cultural național și la punerea sa rațională în circuit public sînt, în același timp, oameni ai vremii lor și

Deinoterium gigantissimum (exemplar întreg, unic în lume) păstrat la Muzeul de istorie naturală „Grigore Antipa”

participă la marile procese de transformare a societății. Trebuie însă să facem o deosebire netă între ceea ce numim marile transformări cu caracter progresist, deschizătoare de drumuri noi în dezvoltarea omenirii și aspectele condamnabile de neglijență, de indiferență față de vestigiile trecutului, față de comorile pe care străbunii le-au păstrat pînă în zilele noastre și care, indiscutabil, trebuie să fie transmise nealterate generațiilor ce vor urma după noi. Or, în lumea viețuitoarelor, în lumea monumentelor, în lumea folclorului și a tradițiilor se petrec, desigur, și procese de degradare care așteaptă intervenția grabnică a specialiștilor. Pe bună dreptate, secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a subliniat, în cazul nostru, al pămîntului românesc, rolul deosebit pe care l-a jucat țărînimea în viața și istoria țării, în conservarea comorilor spirituale, definitorii romanității nord-dunărene. Din acest punct de vedere, muzeele și specialiștii lor au datoria nu numai să vegheze

nemijlocit la apărarea și conservarea patrimoniului legat de arhitectura și tehnica populară, de tradiții, de elemente ale creativității omului din popor ci, totodată, trebuie să atenționeze marele public contemporan asupra valorilor patrimoniului național ce se cer a fi apărute. Sînt în momentul de față importante colecții pe care muzeele le strîng pentru a fi valorificate la nivelul expozițiilor de bază, a expozițiilor temporare, sau păstrate în depozite care rămîn adevărate arhive de aur pentru specialiștii de azi și de mîine. Desigur, în valorificarea patrimoniului cultural național se impune să depășim anumite practici conservatoare, bune pentru muzeografia de altădată. Cînd vorbim de arhivă nu trebuie să înțelegem numai strîngerea obiectului, conservarea vestigiilor ca atare, ci ne gîndim la un anumit *corpus de documente* care, pornind de la protocoalele și rapoartele arheologice, de la însemnările pe care le fac etno-

Vas plastic antropomorf feminin din eneolitic — „Venus de la Vidra”

Vas aparținând culturii Cucuteni

grafii, istoricii, naturaliștii, atunci cînd vin pe teren în contact cu piesele respective, incluzînd în egală măsură fotografia și filmul, înregistrarea pe bandă magnetică, și pînă la apropierea celor mai moderne practici pentru a surprinde ceea ce nu este palpabil ca material tridimensional sau document scris. Cuvîntul, monumentul de grai, elementele de tradiție, toate se cer a fi păstrate. Și nu numai atît, printr-o scrupuloasă activitate științifică trebuie să le punem la dispoziția cercetătorilor de mîine propriile noastre constatări pentru ca adevărul etnografic, istoric, cel legat de cercetările biologice, tehnice, lingvistice, pentru ca viitorul să aibă, așa cum spunea foarte frumos marele nostru savant Nicolae Iorga, posibilitatea de a ne verifica, de a se confrunta cu părerile noastre și de a-și spune cuvîntul pe marginea acestor nepieritoare valori.

În politica de valorificare complexă a patrimoniului cultural național, ca expresie a valențelor sale universale, trebuie să se țină seama de faptul că — mai mult decît spectacolele de sunet și

lumină, conferințele, concursurile, simpozioanele și toate celelalte activități menite să pună în circulație națională și mondială valorile patrimoniului — expozițiile de bază și temporare organizate de muzee sînt cel mai eficient, convingător și penetrant mijloc de punere a publicului în contact nemijlocit cu realitatea românească. Nici o altă instituție nu poate exprima mai sintetic și convingător procesele definitorii ale existenței românești reflectate în patrimoniul cultural național așa cum o fac muzeele. Spre deosebire de toți specialiștii sau creatorii de frumos care funcționează în cadrul altor sectoare sau a uniunilor de creație, muzeograful pune marele public din țară și străinătate și, de multe ori, lumea specialiștilor în contact cu valorile culturale nu sporadic, nu întimplător și nu limitat, ci la orizontul unor mari demonstrații tematice în care fiecare piesă în parte și întregul ansamblu al expoziției respective se înscrie în importanta demonstrație a celor mai de seamă caracteristici istorice, economice, politice, sociale, culturale ale poporului. Mai mult decît atît, fiecare muzeu în parte nu-și trăiește izolat viața sa expozițională. Expozițiile noastre temporare tind să fie rodul colaborării mai multor muzee, și devin din ce în ce, am spune noi, mai bogate în argumente și în patrimoniu. La nivelul expozițiilor de bază se produce un proces extrem de interesant. Ele încep să fie organizate nu într-o viziune zonală care să circumscrie doar realitatea teritoriului pe care îl reprezintă muzeistic instituția noastră, ci fiecare expoziție de bază este rezultatul raportării contribuției locale la planul național și mondial istoric și cultural. Ținem să subliniem acest lucru pentru că însăși concepția tematico-muzeistică românească este o expresie a conștiinței valorii patrimoniului cultural național ca parte integrantă a patrimoniului mondial de valori. Nu există nici o epocă reprezentată în muzeele noastre de istorie, artă populară, etnografie, artă plastică, tehnice, care să nu-și găsească nemijlocit și imediat raportarea la orizontul mondial de realități și valori. Mai mult decît atît, dincolo de voința organizatorilor, există un factor obiectiv — istoria și procesul

Monezi dacice descoperite în bazinul mijlociu al Oltului

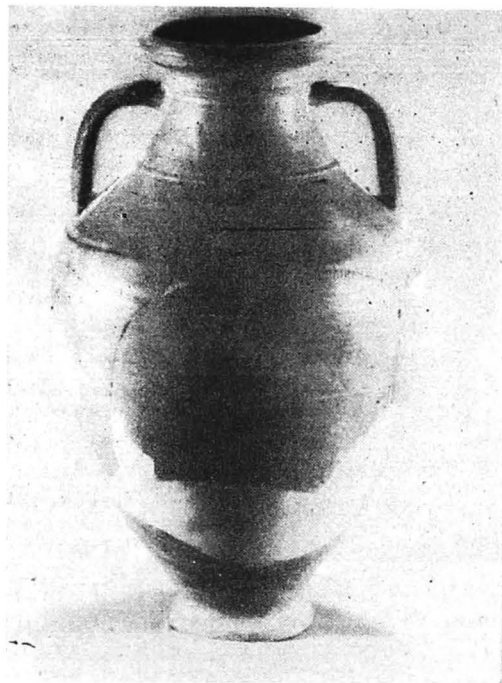
creator în spațiul carpato-danubiano-ponctic — care este rezultatul unor interferențe, dialoguri. Să dăm câteva exemple. Când prezentăm expozițional realitatea dacică, bogăția pământului dac, etapele dezvoltării civilizației dacilor, nu putem face abstracție de faptul că această realitate își găsește oglindirea în dialogul cu lumea greacă prin procesul colonizării care definește nu numai inițiativa grecească ci valențele materiale și spirituale ale elementului băștinaș. În momentul în care discutăm integrarea Daciei, în urma brutalului război din 105—106, în orizontul latin și apoi procesul romanizării, de fiecare dată raportăm acest lucru la întreaga realitate a Imperiului roman. Și atunci când ne referim la marile epoci de glorie ale poporului nostru, când — sub conducători îndrăzneți și clarvăzători — și-a jucat din plin rolul său european și mondial, facem în expozițiile noastre nu numai istorie românească, ci nemijlocit istorie europeană și mondială. Să ne mai amintim doar

câteva perioade din evul mediu. În muzeele noastre de istorie, ca cele din Giurgiu, Suceava, Craiova și Muzeul de istorie națională, momentul Mircea cel Bătrîn și Alexandru cel Bun este în egală măsură ilustrat ca începutul marii colaborări europene în realizarea frontului antiotoman, dialogul creator dintre Mircea cel Bătrîn și Sigismund de Luxemburg și dintre voința de fier a lui Alexandru cel Bun în a-și păstra independența și tendințele expansioniste ale lui Vladislav Jagello. În ce privește epoca lui Ștefan cel Mare, relațiile sale economice și culturale, afirmarea strălucită a culturii românești din acea vreme se fac simțite în expozițiile noastre permanente cu ajutorul unor referințe la istoria universală. Ecoul marelui act al lui Mihai Viteazul, prezentat în muzeele noastre, este de fapt o pagină de istorie universală legată de destinul politic al Europei de la începutul secolului al XVII-lea. Ne-am referit la toate aceste elemente pentru a sublinia faptul că expozițiile noastre de bază și temporare sînt dominate permanent de această realitate obiectivă — caracterul universal al patrimoniului cultural românesc, de angajarea mondială a elementului autohton de pe aceste meleaguri. Orice viziune sectară, în rezolvarea tematică a unei expoziții nu are viabilitate; prin urmare, chiar gîndirea tematico-expozițională este subsumată acestei mari realități istorice.

După ce am făcut acest tur de orizont asupra patrimoniului cultural național, dorim să ne referim la un aspect pe care documentele UNESCO l-au pus în evidență și anume că îndeplinindu-ne, fiecare popor în parte, fiecare țară, datoriile față de propriul tezaur spiritual ne facem, totodată, datoria de cetățeni ai Terreii, că propriul nostru patrimoniu este parte integrantă din comoara de sensibilitate, înțelepciune și frumusețe a omenirii întregi. Din acest punct de vedere, țara noastră ocupă un loc deosebit prin experiența pe care a acumulat-o și prin valoarea patrimoniului național.

Revenind asupra cîtorva constatări făcute la începutul acestui material, am dori să subliniem că spațiul carpato-

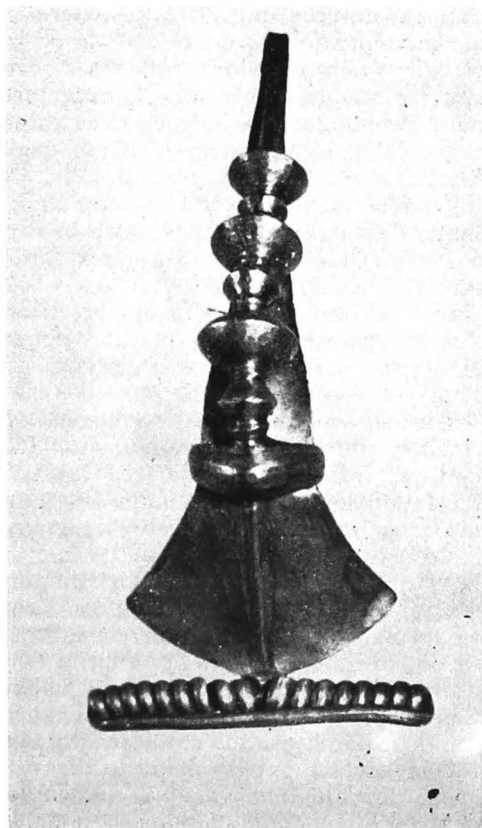
Amforă dacică descoperită la Răcățau — jud. Bacău

danubiano-pontic, în pofida unor vicisitudini ale destinului său istoric, a fost un mare și pasionat acumulator de frumos. În primul rînd pentru că elementul băștinaș, de la o sinteză la altă sinteză creatoare, și-a continuat existența în această străveche vatră de civilizație, fără hiatusuri, fără întreruperile fatale care, în cazul altor teritorii, fac pe oamenii prezentului să se uite, dacă nu cu indiferență, cel puțin cu mirare și nostalgică neputință la monumente lăsate de civilizațiile anterioare cărora însă nu le mai pot pătrunde mesajul. La noi, în schimb, frumusețile și marile cîștiguri ale neoliticului s-au încadrat prin continuitate etnică și politică la nivelul obștiilor satești indo-europenizate în orizontul traco-getic. Ulterior, acest orizont a aderat la orizontul latin, producîndu-se sinteza romanică în cadrul căreia marile mesaje ale neoliticului, ale epocii bronzului și ale experienței daco-getice au fost trecute ca zestre de aur continuității românești pe meleagurile noastre. În evul mediu timpuriu, romanile populare erau mereu ancorate pe făgașul existenței obștiilor satești-

agrară, să transmită comorile de experiență, imboldurile de creație, geniul creator însuși descris așa de frumos de mitul „meșterului Manole”, culturii feudale românești.

Țările române, făurindu-și în triplă ipostază — moldovenească, munteană și transilvăneană — statul feudal, au făcut, așa cum o spune marele Nicolae Iorga, un transfer de experiență rurală, țărănească, la nivelul structurilor feudale, urbane, politice europene. Statul medieval românesc, valențele sale îndreptate spre păstrarea ființei etnice și spirituale și spre colaborare internațională, instituțiile sale coexistînd cu vechile instituții cu tradiție multimilenară sînt ele însele adevărate matrice în care formarea și afirmarea patrimoniului cultural românesc a continuat să se producă. Cultura pe care societatea feudală românească a creat-o, într-un viu dialog între creația

Fibulă dacică de argint descoperită în jud. Cluj

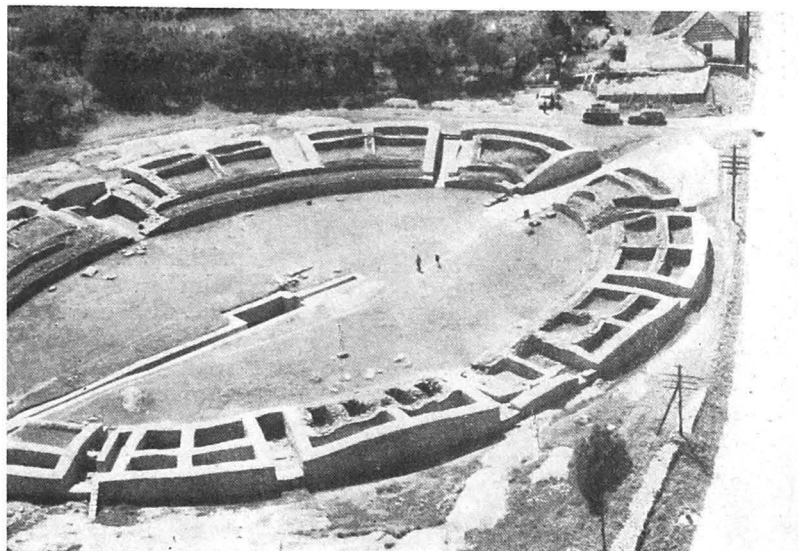
Medalion de aur descoperit
la Callatis (Mangalia) sec.
III î.e.n.

populară și creația cultă, a avut darul de a milita activ pentru unitate, pentru independență, și este suficient să ne gândim la frescele interioare și exterioare ale monumentelor feudale atât de caracteristice pentru nordul Moldovei care sînt, o spunem fără nici o exagerare, adevărate manifeste, îndemnuri cu caracter politic, la luptă împotriva coteritorilor. Arta aceasta feudală, civilizația evului mediu au creat și comori ale limbii. S-a dat pe pămîntul țării noastre o mare bătălie pentru afirmarea limbii române ca limbă vorbită și scrisă oficială, iar cartea românească realizată aici în țările române, importante focare ale tiparului european, a circulat din plin.

Dincolo de realitatea medievală, în condiții proprii, patrimoniul național cultural surprinde și formarea conștiinței naționale, a ceea ce numim conștiința modernă românească, parte integrantă în conștiința europeană, de vreme ce la impactul cu lumea acelor timpuri, spațiul carpato-danubiano-pontic a dăruit tezaurului spiritualității universale creații de excepție, de ar fi să amintim doar de strălucita prezență a marelui Dimitrie Cantemir, a gândirii stolnicului Constantin Cantacuzino și a altor cronicari. În fine, tot la nivelul patrimoniului realizat în epoca feudală, am vrea să spunem că o precoce conștiință națională i-a deter-

minat pe domnii Moldovei și Țării Românești să exercite, alături, bineînțeles de un protectorat politic asupra Transilvaniei, un adevărat protectorat cultural pe care îl găsim puternic imprimat în activitatea lor de ctitori, începînd cu Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și sfîrșind cu Constantin Brîncoveanu, realizînd o adevărată salbă de ctitorii amplasată pe întreg teritoriul Transilvaniei, așezăminte care dovedesc că cei de dincolo de munți se gîndeau permanent la frații aflați sub stăpînire străină. Patrimoniul cultural național trecut în procesul de afirmare modernă și contemporană dovedea, odată mai mult, originalitatea și deplina civilizație românească de vreme ce înscrisa nume celebre, contribuții prestigioase și înălța către zilele noastre *Coloana infinitului* zămislită de geniul daco-getic al lui Brîncuși. Or, toate aceste realități nu sînt produsul unei civilizații închise, a unei civilizații care se închistează în anumite granițe etnice, geografice sau cronologice, dimpotrivă spațiul carpato-dunărean, aflat la răscruce de solicitări economice, politice și militare, a învățat elementul băștinaș să prețuiască contactul cu marile civilizații înconjurătoare. Spunem neolitic și cînd deschidem minunata carte de lut citim, alături de însemnele geniului băștinaș, influențe și mesaje primite din lumea egeică, înrudiri spirituale cu

Vedere generală asupra urmelor amfiteatrului de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa

Statuie romană descoperită la Ulpia Traiana Sarmizegetusa

primele civilizații ale Mediteranei. Este suficient să spunem, în ultimă instanță,

că în *Gînditorul de la Hamangia*, în *Hora de la Frumușica*, în varietatea uneltelor pe care le găsim în așezările neolitice aflăm corespundențe active cu lumea mediteraneeană. Apoi întreaga existență traco-daco-getică se află la răscrucea unor puternice legături, cînd pașnice, cînd războinice, cînd din nou pașnice cu Persia, cu lumea elenistică și, în fine, în ultimele veacuri, cu lumea de sinteză economică, socială și spirituală a Imperiului roman. Spre lauda străbunilor noștri, trebuie să spunem că geto-dacii, ajunși la apogeul dezvoltării societății lor în momentul întemeierii statului unitar și independent sub conducerea marelui Burebista, primeau din plin influența civilizațiilor mediteraneene, o primeau, este adevărat și acest adevăr a rămas valabil pînă în zilele noastre, critic, selectiv, cu capacitatea de a asimila ceea ce era bun, ceea ce se potrivea mentalității și gusturilor lor esthetice. La Răcătău, Brad și în toate așezările geto-dacice, prezența ceramicii grecești și romane, existența imitațiilor după acestea, a unor imitații creatoare, este adevărat, nu servile și lipsite de nerv, se asociază de minune spiritului conservator etnic care păstrează, la nivelul orizontului cultural, ceramica, tipul de așezare, arhitectura civilă și militară geto-dacică, totul definind un popor unitar, maturizat spiritual. De aceea

Matricea sigiliului domnesc al lui Alexandru cel Bun

Cahle feudale

spunem, că patrimoniul nostru cultural național încă de la izvoarele sale curge pe fâgașul unor mari colaborări europene și mondiale.

Dincolo de experiența antichității, atunci când lumea greco-romană a găsit cuvinte elogioase pentru realitatea geto-dacică, pentru „dacia nemuritori”, pentru căpeteniile lor — Burebista și Decebal care în ultimă instanță erau marii contemporani ai lui Cezar și Traian, dincolo de aceste realități trebuie să simțim caracterul european și mondial al patrimoniului nostru cultural național și în ceea ce se numește marea moștenire latină și în ceea ce Nicolae Iorga definea așa de frumos, drept existența

noastră în originala formulă a romaniilor populare.

Continuitatea poporului nostru este o continuitate de largă colaborare cu influențele orientale și occidentale. Să ne gândim numai la faptul că aceste romani, cu caracter rustic, cultivând o bătrână civilizație țărănească, puteau, și nu întotdeauna în condiții politice prielnice, să se găsească în fața Imperiului bizantin, în fața confruntărilor cu civilizațiile, cu culturile, cu spiritualitatea popoarelor migratoare care nu vehiculau o cultură limitată, gentilică, așa cum greșit se crede, ci aduceau marile mesaje ale unor civilizații bătrâne. Este suficient să ne gândim la unele popoare migratoare, de origine asiatică, care aduceau către Europa, către lumea dunăreană, impulsuri ale civilizațiilor Asiei Centrale și chiar ale Extremului Orient.

Îndrăznim să afirmăm faptul că poporul român a fost capabil, chiar în condițiile fărâmițării feudale, să realizeze, aidoma străbunilor geto-daci, în noi condiții, un limbaj arhitectonic propriu care nu este nici occidental și nici bizantin, ci este românesc și care atinge apogeul în vremea statului feudal mușatin și basarab, pentru a se contopi, apoi, în clocotitoarea sinteză brîncovenească. Continuând în această idee, am dori să accentuăm faptul că țările române au jucat, după prăbușirea Imperiului bizantin, un rol atât de frumos definit de Nicolae Iorga drept „Bizanț după Bizanț”. Dar „Bizanț după Bizanț” nu înseamnă supraviețuirea Bizanțului în formule închis-

tate, în împrumuturi mecanice pe care le-am păstrat ca atare pe pământul nostru, ci cu totul altceva: „Bizanț după Bizanț” înseamnă preluarea funcțiilor spirituale și politice ale Bizanțului de către țările române care fructificau din plin lupta lor pentru apărarea independenței, devenind bastionul european al apărării antiotomane. În aceste condiții, marea epitropie spirituală pe care o exercitase Bizanțul asupra popoarelor din Peninsula Balcanică și din răsăritul Mediteranei a fost preluată de țările române. În virtutea acestui imperativ politic, spațiul carpato-dunărean a adăpostit intelectuali fugari din lumea balcanică și răsăriteană, a tipărit carte, a zidit așezăminte de cultură în această lume aflată sub stăpânire străină și în mod firesc, epocile de afirmare politică, diplomatică și militară, pe plan european, sint, totodată, epoci de puternic avânt spiritual, de creare a unor mari valori, de intervenții spirituale în viața popoarelor Europei balcanice. Strălucita dom-

nie a lui Ștefan cel Mare, epocile lui Neagoe Basarab, Matei Basarab, Vasile Lupu urmate apoi de epoca de apogeu a lui Constantin Brîncoveanu, cu răsfrîngeri în Peninsula Balcanică, pînă la focarul de rezistență antiotomană care a fost Athosul, au permis ca reprezentanți ai culturii românești să circule la nivelul diplomației și culturii europene. Să ne amintim în acest sens de Petru Movilă, Antim Ivireanu, de uluitoarea personalitate a celui mare ambasador european în China care a fost Spătaru Milesco și de cărturarul de talie europeană Dimitrie Cantemir. Toți acești creatori și vehiculatori de patrimoniu spiritual au conferit valențe noi tezaurului cultural românesc și în primul rînd aceea de campion politic pentru dreptul la independență și păstrarea ființei fizice și spirituale a popoarelor.

În marile procese de interferență europene pe plan cultural și spiritual, poporul român a primit, a valorificat, a potențat mari impulsuri venite din afară. Le-a făcut pe toate acestea într-un fel propriu, al său. Să dăm doar un singur exemplu. În toate țările apusene și răsăritene ajunse la o dezvoltare deosebită s-a practicat, la nivelul artei ceramicii, producerea cahlilor. Cîtă strălucire, cîtă varietate, ce valoare documentară excepțională există în cahleele care au făcut podoaba curților și caselor domnești românești din secolele XV, XVI și XVII. Cît de permeabili eram la mesajele culturii occidentale, cît de la ei acasă se simțeau pe cahle cavalerii, melusinele, perechea îndrăgostiților, cîntăreții, atît de specifici curților din apusul Europei. Cît de proprie poporului nostru este arhitectura monumentelor feudale cu caracter cultural din Țara Românească, Moldova și Transilvania în care simți cum se răsfrîng, ca niște nestemate, razele romanicului, goticului, stilului bizantin, dar ele păstrîndu-și propria identitate și, poate, ceva din trăsăturile definitorii ale spiritualității noastre țărănești: simțul proporțiilor.

Cum se explică că un popor în diferitele sale ipostaze — neolitice, traco-dacogetice, medievale, moderne și contemporane — a putut împăca atît de bine asimilarea creatoare a valorilor spirituale

Broderie de la sfîrșitul secolului al XV-lea înfățișîndu-l pe domnitorul Ștefan cel Mare

Portretul lui Mihai Viteazul, reproducere după fresca de la Mănăstirea Căluș

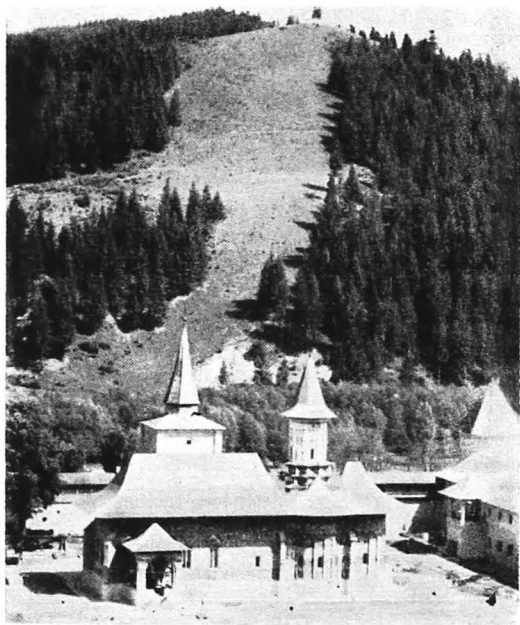
venite din afară cu lupta dîră de afirmare, de păstrare a independenței, a originalității, a propriilor sale structuri psihice? Credem că la impactul dintre patrimoniul universal și patrimoniul cultural național se profilează energicul contur al personalității românești. Acest contur, această capacitate de a păstra pe verticala unei milenare continuități, tipare și mentalități proprii, un limbaj de exprimare a trăirilor sufletești, o concepție originală despre lume și societate, toate aceste elemente sînt definiții pentru poporul nostru.

Un al doilea element care merită să fie subliniat este că niciodată în creația spirituală a poporului român nu se simt accente pesimiste, de întoarcere nostalgică și totală la trecut, accente de depre-

ciere a actului contemporan. Dimpotrivă, de fiecare dată, generațiile trecute au oficiat conștiința continuității în limbaj propriu, original timpului respectiv. Ca să spunem mai plastic, lumea daco-getică a moștenit sensibilitățile neolitice dar nu le-a repetat în tiparele cromatice, ornamentale și tipologice ale ceramicii sale. Satul geto-dac nu a repetat tiparele satului neolitic. Lumea medievală românească nu a construit, nu a gîndit și nu a realizat comori de frumos prin întoarcere la prototipurile geto-dacice ci de fiecare dată a fost evitată această repetiție, dovadă a originalității românești.

Patrimoniul cultural național românesc are și calitatea de a marca prezența poporului român în toate epocile istorice, pe întreg teritoriul, vibrațiile unitare ale sensibilității românești, ca și întreaga creație, politică, tehnică și culturală. Astfel, pe pelicula desfășurată a patrimoniului cultural național se înregistrează o adevărată electrocardiogramă a sensibilității noastre, a spiritului nostru unitar, a prezenței la marile mesaje europene. De ce spunem acest lucru? Pentru că uneori cei din afară, veniți de peste hotare, se apleacă în necunoș-

Mănăstirea Sucevița (jud. Suceava) monument de artă feudală pictat la exterior

tință de cauză asupra patrimoniului nostru și vor să raporteze creația specifică românească la parametrii care nu întotdeauna i se potrivesc. Am fost permanent prezenți, dar în spiritul posibilităților istorice și originalității noastre. Noi nu am ridicat, în epoca neoliticului dezvoltat, piramide, nu am făcut mari canale de irigație, dar am creat o plastică extrem de originală și rafinată care exprima în câțiva centimetri, ca în cazul statuii „Gînditorului”, concepția noastră despre monumentalitate. Nu am avut, în condițiile existenței traco-getice, decît tîrziu, spre epoca clasică, burebis-

zontul sistemului modern european. Pe bună dreptate, așa cum remarcă și complexul om de știință și artă care a fost George Călinescu, noi am avut capacitatea de a parcurge secole întregi, de a lichida decalaje la nivelul vieții unei singure generații — a se vedea generația de la 1848 — și am avut, totodată, tăria, spunea Călinescu, de a înscrie verbul geniului românesc în circulația mondială. Limba noastră luată direct din popor a încăput pe mîinile lui Dosoftei, Neculce ca să devină limba lui Eminescu și Sadoveanu. Toate aceste procese definesc geniul nostru și nu

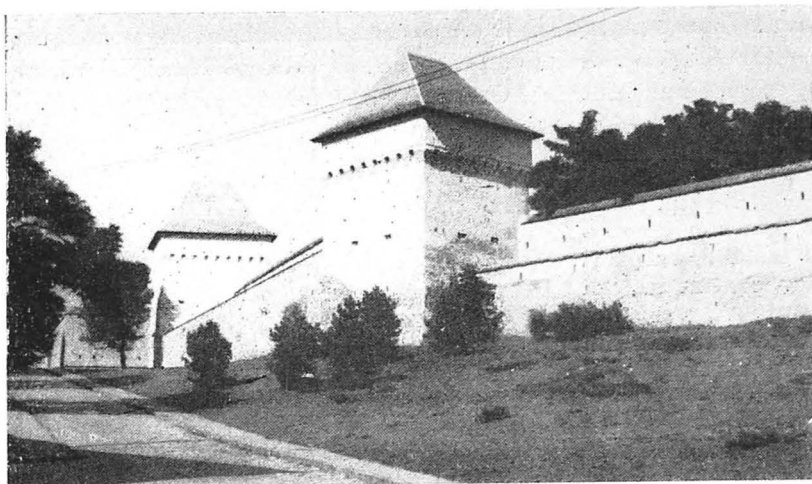

Palatul brincovenesc
de la Potlogi — jud.
Dimbovița

tană, centre propriu-zis urbane. Nici în evul mediu timpuriu nu am dezvoltat o viață urbană puternică, în schimb la nivelul altor matrice de manifestare a spiritului nostru creator am exprimat arhitectonic, plastic, din plin stilul nostru. Nu am cultivat dimensiunile arhitecturii bizantine și gotice, am găsit însă minunate formule de echilibru în tot ceea ce am construit, iar monumentele feudale din Moldova, din vremea lui Ștefan cel Mare, și a urmașilor săi, spre exemplu, sînt, așa cum se exprimă specialiștii veniți de peste hotare, monumente inedite ale geniului românesc. Nu am putut realiza, întotdeauna, la începuturile afirmării spiritului modern, instituții care să fie ușor omologabile cu cele din occident, în schimb am avut în procesul de afirmare a spiritualității românești personalități atît de puternice încît de la primele lor debuturi s-au înscris în ori-

trebuie căutată întotdeauna, în mod limitat, de la un veac la altul, corespondența nemijlocită dintre diferitele instituții. Spațiul carpato-dunăreano-pontic și-a trăit o viață a lui, și-a exprimat-o în felul lui și a reușit de fiecare dată în formule originale să se înscrie în orizontul general de valori.

Patrimoniul cultural național românesc a intrat, prin marile sale valori, în circuitul european și nu numai rezultatele creației culte ci și ale celei populare. Într-adevăr, mari compozitori occidentali au smuls folclorului muzical românesc bijuterii muzicale pe care apoi — începînd cu Brahms, List, Bartok — le-au transferat capodoperelor muzicii culte europene, de circulație europeană. Să ne gîndim apoi la ce a însemnat pentru întreaga Europă contactul realizat cu exponenți ai geniului creator românesc. Cu cît firesc mesagerul patrimoniului cultural

Cetatea medievală de
la Tirgu Mureș

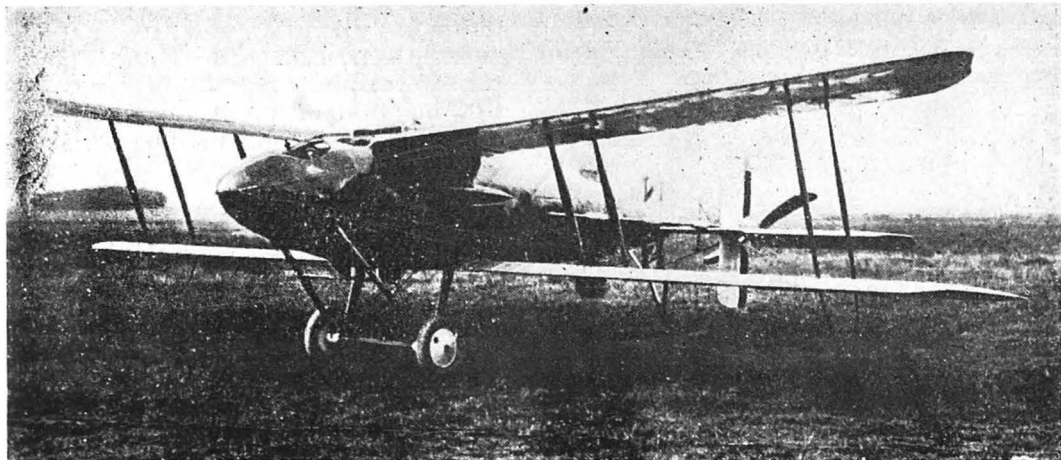
românesc — Nicolae Grigorescu — s-a încadrat în orizontul Școlii de la Barbizon, cât de gigantică a fost confruntarea dintre marea influență exercitată de Rodin cu încăpăținată voință a lui Brâncuși, cel care, venit de la Hobița Olteniei, dorea să se înalțe prin propriile mijloace, refuzând tutela spirituală a stejarului falnic care era atunci Rodin. Să ne gândim la marii exponenți ai patrimoniului cultural național românesc care au reprezentat ei înșiși celule foarte sensibile de asimilare a civilizației mondiale și apoi de trimitere, de dată aceasta, a unor comori preluate prin filtrul propriu, definitoriu românesc. Ce-a fost oare marele Eminescu, dacă nu unul dintre cele mai sensibile genii, care au primit și acumulat creator influențe ale filozofiei clasice germane, mesaje ale milenarei gândiri indiene, elemente ale literaturii occidentale, aspecte ale folclorului românesc, ale bătrânei civilizații rurale pe care a simțit-o încă din copilărie în Ipoteștiul primilor ani de viață. Eminescu este o expresie a capacității elementului autohton de a sintetiza valorile universale și de a dăruia la rîndul său.

În creația colectivă și individuală, definitorie patrimoniului cultural național românesc, se simte împletirea dialectică, de multe ori dramatică, între vocația specificului etnic, local și vocația universală. Și Brâncuși și Enescu și Eminescu au fost, ca reprezentanți ai creatorilor de frumos, mesageri și inter-

preți ai sensibilității românești în ipostaza acestei confruntări între cele două mari vocații. Fără să exagerăm, am vrea să spunem că omul spațiului carpatodunăreano-pontic a fost întotdeauna un om cosmic, un om care a primit din Univers mari mesaje și care a acționat extrem de sensibil la ele. Am putea să spunem că omul neoliticului așezat pe boturile însoțite de dealuri din imediata vecinătate a satului său a fost un mare artist care a îndrăznit, îmbinînd legile frumosului cu gândirea filozofică, să imortalizeze în lut concepția sa despre lume și societate, cultul fecundității, legăturile cosmice ale Pămîntului cu Soarele și alte resurse de energie. Omul evului mediu românesc a creat, de asemenea, valori nepieritoare și trebuie să spunem că există permanente relații, afinități, în toate domeniile creației sale. Tocmai de aceea, patrimoniul cultural național românesc este un atestat istoric și totodată un mare act de cultură colectivă, fiindcă respiră sinceritate, pentru că respiră această gândire cosmică și europeană a elementului băștinaș, pentru că lasă porțile deschise permanent unor noi sinteze și unor noi împrumuturi creatoare.

O problemă deosebit de importantă este măsura în care patrimoniul cultural național românesc creează, în contextul contemporaneității, valori, măsura în care participă la sporirea tezaurului spiritualității universale. Această problemă este urmărită cu pasiune și de către specia-

Avionul H. Coandă — biplan bimotor

liștii din cadrul muzeelor noastre. Într-adevăr, dacă, așa cum spuneam mai înainte, specialiștilor din muzee le revine, în cea mai mare parte, sarcina de a apăra de degradare materială și spirituală acest patrimoniu, nu este mai puțin adevărat că tot specialiștilor din muzee le revine sarcina de a promova mesajul creației contemporane în rîndurile marelui public și, ceea ce este foarte important, de a realiza de pe o poziție științifică, de eficiență maximă pentru marele public, schimbul de valori, ducînd prin expoziții dincolo de hotare mesajul spiritualității românești, aducînd la cunoștința publicului românesc, la nivelul muzeelor și sălilor de expoziție, mesajul civilizațiilor contemporane. De aici un postulat funcțional — muzeele sînt nu numai instituții culturale ci și instituții diplomatice, ele fiind chemate să trezească în om dragostea față de frumos, de pace, față de valorile create, să cultive simțul de colaborare între popoare, bazat pe cunoaștere și respect reciproc. Ce este în ultimă instanță patrimoniul cultural național și apoi patrimoniul universal? Este o moștenire sacră care se cere a fi ocrotită, care demonstrează nebunia războiului, care pledează împotriva distrugerilor, care îl învață pe om să respecte omul, care îl face pe om să dărîme pentru totdeauna ultimele bariere pe care concepțiile gentilice, ori capitaliste le-au lăsat în sufletul său. Care îl învață, cu alte cuvinte, pe om să privească întreaga

ga planetă ca o patrie, care se cere ocrotită și, totodată, sporită, înăvuțită cu contribuțiile generațiilor contemporane.

Grija pentru valorificare complexă a patrimoniului cultural național, de introducere în circuit național și mondial a valorilor sale, de apărare împotriva degradării și poluării, iată ce definesc în politica românească, o politică culturală, originală, răsfîrîntă în tot ceea ce se face azi pentru ocrotirea, valorificarea și conservarea patrimoniului.

Există în țara noastră o rețea de muzee. Acestea realizează, dau viață politicii culturale românești în domeniul patrimoniului. Trebuie să spunem că în ultimii ani au fost realizate expoziții monumentale ca tematică, strălucite prin elementele de patrimoniu înglobate, care au vehiculat dincolo de hotarele țării noastre, în cele mai importante centre ale lumii, valori inestimabile ale tezaurului românesc. Aceste expoziții, indiferent de profilul lor, defineau civilizația românească. Ele au poposit pe coastele Atlanticului și Pacificului, la Londra, Haga, Amsterdam, Bruxelles, Paris și Madrid, la Beijing și Tokio, în U.R.S.S. și celelalte țări învecinate nouă, și pînă departe în S.U.A., în America de Sud etc.

Fiecare mesaj trimis popoarelor lumii pune în evidență calitatea, forța documentară, valorile estetice ale patrimoniului cultural național, dar, totodată,

Statuia poetului Mihai Eminescu de la Constanța

în zilele noastre, când instituțiile specializate în valorificarea patrimoniului — muzeele — au lichidat dezvoltarea întîmplătoare, amplasarea arbitrară într-un centru sau altul al țării și conform unui consecvente politici științifice s-au dezvoltat armonios pe întreg spațiul carpato-dunăreano-pontic, fiind în permanent dialog cu monumentele arheologice, istorice, tehnice, etnografice și ale naturii. Ele își găsesc o firească prelungire în activitatea unor alte instituții deținătoare de patrimoniu cum ar fi Arhivele statului, bibliotecile etc.

Există în domeniul școlii muzeologice românești, fără îndoială, alături de cercetători și tematicieni reputați, specialiști în domeniul restaurării și conservării care garantează valorificarea științifică și cultural-educativă rațională a acestui patrimoniu. Cu cît expozițiile sînt mai numeroase, cu cît ele solicită mai multe elemente de patrimoniu, cu cît expunerea și transportarea acestora ridică grave probleme în legătură cu securitatea și integritatea respectivului

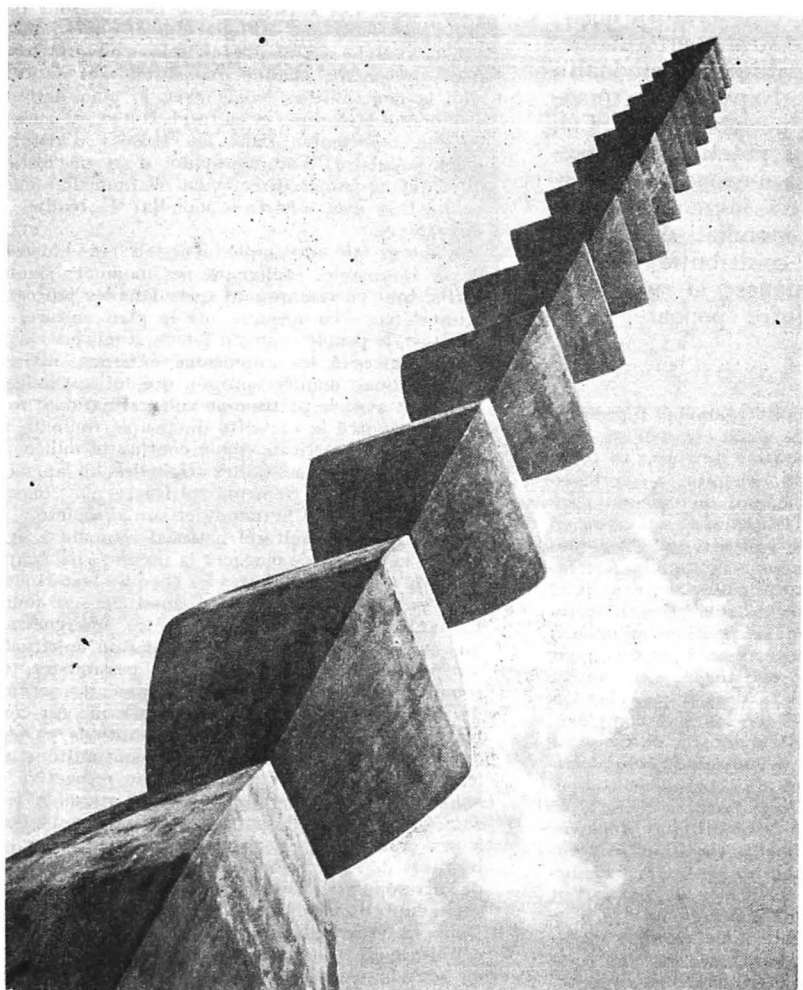
Arcul de Triumf din București, ridicat în memoria militarilor români căzuți în timpul primului război mondial.

subliniau și politica de pace, de colaborare promovată de țara noastră.

Am dori să remarcăm faptul că ultimii 15 ani, atît de rodnici în toate domeniile de activitate, și-au pus amprenta și în politica de valorificare a patrimoniului cultural național. Cele mai îndrăznețe vise ale lui Al. Odobescu, N. Bălcescu, C. Bolliac, V. Alecsandri, N. Iorga, D. Gusti și-au găsit înfăptuirea de abia

patrimoniu, cu atît activitatea restauratorilor și conservatorilor este mai asiduă, eforturile lor mai bine susținute, cu atît mai mult rețeaua de laboratoare zonale și muzeologice se dezvoltă mai mult pentru a putea face față tuturor problemelor legate de ocrotirea, de conservarea, de valorificarea patrimoniului cultural național.

În întreg acest context de activități, Comitetul național ICOM a reușit să-și

Constantin Brâncuși —
Coloana Infinită (detaliu) — Tirgu Jiu

aducă contribuția, să-și pună amprenta personalității sale în cele mai importante dintre manifestările consacrate circuitului național și mondial de valori.

Patrimoniul cultural național românesc, expresie a unității monolitice, etnice și culturale a poporului român, înnobilit de cele mai alese valențe ale aspirațiilor sale, permanent angajat în lupta de continuitate și afirmare a elementului autohton este în egală măsură, așa cum am subliniat, parte componentă, poate una dintre cele importante, ale patrimoniului cultural universal, mondial.

În această calitate el s-a bucurat și se bucură de atenția celor de peste hotare, fie specialiști, fie făcând parte din rîndurile marelui public. Nu trebuie să

uităm nici un moment că albume editate de UNESCO, manifestări legate de activitatea de conservare și valorificare a patrimoniului mobil și imobil la care au asistat reprezentanți UNESCO dovedesc cât de sensibilă este opinia publică internațională la realitățile spiritualității românești. Valoroasă este nu numai prezența corifeilor științei și creației românești în conștiința mondială, circuitul valorilor spațiului carpato-danubiano-pontic în întreaga lume. Nu mai puțin importantă este și valorificarea pe plan internațional a experienței școlii muzeologice și de restaurare-conservare românească. Această vocație a universalului i-a făcut pe mulți dintre cercetătorii noștri să realizeze studii importante,

iar pe restauratorii și conservatorii noștri să fie autorii unor adevărate performanțe, care unesc spiritul științific cu înalta măiestrie artistică. Experiența românească recunoscută pe plan UNESCO, introdusă în circuitul practicilor muzeologice și de conservare-restaurare internațională este aplicată în momentul de față patrimoniului mondial de valori, constituind o nouă contribuție pe care spiritul creator românesc o aduce pe planul colaborării între popoare.

RÉSUMÉ

Le trésor de la spiritualité roumaine représente amplement l'originalité, la génie créateur du peuple ainsi que sa participation intense, au cours de toutes les périodes de l'histoire, à l'enrichissement du patrimoine mondial de valeurs.

Le patrimoine culturel national roumain, en sa totalité, partant des vestiges archéologiques et aboutissant aux grandes valeurs de la création plastique ou à la réalité éditoriale, comprend dans son circuit les trois grandes directions du développement historique et politique roumain: la lutte pour l'indépendance, pour l'unité et pour l'affirmation ethnique et spirituelle. Les musées sont, en premier lieu, des institutions spécialisées pour la mise en valeur, d'une manière complexe, du patrimoine culturel national. Ils se trouvent dans la double situation de possesseurs du patrimoine et, en même temps, de laborieux et compétents propagateurs des connaissances liées à ce patrimoine. La recherche scientifique déployée par les musées, ayant de bonnes traditions en Roumanie, a eu pour effet non seulement la connaissance du patrimoine mais aussi bien son permanent enrichissement de nouvelles valeurs.

Le caractère dynamique et les grandes mutations survenues dans les structures sociales et la nature de notre époque, les processus intenses d'urbanisation et d'industrialisation, le déplacement graduel du monde rural, conservateur des précieuses traditions, vers le milieu urbain, soulève devant les muséographes un problème de conscience professionnelle ainsi que d'éthique — la sauvegarde du patrimoine pour les générations futures.

Les muséographes de Roumanie mettent le grand public du pays et de l'étranger, ainsi que — bien souvent — les spécialistes, en contact avec les valeurs culturelles, mais pas sporadiquement, au hasard et d'une manière limitée; tout au contraire, ils organisent de vaste démonstrations thématiques, où chaque pièce ainsi que le grand ensemble de l'exposition respective s'inscrivent dans l'importante démonstration des plus insignes caractéristiques historiques, économiques, politiques, sociales, culturelles du peuple. Selon la conception muséologique roumaine, aucun musée ne vit isolément sa vie expositionnelle. Les expositions temporaires tendent à être le fruit de la collaboration de plusieurs musées et sont toujours plus riches en arguments ainsi que sous l'aspect du

patrimoine. Les expositions de base ne sont plus organisées dans une optique zonale, qui soit limitée à la seule réalité du territoire couvert par le musée respectif; chaque exposition met en relation la contribution locale avec le plan national et mondial historique et culturel. Il n'existe aucune époque représentée dans les musées d'histoire, d'art populaire, d'ethnographie, d'art ou techniques qui ne trouve directement et immédiatement sa relation avec l'horizon mondial de réalités et de valeurs.

L'auteur fait une ample incursion dans l'histoire de la Roumanie, soulignant ses moments significatifs, tout en remarquant que, dans les processus d'interférence européenne sur le plan culturel et spirituel, le peuple roumain a reçu, a mis en valeur et a augmenté les impulsions externes, mais il l'a fait d'une manière propre, qui lui appartient. L'impact avec le patrimoine culturel national roumain a prouvé la capacité du peuple roumain de garder sur la verticale d'une continuité millénaire des moules et des mentalités originales, un langage pour exprimer les éléments spirituels, une conception personnelle sur le monde et sur la société.

Le patrimoine culturel national roumain a également la qualité de marquer la présence du peuple roumain au cours de toutes les époques historiques, sur l'entier territoire habité aussi de nos jours. Un autre élément méritant d'être souligné est qu'on ne sent jamais dans la création spirituelle du peuple roumain des accents pessimistes, de retour nostalgique et total vers le passé, des accents de dépréciation de l'acte contemporain. Au contraire, à chaque occasion, les générations passées ont officié la conscience de la continuité dans leur langage, original pour l'époque respective.

Le patrimoine culturel national roumain est entré dans le circuit européen et universel grâce à ses grandes valeurs, et pas seulement par les résultats de la création culte, mais aussi par ceux de l'art populaire (il suffit de rappeler les nombreuses adaptations du folklore musical roumain). Dans la création collective et individuelle, qui définit le patrimoine culturel national roumain, on sent la relation dialectique entre la vocation du spécifique ethnique, local, et la vocation universelle. Brâncuși, Enescu, Eminescu, ont été en tant que représentants des créateurs esthétiques des messagers et des interprètes de la sensibilité roumaine dans cette confrontation entre les deux grandes vocations.

Au cours des dernières années on a réalisé des expositions monumentales sous l'aspect thématique, brillantes par les éléments de patrimoine inclus, qui ont porté au-delà des limites de notre pays, dans les plus importants centres du monde, des valeurs inestimables du trésor roumain. Chaque message adressé aux peuples du monde met en évidence la qualité, la force documentaire, les valeurs esthétiques du patrimoine culturel national roumain, tout en soulignant la politique de paix, de collaboration internationale de la R. S. de Roumanie.

L'expérience muséographique roumaine de sauvegarde et de conservation du patrimoine est reconnue sur le plan de l'UNESCO, car elle constitue une contribution de l'esprit créateur roumain à la collaboration entre les peuples.

Realizări și perspective în domeniul ocrotirii patrimoniului cultural național

„Bunurile din patrimoniul cultural național aparțin prin valoarea și semnificația lor — întregului popor și de aceea societatea socialistă ia toate măsurile necesare pentru ocrotirea și conservarea lor, evitarea înstrăinării sau deteriorării acestora, pentru păstrarea, apărarea și folosirea lor în interesul întregii națiuni.”

(Din Legea nr. 63/1974 a ocrotirii patrimoniului cultural național)

De-a lungul existenței sale milenare, poporul român a creat numeroase bunuri de mare valoare artistică, istorică, tehnică etc. mărturii de necontestat ale capacității sale creatoare, ale luptei pentru independență, ale contribuției aduse la dezvoltarea civilizației și culturii mondiale. Păstrarea acestor mărturii reprezentative, deosebit de prețioase, prin semnificația lor, este de importanță fundamentală.

Conservarea științifică a bunurilor culturale-artistice este, ca formă de activitate socială, destul de recentă. Impusă de cerințele majore ale păstrării celor mai valoroase mărturii create de spiritul uman, conservarea a depășit etapa unor forme dispersate de manifestare, circumscrise în perimetrul unor cabinete de lucru sau laboratoare, izolate, căpătînd un caracter tot mai sistematic și mai cuprinzător, cu o sferă de influențare tot mai întinsă.

Dacă pe plan internațional conservarea împlinește cîteva decenii, în țara noastră ea s-a afirmat într-o perioadă

relativ scurtă, dar remarcabilă prin volumul și calitatea activităților întreprinse, îndreptate spre ocrotirea bunurilor culturale des vicisitudinile timpului și de implicațiile negative ale folosirii lor, tot mai intense. O perioadă în care conservării i s-a recunoscut un statut ce o plasează în rîndul funcțiilor de bază ale muzeului, o perioadă în care, prin îndrumare și coordonare pe plan național, i s-a asigurat un caracter coerent, continuu și sistematic.

Expresia elocventă a activităților desfășurate în acest domeniu o constituie, fără îndoială, apariția Legii ocrotirii patrimoniului cultural național nr. 63/1974 și a celorlalte documente legislative aferente. Elaborarea acestei legi demonstrează grija statului român pentru păstrarea, apărarea și folosirea bunurilor care fac parte din patrimoniul cultural național.

Apariția Legii ocrotirii patrimoniului cultural național reprezintă nu numai momentul de răscruce în activitatea de ocrotire din țara noastră, dar și punctul

de plecare al unui ansamblu de măsuri cu efecte din cele mai salutare pentru existența bunurilor cultural-artistice.

Prevederile Legii nr. 63 care stau la baza programului național de conservare, restaurare, valorificare și cercetare a bunurilor care fac parte din patrimoniul cultural național sînt adaptate perfect condițiilor noastre specifice și constituie ilustrarea unei politici înțelepte menite să asigure ocrotirea lor deplină. În ceea ce privește conținutul legii sînt de relevat cîteva din principalele ei prevederi:

- obligativitatea declarării bunurilor cultural-artistice de către deținători, în vederea constituirii evidenței lor centralizate;

- constituirea evidenței centralizate a bunurilor care fac parte din patrimoniul cultural național. Inventarul complet al acestor bunuri constituie o importantă bancă de informații care definește valoric fiecare obiect și îl plasează în contextul său istoric, tipologic, funcțional etc. Evidența centralizată are, prin implicații și funcții, un rol hotărîtor în aplicarea politicii de ocrotire a patrimoniului din țara noastră. Cel puțin două din funcțiile evidenței centralizate trebuie menționate aici;

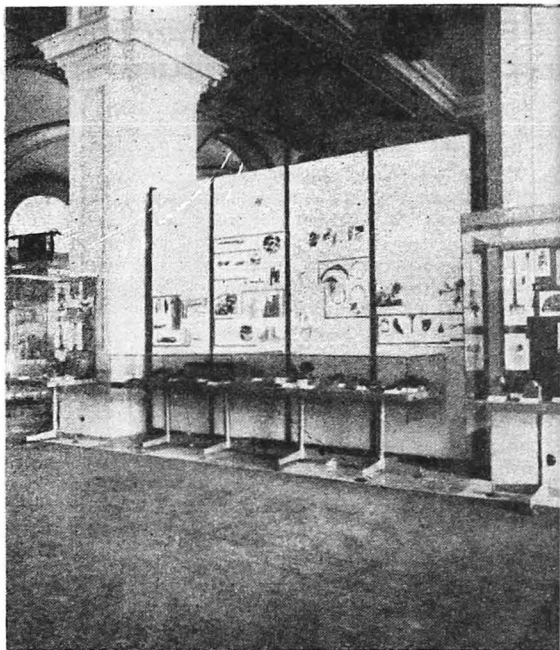
- a) mijloc de informare-documentare de o deosebită valoare pentru activitatea de cercetare în artă, arheologie, istorie, etnografie etc.;

- b) instrument indispensabil pentru aplicarea prevederilor Legii ocrotirii patrimoniului în ceea ce privește valorificarea, conservarea și restaurarea patrimoniului. Cunoscînd bunurile de interes național, posesorii, locul unde se păstrează, starea de conservare și condițiile de păstrare (elemente cuprinse — printre altele — în evidența centralizată), se poate preveni în mod absolut dispariția acestora și se pot lua măsuri corelate de ocrotire, conservare și restaurare.

Legea nr. 63 mai prevede:

- controlul existenței și circulației bunurilor;

- dreptul de preemțiune al statului ori de cîte ori deținătorii de bunuri, persoane fizice, doresc să le vîndă altor persoane fizice;

Arme, unelte, vase dacice și romane în Expoziția de restaurare de la Muzeul de istorie al R. S. România

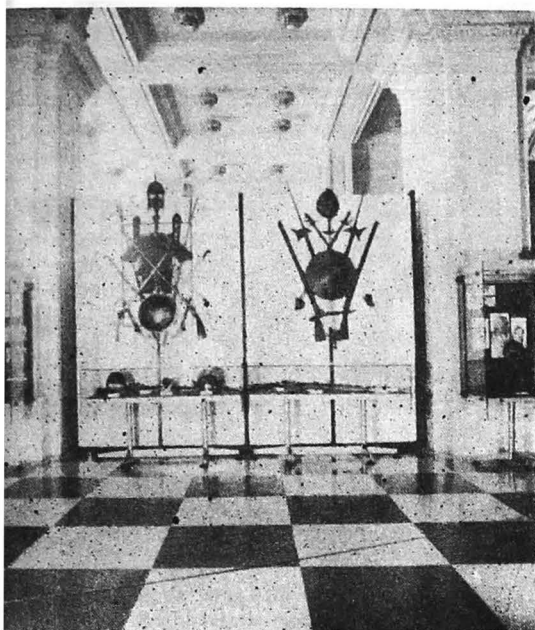
- obligația deținătorilor (instituții, culte, persoane fizice), de a asigura bunurilor pe care le dețin condiții corespunzătoare de valorificare, păstrare, conservare și securitate;

- preluarea în custodie a acelor bunuri cărora deținătorii nu le pot asigura condiții corespunzătoare de securitate și conservare;

- obligația posesorilor de a asigura restaurarea bunurilor declarate numai în cadrul laboratoarelor zonale de stat, organizate, dotate și încadrate în acest scop;

- interzicerea înstrăinării bunurilor.

După apariția Legii ocrotirii patrimoniului au fost elaborate alte două documente de mare importanță: *Programul cadru național pentru conservarea și restaurarea patrimoniului* și *Normele pentru ocrotirea și conservarea bunurilor cultural-artistice, tehnice, științifice care fac parte din patrimoniul cultural național*. Dacă programul cadru stabilește sarcinile actuale și de perspectivă în acest domeniu, prioritățile, spiritul în care aceste probleme trebuie soluționate, responsabilitățile și, evident, ter-

Arme de luptă, de vânătoare și de paradă, fragmente de armuri și coifuri în Expoziția de restaurare de la Muzeul de istorie al R. S. România

menele, normele de conservare statuează obligațiile deținătorilor de bunuri, condițiile în care activitățile de cercetare, valorificare expozițională, păstrare, depozitare, manipulare, ambalare și transport trebuie efectuate fără a afecta starea lor de conservare. În norme s-au introdus și atribuțiile factorilor implicați în activitatea de ocrotire a patrimoniului, subliniindu-se faptul că aceste activități constituie obligații prioritare pentru toți cei care lucrează într-un muzeu.

O pîrghie importantă în ansamblul activităților de protejare a patrimoniului, în aplicarea unor măsuri, programe etc. l-a constituit politica de cadre. S-a considerat că randamentul activității de ocrotire a patrimoniului este efectiv condiționat de numărul și calitatea cadrelor implicate. Astfel, dacă în 1971 funcția de conservator exista doar în nomenclatorul de funcții, astăzi în acest domeniu avem peste 200 de cadre. După apariția Legii ocrotirii au fost încadrați în fiecare județ conservatori generali. S-a triplat numărul restauratorilor.

Creșterea numerică a cadrelor a fost însoțită și de modificări de structură.

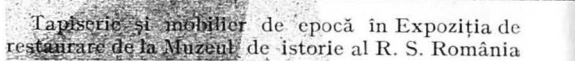
Rețeaua dispune astăzi de cadre cu pregătire tehnică superioară (ingineri, chimiști, fizicieni, biologi) care nu existau înainte. Este inutil să insistăm asupra importanței pe care o prezintă existența acestui potențial uman cu pregătire tehnică în sectoare de activitate dominate de probleme tehnice complexe, pentru asigurarea caracterului științific al activității de conservare-restaurare.

Dincolo de aceste date doresc să relev, în mod deosebit, alte două aspecte de semnificație.

Mai întîi apariția funcției de conservator. În țara noastră există la nivelul personalului științific muzeal trei verigi: muzeograful, restauratorul (chimistul, fizicianul etc.) și conservatorul. Apariția conservatorului, specializat și profilat pe activități de profilaxie (prezervare) a fost generată de complexitatea, întinderea și caracterul tehnic al problemelor de conservare și constituie o condiție a aplicării eficiente, prioritare, a activității de conservare (în sens profilactic) în raport cu restaurarea.

Într-adevăr, analiza factorilor care provoacă procesele de degradare, a cauzelor și condițiilor care le favorizează, a arătat că aplicarea unor măsuri de preservare și prevenire eficientă este posibilă dacă există cadre specializate în acest sens și dacă activitatea acestora are un caracter continuu și sistematic. Experiența a arătat, cel puțin la noi, că astfel de activități nu pot fi asigurate de muzeografi care au alte specializări, nu au competența necesară, fiind lungi perioade indisponibili. Prin specificul muncii lor și restauratorii sînt indisponibili. Activitatea lor, circumscrisă obligatoriu la perimetrul laboratorului, îi împiedică să fie prezenți pentru aplicarea măsurilor generale de profilaxie și conservare în toate sectoarele din muzeu în care sînt expuse, depozitate colecțiile respective, în perioadele în care obiectele se cercetează, ambalează, fotografiază.

Celălalt aspect privește locul și rolul cadrelor cu pregătire tehnică superioară în laboratoarele zonale de restaurare. Laboratorul zonal a fost conceput și organizat astfel încît să asigure restaurarea unor bunuri de valoare deosebită,

[illegible]

incalcarea regulilor elementare de conservare, fapt care transformă, în mod paradoxal, pe cei investiti cu sarcini de protejare a patrimoniului, în surse ale deteriorării acestuia. La baza acestui paradox a stat fără îndoială, printre altele, cunoaşterea problemelor conservării. De aceea pentru a atrage atenţia asupra factorilor de risc si a preveni dezvoltarea unor procese de degradare, rezultate ca urmare a unor activităţi neconforme cu prevederile Legii ocrotirii patrimoniului cultural naţional si ale conservării ştiinţifice, pentru a mări capacitatea de rezolvare a acestor probleme, s-a fost introdus în programele de muzeologie şi de conducere, cursul de "Bazele conservării ştiinţifice, transmiterea unor cunoştinţe indispensabile în acest domeniu a avut efecte pozitive, a constituit în general, o punte de legătură spre informaţie corectă şi sprijinirea efectivă a măsurilor de ocrotire si conservare

bazei materiale în raport cu cerințele reale, de aplicarea unei politici de ocrotire cu larg orizont de cuprindere tematică și teritorială. Amintim, de asemenea, importanța ei în elaborarea planurilor naționale anuale de restaurare pe baza unor criterii obiective de stabilire a priorităților. Numai în măsura în care avem aceste informații vom putea introduce în planul de restaurare, cu prioritate, obiectele cele mai valoroase, mai sensibile și cu procese evolutive de deteriorare.

Aceasta este motivația unei vaste acțiuni declanșate încă de la apariția Legii ocrotirii patrimoniului, pentru determinarea stării de conservare și a condițiilor de păstrare a bunurilor de interes național. Până acum aproape toate bunurile declarate au fost examinate de către conservatorii oficiilor județene de patrimoniu, iar în anumite cazuri de echipe de conservatori și restauratori.

Este necesar să relevăm și rezultatele cercetărilor întreprinse pentru rezolvarea altor probleme fundamentale ale conservării cum sînt: ambalarea, transportul și depozitarea bunurilor cultural-artistice. În general, astfel de activități nu sînt efectuate în mod corespunzător, ceea ce influențează negativ starea de conservare a unei părți însemnate a patrimoniului.

S-a insistat mai mult în legătură cu folosirea tehnicilor corecte de etalare a bunurilor expuse, pentru soluționarea problemelor depozitului muzeal care prezenta serioase carențe de ordin funcțional, cu repercusiuni pe planul conservării. Aici, înainte de a pune la punct tehnicile de etalare, au trebuit să fie rezolvate cîteva probleme de fond cum sînt precizarea conceptului și a principiilor de organizare și de structură, cerințele depozitării și ale mobilierului etc. Pe baza studiilor întreprinse, a analizelor corelate, s-a adoptat tipodimensionarea ca criteriu de organizare și de structură a depozitului. Aceasta presupune organizarea obiectelor după natura materialelor din care sînt făcute, după tipul morfologic, iar în cadrul fiecărui tip după format (dimensiune tip). Considerăm că rezolvarea problemelor depozitului este condiționată de adoptarea tipodimensionării, singura în măsură să

permită folosirea rațională a spațiului de depozitare conformă cu conservarea științifică, alegerea tehnicii de etalare și proiectarea mobilierului făcîndu-se în acord cu particularitățile morfologice și proprietățile fizico-mecanice ale obiectelor.

Sînt numeroase alte aspecte ale activității de conservare-restaurare, care au fost abordate și soluționate. Înainte de a trece la abordarea cîtorva elemente de perspectivă, am dori să atragem atenția asupra unui factor de cea mai mare importanță pentru politica de ocrotire: faptul că sistemul nostru social-politic, instituțional, creează premise, facilitează (mai mult chiar, condiționează pozitiv) efectuarea unei politici unitare de ocrotire, cu un caracter continuu și sistematic, la scara teritoriului național, ne permite să intervenim prompt acolo unde este nevoie, să ne concentrăm mijloacele în direcții prioritare și corelate. Acest lucru va rezulta și mai clar din enumerarea principalelor prevederi ale Programului cadru național de ocrotire a patrimoniului asupra cărora se concentrează în prezent eforturile noastre. Mai întîi însă trebuie relevate cîteva aspecte semnificative:

a) Programul cadru are la bază analiza situației existente. O analiză de durată (cinci ani) care nu putea fi „sărită” sau „scurtată”, eficiența oricărui program fiind, după cum se știe, strîns legată de gradul de reflectare a realității, de exactitatea cu care sînt sesizate problemele, de gradul de cuprindere a problemelor, de stabilirea relațiilor cauzale, ceea ce, evident, presupune o cercetare atentă, extinsă, profundă și de durată a unei vaste rețele de probleme, procese, zone de activitate, factori etc.

b) Programul este global. Din motive lesne de înțeles s-a abandonat concepția potrivit căreia din o vastă rețea de probleme se abordează doar cîteva, de obicei acele care pot fi rezolvate imediat. Programul cadru, așadar, nu putea fi decît global pentru că în acest domeniu trebuie luate în considerare și rezolvate toate — dar absolut toate — problemele, factorii care determină starea de conservare a bunurilor. Altfel toți factorii necuprinși, necombătuți acționează la

fel de distructiv asupra acestor bunuri chiar dacă pe ici pe colo s-au luat anumite măsuri. Ar fi o situație similiară unui organism afectat concomitent de mai multe maladii dar la care măsurile de tratament ar viza doar unele din ele. Programul cadru de rezolvare a problemelor ocrotirii patrimoniului cuprinde totalitatea problemelor care se înscriu în sfera respectivă, indică soluțiile, etapele, principiile de rezolvare, corelează toate condiționările, precizează mijloacele și responsabilitățile.

Programul acordă prioritate măsurilor de profilaxie. Considerăm că oricite eforturi s-ar face pentru dezvoltarea rețelei de laboratoare, oricâte mijloace s-ar investi în ceea ce privește restaurarea patrimoniului, activitatea din acest domeniu ar semăna pe undeva cu o „pînză a Penelopei” dacă nu se iau măsuri corespunzătoare de combatere a tuturor factorilor care provoacă procesele de degradare. De aceea, modelul organizatoric al programului prevede concentrarea eforturilor în direcția eliminării cauzelor care provoacă procesele de degradare.

Pe scurt citeva din prevederile Programului cadru:

1. Asigurarea pentru bunurile de patrimoniu a unui regim de păstrare, depozitare, valorificare expozițională corespunzător conservării științifice. În acest sens urmează să se asigure controlul factorilor microclimatici, reducerea duratei de expunere, înlocuirea bunurilor fragilizate cu copii, îmbunătățirea sistemelor de etalare-depozitare, verificarea anuală a funcționării sistemelor de iluminat, încălzit, apă și canal a căror avarie sau disfuncție pot provoca distrugerii masive, raționalizarea folosirii spațiilor de depozitare prin generalizarea organizării acestora pe criteriul tipodimensionării etc.

2. Ocrotirea și conservarea descoperirilor arheologice. În acest sens se prevăd printre altele: instruirea periodică a cadrelor de specialitate și înarmarea acestora cu cunoștințe necesare efectuării corecte a operațiilor de prelevare a descoperirilor, conservarea lor sumară, depozitarea pe șantier, ambalarea, transportul etc., asigurarea mijloacelor materiale necesare acestei operații, precum și pentru

conservarea siturilor arheologice.

3. Prevenirea efectelor dăunătoare ale filmărilor și fotografiierilor (reducerea numărului de filmări/fotografieri a operei de mare valoare, crearea unei fototeeci centrale cu un fond de împrumut, organizarea arhivei naționale de imagini de uz curent și a fondului de rezervă).

4. Amenajarea unui laborator experimental destinat punerii la punct a tehnicilor de conservare (determinarea rapidă a gradului de fragilizare a materialelor, a incompatibilităților, controlul condițiilor microclimatice, elaborarea unor standarde de depozitare, expunere, ambalare etc.).

5. Evaluarea precisă a stării de conservare a patrimoniului. Constituirea documentațiilor privind starea de conservare a bunurilor și a condițiilor de păstrare.

6. Combaterea dăunătorilor biologici. Se preconizează formarea unor echipe conduse de biologi, special instruiți pentru depistarea și combaterea „in situ” a dăunătorilor.

7. Intensificarea activității de organizare, amenajare și dotare a laboratoarelor zonale. Programul prevede, de asemenea, organizarea laboratoarelor de tip județean care să preia sarcinile de conservare curentă a bunurilor de patrimoniu și restaurarea obiectelor cultural-artistice, altele decît cele de patrimoniu.

8. Încadrarea și pregătirea cadrelor implicate în activitatea de conservare și restaurare: mărirea numărului de restauratori, îmbunătățirea raportului numeric dintre cadrele cu pregătire superioară și cele cu pregătire medie-generală, muncitori etc. Încadrarea cu conservatori a instituțiilor (biblioteci, unități de cult etc.) care nu fac parte din rețeaua muzeală, precizarea statutului conservatorilor și restauratorilor.

Evident că finalizarea acestor puncte ale programului va fi condiționată de modul în care acestea vor fi concepute, organizate și desfășurate. Pentru că în destul de numeroase cazuri, activitățile în care sînt implicate bunurile de patrimoniu nu se bucură de organizare superioară, au un caracter de precipitare, cu soluționări „din mers”, potrivit inspirației de conjunctură. De aici numeroase

inconveniente pe planul eficienței și chiar al stării patrimoniului. În acest sens este destul să se examineze caracteristicile mobilierului din sălile de expunere și mai ales de depozitare care, în ciuda sumelor cheltuite și a materialelor scumpe folosite, continuă să rămână nefuncțional (masiv, greoi, neadecvat caracteristicilor fizico-mecanice, morfologiei și dimensiunilor obiectelor). Aceasta face ca spațiul din depozite să nu fie folosit în mod rațional, iar așezarea obiectelor să intre în conflict cu cerințele conservării lor.

Soluția preconizată de noi, și pe care ne vom strădui s-o generalizăm ca „stil de muncă” sau ca metodologie, preconizează proiectarea prealabilă, obligatorie, a oricărei activități. Este, dealtfel, metodologia folosită de mult timp cu succes în domeniul tehnicii și al arhitecturii.

Proiectarea unei activități pe baza unor studii prealabile ar duce la realizarea unui model grafic și matematic, ar oferi o imagine completă a problemelor, a soluțiilor preconizate, a efortului material și uman pe care-l solicită rezolvarea lor, a relațiilor dintre probleme, a numeroaselor și atât de importantelor condiționări, a desfășurării lor în timp printr-o programare exactă și riguroasă.

Bine întocmit proiectul poate evita apariția unor surprize, poate înlătura obișnuita aproximare în evaluarea cerințelor materiale și a duratelor de execuție care dau atîta bătaie de cap organizatorilor, poate evita formalismul în planificarea activităților respective. Cu proiectul în față s-ar putea controla, încă înainte de a deveni operativ, validitatea soluțiilor preconizate. Cu condiția, însă, a respectării unor principii orientative în lumina cărora ar trebui soluționate atît problemele de ordin general cît și cele particulare, specifice:

a. Obligatoritatea, deja discutată, a proiectării prealabile a activităților. Corolarul acestui principiu recomandă ca orice activitate să se desfășoare în conformitate cu prevederile proiectului.

b. Proiectarea să fie unitară și globală. La elaborarea proiectului trebuie să se ia în considerare toate activitățile pe

care le implică rezolvarea obiectivului propus, indiferent mărimea sau importanța lor. Într-un sistem de activități condiționările sînt atît de numeroase, încît ignorarea sau neglijarea unor aspecte, aparent minore, dar care pot fi factori de condiționare, îngreuiază, ba chiar, nu de puține ori, blochează funcționarea întregului sistem.

c. Soluționarea problemelor abordate, indiferent natura lor, evaluarea duratelor de execuție etc. trebuie făcute pe bază de studii riguroase. Indicarea unor soluții estimate empiric, considerîndu-se studiile inutile, iar calculele fastidioase, s-ar solda cu greșeli, întâzieri, încălcări, pierderi materiale, lipsă de funcționalitate, ceea ce pune în discuție însăși utilitatea proiectului.

d. Ultimul principiu prevede obligativitatea elaborării proiectului pe o bază interdisciplinară, adică prin colaborarea unor specialiști care pot da răspuns competent multiplelor probleme pe care astfel de operații extrem de complexe le ridică: conservatori, muzeografi, arhitecți, restauratori etc.

În sfîrșit, cîteva probleme ridicate de un alt factor de condiționare, fundamental chiar: formarea și pregătirea specialiștilor care va avea, în raport cu celelalte preocupări, o prioritate absolută. În rezolvarea acestei probleme va trebui ținut seama de faptul că cel puțin deocamdată, sistemul de învățămînt nu formează astfel de cadre. Așa încît specialiștii necesari activității de conservare, restaurare, se vor pregăti prin programele Centrului special de perfecționarea cadrelor al Consiliului Culturii și Educației Socialiste.

La elaborarea programelor viitoare se va căuta realizarea unei mai armonioase relații între partea practică și cea teoretică. Va trebui să menționăm și să extindem chiar, partea care revine pregătirii teoretice, deși în trecut au existat păreri care au afirmat că și așa se face prea multă teorie. Se consideră, că includerea unor cursuri generale sau particulare specifice, teoretice ar diminua importanța și ponderea activităților practice.

Am încercat, și în viitor va trebui să continuăm cu aceeași hotărîre, să rezol-

văm în mod just acest raport. Punctul de vedere care trebuie să prevaleze este acela care consideră că pregătirea temeinică presupune unitatea organică a celor două laturi: teoria și practica. În cadrul măsurilor preconizate în activitatea viitoare în acest sector sînt de menționat:

a. Realizarea programelor de formare-perfecționare să se facă prin stagii teoretice și practice. Restaurarea ca act cu fundamentare științifică este de neconceput fără solide cunoștințe teoretice privind etiopatologia bunurilor culturale-artistice, cauzele, mecanismele și efectele proceselor de degradare, tehnologia materialelor vechi, proprietățile fizico-chimice și mecanice ale obiectelor și materialelor folosite în restaurare, tehnologia restaurării etc. Vor fi abordate și problemele de legislație și de etică profesională.

b. Obligatorietatea parcurgerii programelor de formare de către cadrele nou angajate. În acest sens în fiecare an se va organiza un program de pregătire-perfecționare a cadrelor în cursul anului respectiv.

c. Obligatorietatea parcurgerii programelor de conservare de către toate cadrele care lucrează în muzee.

d. Asigurarea condițiilor optime pentru desfășurarea programelor practice aplicative de perfecționare, organizîndu-se în cadrul unor muzee, secții sau compartimente funcționale (model), care să dea posibilitatea cursanților să parcurgă printr-o activitate nemijlocită, sistematică, metodică și intuitivă, soluțiile, căile, formele, tehnicile etc. de rezolvare a problemelor cu care sînt confrunțați la locul de muncă.

e. Desemnarea conducătorilor programelor, a cursurilor etc. printr-o riguroasă selecție în funcție nu numai de nivelul pregătirii lor profesionale dar și de aptitudinii psiho-pedagogice, indispensabile transmiterii unor cunoștințe complexe unor oameni care au trecut de obicei de vîrsta școlii.

f. Organizarea unor programe (cursuri, schimburi de experiență etc.) de metodică conducerii activităților de formare-perfecționare a cadrelor.

g. O pondere mai mare să se acorde

pregătirii individuale a cursanților pe baza unor materiale documentare și a bibliografiilor accesibile.

Evident sînt proiectate numeroase alte activități menite să rezolve toate problemele pe care le ridică ocrotirea bunurilor care fac parte din patrimoniul cultural național.

RÉSUMÉ

L'apparition de la loi sur la protection du patrimoine culturel national no 63/1974 et des autres documents législatifs afférents a constitué une expression éloquente des activités qui se sont déroulées en ce domaine. L'élaboration de cette loi démontre la préoccupation de l'État roumain pour la sauvegarde, la conservation et l'utilisation des valeurs qui constituent le patrimoine culturel national.

La légifération de ces normes de protection du patrimoine culturel national ne représente pas seulement un moment crucial pour l'activité de protection, mais aussi bien le point de départ de tout un ensemble de mesures ayant des effets salutaires pour l'existence des biens culturels de notre pays.

Les mesures prévues par la loi 63, qui se trouvent à la base du programme national de conservation, restauration, mise en valeur et investigation des valeurs appartenant au patrimoine culturel national, sont parfaitement adaptées à nos conditions spécifiques et constituent l'illustration d'une politique avisée, destinée à assurer la protection absolue de ces valeurs.

Après l'apparition de cette loi ont été élaborés deux autres documents très importants: le Programme cadre national pour la conservation et la restauration du patrimoine, ainsi que les Normes pour la protection et la conservation des biens culturels, artistiques, techniques et scientifiques qui appartiennent au patrimoine culturel national. Si le Programme cadre établit les tâches actuelles et de perspective en ce domaine, les priorités, l'esprit qui doit régir les solutions de ces problèmes, les responsabilités et — bien entendu — les termes, les Normes de conservation précisent le statut des obligations qui incombent aux détenteurs de ces biens, les conditions qui régissent les activités de recherche, mise en valeur expositionnelle, conservation, mise en dépôt, manipulation, emballage et transport, qui doivent être effectuées sans affecter leur état de conservation. On a prévu aussi les obligations des facteurs impliqués dans l'activité de protection du patrimoine, et l'on souligne le fait que ces activités constituent des obligations prioritaires pour tous ceux qui travaillent dans un musée.

Il faut d'abord relever quelques aspects plus significatifs du Programme:

a) le Programme cadre est basé sur l'analyse de la situation existante. Une analyse de longue durée (cinq années), qui n'a pas pu être éludée

ou bien abrégée, l'effcience de chaque programme étant, comme on le sait, étroitement liée au degré de réflexion de la réalité, à l'exactitude avec laquelle les problèmes ont été saisis et compris, à l'établissement des relations causales; cela suppose, évidemment, une investigation attentive, étendue, profonde et durable d'un vaste complexe de problèmes, de processus, de zones d'activité, de facteurs, etc.

b) Le Programme est global. Pour des raisons faciles à comprendre, on a abandonné la conception selon laquelle, d'un vaste complexe de problèmes on n'en aborde que quelques uns, et d'habitude ceux pouvant être immédiatement solutionnés. Donc le Programme cadre ne pouvait être que global, car dans ce domaine on doit envisager et résoudre tous — mais absolument tous — les problèmes, les facteurs qui déterminent l'état de conservation des biens. Sinon, la situation serait similaire à celle d'un organisme affecté par plusieurs maladies à la fois, mais qui ne serait traité que pour certaines maladies. Le Programme cadre de solution des problèmes concernant la protection du patrimoine comprend la totalité des problèmes inscrits dans la sphère respective, il indique les solutions, les étapes, les principes, il assure la corrélation de toutes les conditions, précise les moyens et les responsabilités.

Le Programme accorde la priorité aux mesures de prophylaxie. Considérant qu'aussi grands que soient les efforts déposés pour développer le réseau de laboratoires, aussi importants les moyens investis dans la restauration du patrimoine, l'activité en ce domaine pourrait rappeler „la toile de Pénélope" si l'on n'adoptait pas les mesures appropriées pour combattre tous les facteurs qui provoquent des processus de dégradation. C'est pourquoi le modèle d'organisation du Programme prévoit la concentration des efforts pour éliminer les causes qui engendrent ces processus de dégradation.

Voici, énoncées brièvement, certaines prévisions du Programme cadre:

1. La garantie, pour les valeurs du patrimoine, d'un régime de conservation, de mise en dépôt et de mise en valeur expositionnelle correspondant à la conservation scientifique. En ce sens on doit assurer le contrôle des facteurs du microclimat, la réduction des durées d'exposition, la substitution par des copies des biens devenus fragiles, l'amélioration des systèmes d'étalage-dépôt, la vérification annuelle du fonctionnement des systèmes d'éclairage, de chauffage, d'eau et d'égouts, dont l'avarie ou la disfonction peuvent provoquer des destructions massives, la rationalisation de l'espace dans les dépôts, en généralisant leur organisation conformément au critère des typodimensions, etc.

2. La protection et la conservation des découvertes archéologiques. En ce sens on prévoit, entre autres: l'instruction périodique des cadres spécialisés, en les munissant des connaissances nécessaires pour effectuer correctement les opérations de prélèvement des découvertes, leur conservation sommaire, leur mise en dépôt sur le chantier de fouilles, l'emballage, le transport, etc., comment assurer les moyens matériels nécessaires pour ces opérations ainsi que pour la conservation des sites archéologiques.

3. La prévention des effets nocifs des prises de vues et des photos (réduction du nombre de prises de vue/photos des oeuvres de grande valeur, création d'une photothèque centrale avec un fonds de prêt, organisation de l'archive nationale des images d'emploi courant et du fonds de réserve).

4. L'aménagement d'un laboratoire expérimental destiné à la mise au point des techniques de conservation (détermination rapide du degré de fragilité des matériaux, des incompatibilités, du contrôle des conditions de microclimat, de l'élaboration de standards de dépôt, d'exposition, d'emballage, etc.).

5. L'évaluation précise de l'état de conservation du patrimoine. La constitution de documentations concernant l'état de conservation des biens et des conditions de conservation.

6. La lutte contre les nuisibles biologiques. On préconise la formation d'une équipe dirigée par des biologistes, spécialement instruits pour le dépistage et la lutte „in situ" des nuisibles.

7. L'intensification de l'activité d'organisation, d'aménagement et de dotation des laboratoires zonaux. Le Programme prévoit aussi l'organisation de laboratoires de type départemental qui puissent assumer les tâches de conservation courante des valeurs patrimoniales et la restauration des objets culturels-artistiques, autres que ceux du patrimoine.

8. L'encadrement et la spécialisation des cadres impliqués dans l'activité de conservation et de restauration: augmentation du nombre de restaurateurs, amélioration du rapport numérique entre les cadres à instruction supérieure et ceux à instruction moyenne-générale, ouvriers, etc. L'encadrement de conservateurs dans les institutions qui n'appartiennent pas au réseau des musées (bibliothèques, unités de culte, etc.), la détermination exacte du statut des conservateurs et des restaurateurs.

Evidemment, la finalisation de ces points du Programme sera conditionnée par la façon dont ils seront conçus, organisés et mis en action.

Principii și realizări în domeniul conservării și restaurării monumentelor istorice în România

GRIGORE IONESCU

Rezultat al influenței înnoirilor sociale promovate de revoluția franceză din 1789 -- printre care și necesitatea păstrării valorilor cultural-istorice ale trecutului -- ideea protejării prin legi, a conservării și restaurării monumentelor istorice a pătruns și a început să dea roade bune în țările Europei încă de la începutul veacului XIX.

Totuși și înainte de a fi fost protejate prin legi și regulamente, multe monumente vechi amenințate de distrugere fie din cauza uzurii timpului, fie datorate intervenției brutale a oamenilor, n-au lăsat indiferenți pe unii șefi de state, artiști și oameni de cultură în timpul evului mediu și, mai ales, în epoca Renașterii. În țări ca: Italia, Franța, Grecia, multe edificii vechi au fost întreținute, reparate și restaurate astfel că au putut ajunge, folosite fiind fără întrerupere, pînă în zilele noastre.

Tradiții privind conservarea și restaurarea unor monumente vechi pot fi semnalate în veacurile XVII--XIX și în România. Stilul părților restaurate sau înlocuite a fost, îndeobște, acela al epocii în care au fost executate lucrările. Se întîlnesc însă și cazuri izolate și rare, care pun în evidență respectul particular pentru monumente fie prin executarea unor lucrări care n-au adus nici un fel de prejudiciu caracterului lor original, fie prin conservarea și valorificarea în stare de ruină a unor edificii legate de amintirea unor principii de mare prestigiu sau de fapte istorice însemnate.

Pentru prima categorie de intervenții amintim lucrările executate, către finele veacului al XVII-lea, la vestita biserică a mănăstirii Argeș, cu care prilej au fost respectate cu rigurozitate formele originale ale elementelor de piatră reparate sau înlocuite. Cît privește conservarea și respectul ruinelor valoroase amintim, în primul rînd, că, în 1635, înainte de

a începe, lingă orașul Vaslui, construcția unui nou edificiu religios, ispravnicul lucrărilor a primit din partea ctitorului, principele Vasile Lupu, recomandările următoare, ca răspuns la propunerile ce-i fuseseră făcute cu privire la aprovizionarea șantierului cu materiale de construcții: „*Scrii domnia ta cum că să luăm piatră de la Curtea din Vaslui -- (e vorba de palatul în stare de ruină, fost al lui Ștefan cel Mare) -- ce acest lucru nu să cade să facem, că nu iaște cu cînst, ce de aiurea să cauți, unde să va afla*”. Este, în al doilea rînd, de reținut faptul că în 1834 constatîndu-se starea de degradare a Cetății Neamț -- ctitorie a principelui Petru Mușat (1374-cca. 1391), restaurată și mărită de Ștefan cel Mare (1457--1504) -- consecință a „neglijenței aceloră care se dezinteresează de monumente și de bunurile Patriei”, departamentul afacerilor interne ordona autorităților locale să ia de urgență măsurile necesare spre a împiedica distrugerea ruinelor cetății pe care o califica „monument al Principatului Moldovei, demn de a fi păstrat de-a lungul veacurilor”.

Grefată pe tradițiile vechi, aprecierea la justa valoare a noțiunii de monument istoric și a obligațiilor pe care națiunea a socotit normal să le respecte, însușindu-și ideile înaintate din țările occidentale ale Europei, a căpătat o confirmare oficială și legală în timpul domniei principelui Alexandru Ioan Cuza (1859--1866). Prima hotărîre a Consiliului de Miniștri luată în acest sens poartă data de 10 mai 1863 și privește restaurarea aceleiași vestite biserici a mănăstirii Argeș. Lucrările începute atunci au fost duse la bun sfîrșit abia în 1885, pe baza proiectului întocmit în 1875 de Viollet-le-Duc și A. de Baudot, de către arhitectul A. Lecomte du Nouÿ.

Cetatea Neamțului

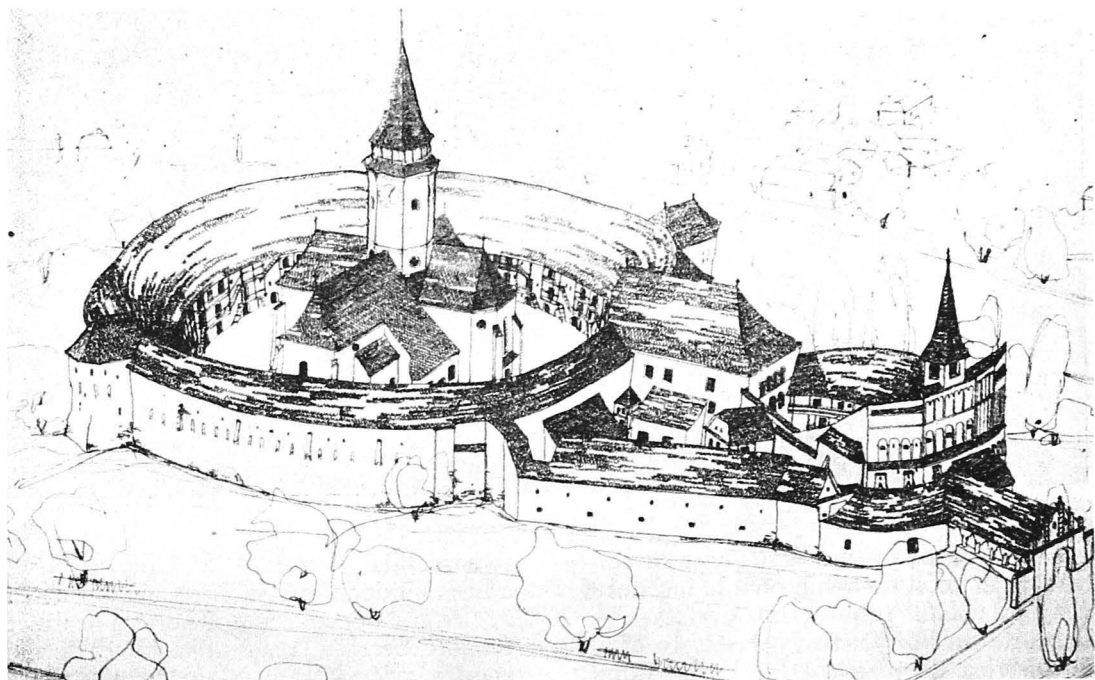
Activitatea care s-a desfășurat în continuare în acest domeniu pînă la începutul veacului XX, prin opera aceluiași A. Lecomte du Nouÿ, a fost nefastă. În afară de biserica de piatră a lui Vasile Lupu, Trei Ierarhi de la Iași, care, în parte cel puțin, se poate chema restaurată, celelalte edificii, așa-zise restaurate — Sf. Nicolae de la Iași, vechea mitropolie din Țirgoviște și biserica Sf. Dumitru din Craiova —, au fost dărimate pînă în temelii și înlocuite cu clădiri noi care, cum e cazul cu cele de la Țirgoviște și Craiova, nu amintesc cu nimic, nici ca formă nici ca dimensiuni, pe cele vechi.

O activitate mai bine organizată, deși frînată de puținătatea mijloacelor materiale de care a putut dispune, a fost desfășurată de prima instituție oficială însărcinată cu conservarea și restaurarea monumentelor moștenite de la înaintași: Comisiunea Monumentelor Publice creată în 1892. Reorganizată după 1900 sub denumirea de *Comisiunea Monumentelor Istorice*, această importantă instituție a fost dotată din 1906 cu un serviciu tehnic propriu specializat, fapt care i-a sporit considerabil posibilitățile de afirmare, și prin publicarea neîntreruptă din 1908 pînă în 1945 — și reluată în 1970 — a „Buletinului monumentelor istorice”. Totuși drumul parcurs de la reorganizare pînă la punerea la punct a principiilor juste în materie de restaurare n-a fost lipsit de greșeli. În afară de

remarcabila restaurare executată în 1912 a bisericii domnești Sf. Nicolae din Curtea de Argeș, operă a inginerului-arhitect Grigore Cerchez, rezultatele tangibile ale acestei activități nu s-au făcut simțite decît în anii dintre cele două războaie mondiale.

Printre monumentele puțin numeroase dar bine restaurate în cadrul acestei perioade se cade să amintim Palatul brîncovenesc de la Mogoșoaia (1702) și bisericile Sf. Ion Botezătorul din Suceava (1643), Sf. Treime din Siret (cca. 1375), Curtea Veche (cca. 1550) și Crețulescu (1722) din București. Pentru toate aceste și alte cîteva lucrări executate sub egida Comisiunii Monumentelor Istorice, restauratorii au adoptat, aplicîndu-le consecvent, principiile restaurării istorice promovate de Congresul arhitecților și inginerilor ținut la Roma în 1883, completate cu recomandări noi în urma dezbaterilor din Congresul specialiștilor europeni, ținut în 1931 în Grecia, și cuprinse în documentul cunoscut sub numele de *Carta de la Atena*.

Întreruptă de evenimentele ultimului război mondial, activitatea cultural-științifică consacrată conservării și restaurării monumentelor istorice a fost reluată pe un plan superior și cu amploare demnă de toată admirația începînd din anul 1951. La baza activității desfășurate în acest domeniu s-au impus de la

Cetatea sătească (sec. XIII—XV) din Prejmer

început două cerințe esențiale: a) recensământul monumentelor istorice și b) stabilirea metodelor de atacare a lucrărilor privind restaurarea. Recensământul a fost executat în anii 1953—1954, întocmindu-se lista oficială a edificiilor declarate monumente istorice, a centrelor de interes arheologic și a monumentelor de artă plastică. Departe de a fi rămas definitivă, lista monumentelor istorice a fost continuu supusă revizuirii și completării, paralel cu cercetările întreprinse în domeniul istoriei și arheologiei, istoriei arhitecturii și a artei.

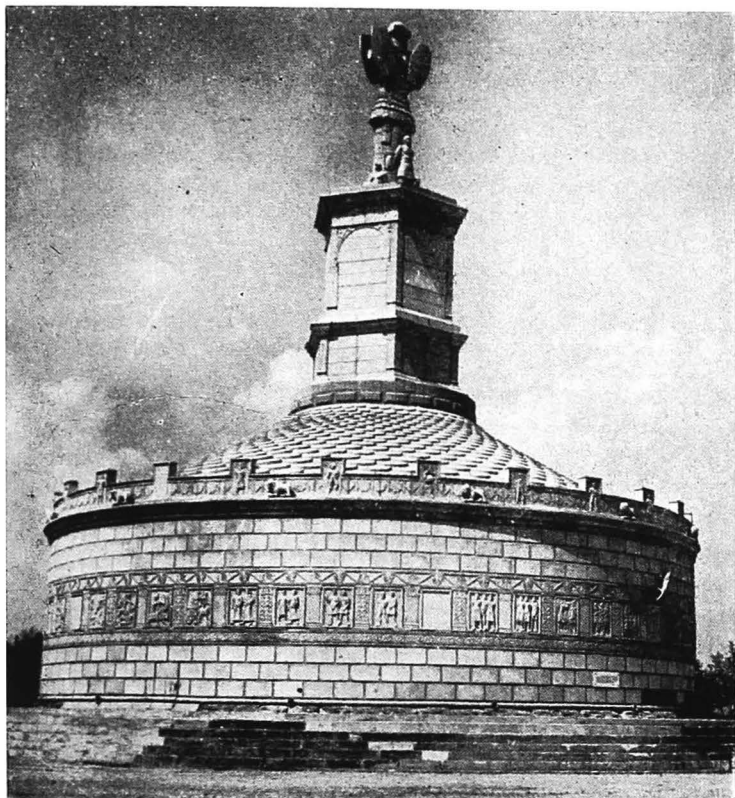
În vederea salvagădării monumentelor istorice, s-au întreprins, pe lângă numeroase lucrări de întreținere, și o întreagă serie de lucrări complexe de restaurare avînd drept scop să redea monumentelor avariate aspectul lor original sau o anume formă din viața lor istorică socotită din punct de vedere artistic, pe baza unei riguroase documentații științifice, cea mai valoroasă.

În elaborarea listelor anuale de monumente propuse spre restaurare au fost luate în considerație următoarele date: a) urgența restaurării în funcție de starea

de degradare a monumentului; b) importanța istorică și artistică a monumentului; c) repartiția judicioasă a fondurilor între obiectivele de restaurat aparținînd tuturor regiunilor țării, indiferent de felul monumentului și de originea sau naționalitatea creatorilor lui.

La întocmirea proiectelor de restaurare și la executarea lucrărilor, atent supravegheate, s-a ținut seama și de recomandările formulate de specialiștii cei mai autorizați ai țărilor cu o vastă experiență în materie, recomandări adoptate ca principii generale de restaurare în reuniunile științifice internaționale din ultima vreme. Este vorba de acele reînnoiri, cu unele modificări și completări, ale înțeleptelor directive cuprinse în Carta de la Atena din 1931, care au fost concretizate în 1964 într-un document nou, internațional denumit *Carta de la Veneția*, redactat în orașul lagunelor cu consensul specialiștilor din toate țările, în conformitate cu cerințele și problemele ridicate în urma distrugerilor catastrofale provocate de ultimul război.

Expuse succint, principiile generale care constituie fundamentul studiilor,

Monumentul de la Adamclisi, reconstruit întocmai după modelul vechi. Pietrele originale sînt expuse în muzeul de la Adamclisi.

proiectelor și lucrărilor de restaurare în România sînt următoarele:

1. Conservarea, prin lucrări de restaurare executate cu grijă, a elementelor de valoare adăugate monumentelor în decursul timpului și suprimarea aceloră lipsite de interes și semnificație istorică, sau care denaturează aspectul general al monumentului vechi.

2. Pentru restituirea monumentelor mutilate de uzură sau de accidente, se ține cont de documentele incontestabile și se evită pe cît posibil restaurările prin analogii cu alte monumente contemporane păstrate întregi.

3. Cînd necesități imperioase de conservare sau de utilizare rațională a monumentului cer completări cu elemente noi, acestea sînt executate, cînd formele originale sînt cunoscute, după modelul și cu materialele caracteristice modelului respectiv. În acest caz, sînt puse în mod discret în evidență părțile completate printr-un mijloc adecvat: înscrierea datei

pe partea adăugată, colorarea mortărului pe linia de demarcație dintre vechi și nou etc. Cînd datele asupra formelor originale lipsesc sau au un caracter dubios, completările sînt făcute, cu titlu excepțional, prin reproducerea schematică a formelor vechi (*épannelage*), sau prin tratarea elementelor noi într-o manieră neutră. Părțile importante noi, cerute de exigențe de funcționare sau de protejarea vestigiilor, sînt executate în spirit modern (așa cum o cere Carta de la Veneția), căutîndu-se însă o armonizare cu părțile originale, prin dimensiuni, ritm, culoare.

4. Sînt conservate *in situ*, în măsura posibilului, operele de sculptură și pictură legate organic de monument, cu excepția aceloră a căror menținere pe loc riscă să antreneze degradări, în care caz ele sînt scoase și depozitate în muzee.

Privită prin prisma interesului de care s-au bucurat monumentele de arhitectură — mărturii prețioase ale culturii tre-

București. Biserica Sf. Elefterie Vechi (1741—1744), în curs de restaurare, după cutremurul din martie 1977

cutului — activitatea desfășurată în domeniul restaurării în România este remarcabilă. Începînd cu 1953 au fost consolidate, restaurate și integrate în circuitul normal al vieții sute de edificii și ansambluri arhitecturale istorice, printre care menționăm: palatul Ghica-Tei, palatul Șuțu (actualmente Muzeul de istorie a municipiului București), ansamblul Patriarhiei, Hanul Manuc, din București, ansamblul mănăstiresc de la Hurez, mănăstirile Govora, Dintr'un Lemn, Cozia — jud. Vâlcea, ansamblul Curții Domnești de la Tîrgoviște, biserica și casa parohială „Bărăția” din Cîmpulung, casa de piatră fostă a cărturarului Udriște Năstrel de la Herești în județul Ilfov, castelul de la Hunedoara, turnul Consiliului și fațadele mai multor edificii din Piața 6 Martie din Sibiu, „casa negustorilor” din Brașov, casa „argintarului”

din orașul Bistrița, cetatea Făgăraș, biblioteca Bathyaneum din orașul Alba Iulia, biserica evanghelică din orașul Sebeș, biblioteca Teleki și palatul Toldalagi din Tîrgu Mureș, numeroase biserici de lemn din Maramureș, precum și o serie de cetăți țărănești, printre care Prejmer în județul Brașov și Cîlnic în județul Alba, mănăstirile Neamț, Dragomirna, Slatina, Secu, clădirea cu trapeza (azi muzeul de la mănăstirea Dragomirna), palatul fostului principe Alexandru Ioan Cuza de la Ruginoasa lângă Iași, precum și renumitele biserici cu fațadele pictate, Moldovița, Humor, Arbore, Voroneț, toate din Moldova.

Dar monumentele istorice, atît cele urbane cît și cele din mediul rural, n-au fost considerate ca unități de-sine-stătătoare, ci ca părți ale unui întreg, fruct al spiritului creator și al experienței

artiștilor de altădată. De aici a rezultat că restaurarea unora din capodoperele moștenite de la înaintași ne-a obligat să dăm o atenție deosebită și anturajelor al căror rol în ce privește punerea în valoare a monumentelor este de mare importanță. Astfel, echipele noastre de restauratori au consacrat o parte considerabilă din activitatea lor problemelor ridicate de anturajul monumentelor istorice importante, cât și de restructurarea, restaurarea și punerea în valoare a unor centre istorice orașenești istoricește constituite.

În acest domeniu, printre ansamblurile monumentale care au ridicat problemele cele mai complexe de restaurare au fost centrele istorice, Piața 6 Martie din Sibiu, cartierul negustoresc Lipscani din București, și citeva din marile mănăstiri, cum au fost Dealu — jud. Dîmbovița și Hurezu — jud. Vîlcea, precum și Neamț și Moldovița în Moldova.

Lucrările, planificate și executate în etape anuale, au prezentat, de la un șantier la altul, aspecte foarte variate. Obiectivele urmărite au fost totuși, în linii generale, aceleași:

- restaurarea, în primul rînd a monumentelor valoroase din ansamblu sau, în cazul mănăstirilor, a monumentului principal biserica;

- restructurarea, eventual demantelarea, din ansamblul monumental a construcțiilor parazite, lipsite de interes;

- restaurarea construcțiilor anexe constituind cadrul istoric al monumentelor principale;

- reconstrucția — cu titlu excepțional — a unui anturaj adecvat, în cazul cînd acesta a dispărut total sau parțial.

Amploarea unora din acest gen de lucrări, poate fi urmărită la unul din ansamblurile cele mai importante restaurate:

Mănăstirea Neamț, una din cele mai vechi instituții monastice din Moldova, suferise, de la întemeierea ei (ultimul sfert al secolului XIV) și pînă la începutul secolului XX, o serie de refaceri și modificări. Așa cum a reieșit din cercetările arheologice, prima biserică ca și anexele ei au fost de lemn. Biserica de lemn a fost înlocuită, în primii ani ai

veacului XV, cu o biserică de zid dărmată în veacul următor de un cutremur. În partea de nord a incintei, alături de biserica secolului XV, Ștefan cel Mare a pus de s-a zidit biserica, păstrată întreagă pînă azi, a cărei construcție a fost terminată în 1499 și care este nu numai edificiul cel mai important din vremea marelui domnitor, dar și unul din monumentele cele mai prețioase din toată arhitectura medievală moldovenească. În sfîrșit, o nouă biserică în stil neoclasic a fost construită în 1796 pe locul bisericii dispărute din veacul XV. Din ansamblul edificiilor construite în lungul curtinelor, cele mai vechi sînt turnul intrării, ale cărui două prime niveluri datează din veacul XV, și turnul din colțul nord-est. Celelalte construcții vechi, cu excepția bucătăriei, au fost înlocuite treptat cu diverse anexe refăcute la finele secolului XIX și în veacul XX.

Începute în 1927 și întrerupte în 1935, lucrările de restaurare au fost reluate și duse la bun sfîrșit în 1960. După ce, în prima etapă, a fost înlăturat cu toate precauțiunile necesare stratul gros de tencuială cu care fațadele bisericii fuseseră acoperite în veacul XIX, paramentul original din cărămidă zmălțuită și colorată și frizele de discuri colorate de sub cornișă — din fericire prea puțin atinse de refacerile secolului XIX — au fost completate. În 1961, acoperișurile bisericii și ale turlei, rezultate din refacerile secolului XIX, au fost suprimate și înlocuite cu noi învelișuri, după modele originale ale căror forme ne erau cunoscute din tablourile votive ale bisericii, unul păstrat și în pasajul boltit al turnului intrării.

Cele patru aripi ale vastei incinte, cuprinzînd chilii, camere de oaspeți, săli de muzeu, capele etc. erau precedate spre curte de o galerie continuă pe două niveluri, mărginită de stîlpi și balustrade de lemn. Monotonia, lipsa de valoare istorică, și starea de degradare în care se găseau, precum și contrastul dezagrabil dintre aceste anexe și frumusețea severă a bisericii lui Ștefan cel Mare au impus renovarea radicală a întregului șir de clădiri din lungul zidului incintei. Galeriile de lemn de la parter au fost

înlocuite cu arcade de piatră, în timp ce cele de la etaj au fost refăcute din lemn. Pentru a înlătura monotonia datorată desfășurării unor elemente uniforme, succesiunea ritmată a traveelor a fost întreruptă în câteva locuri de scări de acces și de loggii cu arcade de piatră atit la parter cât și la etaj.

În sfârșit, pentru a degaja curtea de tot ce ar fi putut constitui contrast neplăcut și obstacol în vederea de ansamblu a întregului complex monumental, biserica neoclasică a fost demantelată și reconstruită ca o capelă în corul clădirilor aripei de răsărit a incintei. Fundațiile acesteia, precum și cele ale bisericicii de zid din veacul XV au fost puse în evidență, astfel că ele pot fi desluite și înțelese cu ușurință în cadrul pajiștei verzi a vastei incinte.

Faptele înfățișate mai sus nu reprezintă decât în parte imaginea reală și amploarea lucrărilor de restaurare executate începînd cu 1953 — alături de altele proiectate și care își așteaptă rîndul. Ele denotă efortul general și grija autorităților de stat și a specialiștilor pentru salvagardarea și punerea în valoare a operelor de artă create în trecut de poporul român.

RÉSUMÉ

L'auteur présente succinctement certains principes et aspects de l'activité scientifique consacrée à la conservation et à la restauration des monuments historiques de Roumanie. La première institution officielle chargée de la conservation et la restauration des monuments hérités des ancêtres a été la Commission des Monuments Publics, fondée en 1892 et réorganisée après 1900 sous le nom de Commission des Monuments Historiques.

Sous son égide, de remarquables restaurations ont été effectuées à l'église princière Sf. Nicolae de Curtea de Argeș, au palais de Brâncoveanu à Mogoșoaia, aux églises Sf. Ion Botezătorul de Suceava, Sf. Treime de Siret, Curtea Veche et Crețulescu de Bucarest.

Pour ces travaux et pour quelques autres on a appliqué en général les principes de la restauration historique promus par le Congrès des architectes et des ingénieurs tenu à Rome en 1883, complétés par de nouvelles recommandations à la suite des débats du Congrès des spécialistes européens qui a eu lieu en Grèce en 1931 et comprises dans le document connu sous le nom de la Charte d'Athènes.

L'activité consacrée à la conservation et à la restauration a été reprise sur un plan supérieur à partir de l'année 1951.

Les principes généraux qui ont servi de base aux études, aux projets et travaux de restauration de Roumanie ont été les suivants:

1. La conservation, par des travaux de restauration soigneusement exécutés, des éléments précieux ajoutés aux monuments le long des années et la suppression de ceux sans intérêt et sans signification historique, ou qui dénaturent l'aspect général du monument ancien.

2. Afin de restituer les monuments mutilés par l'usure ou par des accidents, on a tenu compte des documents incontestables et on a évité le plus possible les restaurations par analogie avec d'autres monuments contemporains gardés entiers.

3. Quand des nécessités impérieuses de conservation ou d'utilisation rationnelle du monument ont imposé qu'il soit complété avec de nouveaux éléments, ceux-ci n'ont été exécutés que lorsque les formes originales étaient connues, d'après le modèle et avec les matériaux caractéristiques pour celui-ci. En ce cas, on a mis discrètement en évidence les parties complétées par un moyen approprié: l'inscription de la date sur la partie ajoutée, la coloration du mortier sur la ligne de démarcation entre la partie originale et celle ajoutée, etc. Si les données concernant les formes originales ont manqué ou bien si elles ont eu un caractère douteux, on a complété — à titre exceptionnel — en reproduisant d'une manière schématique les formes anciennes (épannelage), ou bien en traitant les nouveaux éléments d'une manière neutre. Les nouvelles parties importantes, demandées par des exigences fonctionnelles ou par la protection des vestiges, ont été exécutées dans un esprit moderne (ainsi que le demande la Charte de Venise — 1964), mais tout en cherchant une harmonisation avec les parties originales, à l'aide des dimensions, du rythme, de la couleur.

4. On a conservé *in situ* — dans la mesure du possible — les œuvres de sculpture et de peinture liées organiquement au monument, à l'exception de celles dont le maintien sur place risquait d'entraîner des dégradations, en ce cas elles ont été ôtées et déposées dans des musées.

A partir de l'année 1953 on a consolidé, restauré et intégré dans le circuit normal de la vie des centaines d'édifices et d'ensembles architecturaux historiques du pays.

Toutefois, les monuments historiques n'ont pas été considérés en tant qu'entités indépendantes mais bien comme des parties d'un tout, c'est pourquoi, écrit l'auteur, *„la restauration de certains chefs-d'œuvre hérités de nos ancêtres nous a obligé à accorder une attention particulière aussi aux entoures, dont le rôle en ce qui concerne la mise en valeur des monuments est de grande importance”*. En ce sens, l'auteur soutient son idée en l'illustrant par un ensemble restauré: le monastère Neamț (XIVème siècle), du départ. de Neamț.

Les faits montrés dans l'article représentent en partie l'image réelle et l'ampleur des travaux de restauration exécutés en Roumanie, expriment l'effort général et le soin porté par les autorités d'Etat et par les spécialistes pour la sauvegarde et la mise en valeur des œuvres d'art créées au cours des siècles par le peuple roumain.

Exprimînd relații continui ale civilizației autohtone cu Occidentul și Orientul, România cuprinde valori originale ale unei culturi milenare, dar totdeauna proaspătă; legată de natură, dar folosind simboluri și elemente decorative geometrice; cu mult echilibru, dar, în același timp, plină de viață și optimism. Arhitectura sa prezintă urme ale cetăților și sanctualelor dace, vestigii de civilizație greacă și romană, monumente laice și religioase, care au reușit să topească în forme proprii influențe bizantine, gotice și orientale. Modeste ca dimensiuni, dar de o neasemuită frumusețe, operele arhitecturale românești se înscriu în rîndul realizărilor de valoare universală, atît prin claritatea sistemelor constructive, prin funcționalitate, măsură și proporții, cît și prin mesajul specific pe care îl manifestă.

Datorită populației legate puternic de acest pămînt, așezările urbane care s-au înfiripat — la început ca tîrguri și cetăți — au reușit să înfrunte valurile istoriei, astfel încît ele constituie, astăzi, nucleul tradițional al multor orașe actuale.

Dezvoltarea viguroasă a economiei naționale — mai ales în ultimele trei decenii — în care industria ocupă locul principal, creșterea populației țării și urbanizarea rapidă au condus la mărirea și reorganizarea orașelor, în cadrul planurilor de sistematizare a întregului teritoriu național. Politica consecventă de

dezvoltare armonioasă a tuturor localităților și un cadru legislativ bine conturat creează premise favorabile pentru ca, odată cu sistematizarea orașelor, valorile arhitecturale existente să fie integrate într-un urbanism contemporan¹. Factorii care au în grijă apărarea și valorificarea patrimoniului cultural pornesc, în această acțiune, de la premisa că ansamblurile urbane de arhitectură și centrele istorice constituite reprezintă afirmarea colectivităților din trecut sub raport economic, social-politic și cultural. Rețeaua de străzi, regimul de înălțime a construcțiilor, caracterele arhitecturii civile și de cult reflectă structura și evoluția societății, acțiunea interdependentă a factorilor care au determinat istoria fiecărei așezări. Ele constituie astfel elemente definitorii ale specificului local arhitectural și urbanistic și se află sub protecția legilor țării noastre, ca mărturii ale trecutului istoric al poporului.

Ansamblurile de arhitectură din centrele istorice orășenești fac obiectul unor măsuri speciale pentru a le salva integritatea și a le asigura întreținerea, amenajarea și valorificarea. Se urmărește ca aceste ansambluri să devină factori activi ai vieții colective, cu funcții multiple reclamate de necesitățile actuale ale societății, dar judicios distribuite în funcție de programul inițial, de particularitățile de structură și de decorație ale fiecărei clădiri. Integrarea ansamblurilor de arhitectură urbană în structura ora-

În vechea zonă centrală a orașului București, o largă acțiune de restaurare, asanare și revitalizare a fondului architectural existent a condus la accentuarea unor trasee pietonale din cartierul comercial: a) strada Lipscani și Hanul cu Tei (1833); b) pasajul acoperit Villancrosse; c) ulița Sf. Nicolae Selari, cu elemente pitorești de veche arhitectură orășenească.

șului contemporan exclude, ca atare, asimilarea lor cu „cartiere-muzeu”. Dar, odată cu scurgerea secolelor, structura vechilor localități a devenit improprie, în raport cu noile funcțiuni și necesități, cu industrializarea și mărirea mobilității, cu varietatea și complexitatea vieții contemporane. În acest sens, o atenție deosebită se acordă analizei vechii structuri urbane și posibilităților de suprapunere favorabilă a noilor condiții. Stabilirea unor relații echilibrate între trecut și prezent contribuie la desfășurarea unui dialog între vechi și nou, la un schimb armonios de valori, ceea ce reprezintă una dintre formele cele mai fecunde ale activității umane.

Condiții și trăsături caracteristice unor anumite centre istorice ale orașelor noastre, rezultate din studierea atentă a

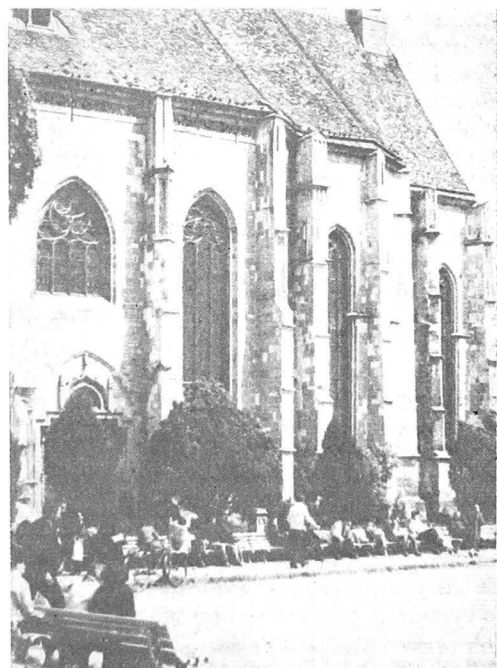
acestora, determină strategii variate de abordare și rezolvare a conservării, ame-

najării și revitalizării zonelor respective. Valoarea materială, istorică și artistică a fondului construit existent, precum și gradul de omogenitate a ansamblului și posibilitățile sale de adaptare la noile funcțiuni au o pondere importantă în alegerea soluțiilor.

Centre istorice din unele orașe mari ca: Iași, Brașov, Cluj-Napoca sau din altele mai mici ca: Sighișoara și Curtea de Argeș sînt constituite din prețioase ansambluri de arhitectură tradițională. În acțiunile de sistematizare, asemenea centre sînt delimitate și analizate, urmărindu-se istoria așezării, elementele de structură urbană, calitatea construcțiilor existente, precum și semnificațiile acestora pentru trecutul așezării. Echipamentele necesare sînt completate, curțile sînt degajate și plantate, anumite construcții capătă noi funcțiuni, unele piețe și străzi sînt redade pietonilor. Nucleul, în întregime, este integrat în noua schemă a planului general. Asanate și revitalizate, aceste centre cu numeroase monumente istorice și trăsături caracteristice continuă să participe la desfășurarea vieții actuale a orașului, atrăgînd populația din celelalte cartiere. Ele aduc o contribuție importantă la personalizarea orașului, la conturarea cadrului urban specific ².

În alte orașe, ca Pitești și Constanța, în care centrele istorice cuprind unele vechi monumente, iar fondul general construit este mai puțin important, aceste centre au fost reorganizate prin construirea noilor zone centrale și prin realizarea unei noi compoziții a planului general. Și aici, monumentele istorice existente au fost puse în valoare, corelînd noile fronturi construite cu silueta și proporțiile vechilor clădiri, asigurînd unghiuri favorabile de privire, amenajînd cadrul general cu dalaje, plantații și mobilier urban.

Zonele centrale ale unor orașe ca Brăila și Sf. Gheorghe, constituite din construcții realizate în majoritate în sec. XIX, au valoare prin unitatea ansamblului arhitectural din aceste vechi vaduri comerciale. În fiecare din zonele acestea a avut loc o acțiune de renovare care păstrează caracterul centrului orășenesc, urmărind posibilități de asanare, conservare și

În centrul istoric al orașului Cluj-Napoca: a) strada comercială orientată către casa Matei Corvinul, din faza de trecere de la gotic la Renaștere, în care funcționează acum o școală de arte plastice și b) catedrala gotică Sf. Mihail (1349 — către 1450) inconjurată de o zonă verde amenajată.

Citadela din centrul istoric al orașului Făgăraș a fost recent restaurată și amenajată pentru funcțiunea de muzeu de artă și cazare hotelieră. Înconjurat de vechile șanțuri de apă-rare, pline cu apă, complexul este pus în valoare de zona parc organizată cu mici dotări de agrement.

punere în valoare a fronturilor de interes istoric și urbanistic³. Pornind de la ideea refacerii unității urbanistice a ansamblului, vitregit de intervențiile succesive s-au renovat clădirile tradiționale, printre care se află teatre, spații comerciale și locuințe. S-au construit noi locuințe și dotări în clădiri cu puține niveluri, subordonate siluetelor și ritmurilor vechilor clădiri, în spiritul arhitecturii locale.

În București, studii speciale pentru delimitarea zonei centrale a orașului au stabilit centrul de interes cu o configurație spațial-urbanistică bine conturată, cu expresivitate estetică și o mare valoare simbolică⁴. În această arie, intervenții pozitive au condus la valorificarea zonei Curtea Veche-Lipscani, în care descoperirea vechiului palat domnesc, restaurarea unor monumente de arhitectură ca Hanul lui Manuc și Hanul cu Tei, ca și amenajarea unor clădiri din sec. XVIII—XIX au accentuat caracterul istoric și comercial, precum și animația urbană. De asemenea, în Piața Republicii, operația urbană de reorganizare a acestei zone, prin care a fost realizat un nou ansamblu arhitectural, a pus în valoare palatul Republicii, vechea biserică restaurată și galeriile Crețulescu, marcând legătura cu frumosul parc central Cîșmigiu.

Cercetările întreprinse de arhitecți urbaniști și alți specialiști în cadrul unor colective pluridisciplinare evidențiază adeseori elementele specifice ale unor ansambluri din centrele istorice orășenești. Sînt propuse măsuri pentru ca acțiunile de conservare, restaurare și amenajare să fie grupate în zone unitare care reprezintă sisteme omogene în viața orașului. Un bun exemplu este în acest sens principala arteră animată Ștefan cel Mare din centrul orașului Iași, care leagă Piața Unirii (unde se află statuia domnitorului Alexandru Ion Cuza) cu Piața Palatului culturii (de la începutul sec. XX), grupînd de-a lungul ei monumente de arhitectură de mare importanță. Printre aceste monumente, restaurate și puse în valoare prin amenajări urbane, pot fi amintite bisericile Sf. Nicolae Domnesc (sec. XV) în stil moldovenesc, Trei Ierarhi (sec. XVII) cu fațadele ei de piatră dantelată, Sf. Gheorghe (sec. XVIII) și Mitropolia (sec. XIX) precum și casa Dosoftei (sec. XVII), Casa Asachi și palatele Roznovan și Sturza (sec. XIX).

Integrarea unor vechi edificii în viața actuală a orașului pretinde asigurarea condițiilor corespunzătoare pentru vechile funcțiuni, sau atribuirea de noi destinații pentru fiecare clădire sau ansamblu. Numeroase locuințe existente sînt amena-

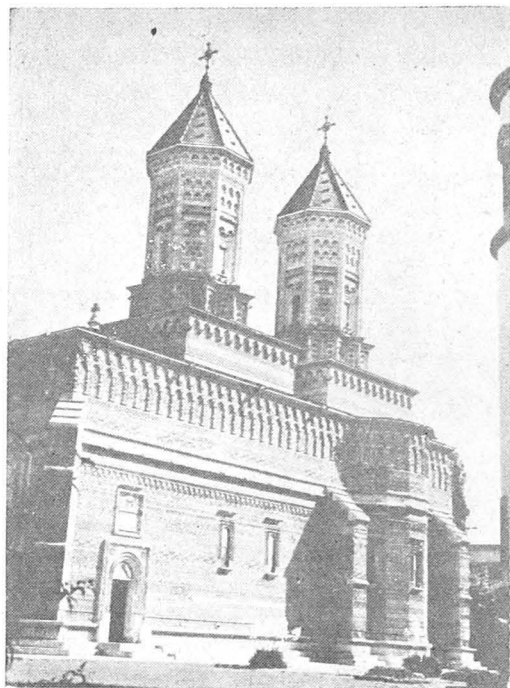
Cetatea Sighișoara, valoros ansamblu de arhitectură medievală, constituie nucleul istoric al orașului contemporan.

jate — prin consolidări și degajări, prin redistribuirea spațiilor interioare și îmbunătățirea instalațiilor — ca în cazul zonelor centrale din orașele Rîmnicu Vilcea, Arad și Timișoara⁵. Alte clădiri vechi sînt amenajate cu succes pentru funcțiuni comerciale, alimentație publică și artizanat. Funcțiuni sociale, culturale și educative, ca muzee, biblioteci, spații pentru concerte și spectacole, ateliere de creație etc. găsesc un cadru corespunzător în vechi ansambluri istorice. Numeroase sînt exemplele de astfel de amenajări în centrele istorice din Bistrița, Craiova, Tîrgu-Jiu. Funcțiunea de cazare turistică este, de asemenea, folosită cu bună eficiență economică în operațiile de reanimare a centrelor vechi. Citala din Făgăraș, vechea cazarmă din Caransebeș, hanuri din București au fost amenajate ca hoteluri cu o atmosferă agreabilă, de o ținută aleasă, apreciată de vizitatori.

La procesul amplu de conservare și revitalizare a centrelor istorice participă, pe lîngă organisme politico-administrative centrale și locale, Institutul de arhitectură din București, institute de proiectare centrale și județene etc., care cuprind desigur, în preocupările lor, atît zonele centrale orășenești, cît și complexe monu-

mentale, cum este monumentul triumfal roman de la Adamclisi, sau cetăți voievodale, ansambluri arhitecturale valoroase din mediul rural, precum și edificii izolate, vechi mănăstiri, case-culă, locuințe fortificate, cetăți țărănești etc.⁶ Uniunea arhitecților din România contribuie, de asemenea, la promovarea și stimularea valorificării științifice a centrelor istorice prin consultări și dezbateri profesionale publice, expoziții și premii anuale de arhitectură care privesc această ramură de activitate. Pe lîngă conservarea și restaurarea construcțiilor din ansamblurile istorice, se acordă un interes deosebit structurilor urbane specifice locului, păstrării vechilor străzi și piețe, parcuri și scuaruri, monumente de artă plastică, elemente naturale din vecinătate care marchează relațiile dintre edificii și situl în care au fost construite. Vechile centre sînt integrate în schema generală de sistematizare a orașului, circulația de tranzit este evitată; pentru orașe cu o creștere rapidă a populației, se realizează sisteme bipolare, stabilindu-se legături organice între vechiul centru civic și centrul nou, cu noi dotări reprezentative.

Rezultatele pozitive obținute pînă în prezent în domeniul conservării și revi-

talizării centrelor istorice dovedesc eficiența socială și economică a acestora. Conservate și amenajate cu grijă, centre istorice ale vechilor așezări — cetăți domnești, târguri sau orașele — reprezintă nuclee importante ale noilor orașe

de astăzi, păstrându-și bogatele semnificații, atmosfera caracteristică și scara umană. Este firesc deci efortul pe care îl depun în continuare arhitecții, istoricii, edili, oamenii de artă, organele de decizie, pentru ca, în procesul general de dezvoltare și sistematizare a orașelor, să fie apărute, conservate și valorificate vechile centre istorice, pentru a sublinia continuitatea unei vechi civilizații, valoarea istorică și artistică a acestor centre vii care se integrează în contemporaneitate, adăugându-și noi elemente și trăsături de calitate.

NOTE

¹ arh. Eugenia Greceanu, arh. Boris Grünberg, arh. Aurelian Trișcu, *Integration des valeurs architecturales existantes dans un urbanisme contemporain dans la République Socialiste de Roumanie*, rapport présenté à la IV-ème Conférence des architectes des pays balkaniques — Bucarest, 1973, sur le thème: „Le développement contemporain des villes et l'intégration des valeurs architecturales-urbanistiques existantes”.

² dr. arh. Virgil Bilciurescu, *Unele probleme în legătură cu valorificarea centrelor istorice* — rev. „Arhitectura”, nr. 3/1973.

³ arh. Viorel Oproescu, *Zona centrală Brălia* în revista „Arhitectura”, nr. 4/1976; arh. V. Oproescu, *Zona centrală Sf. Gheorghe*, rev. „Arhitectura”, nr. 4/1976.

Citeva dintre monumentele de pe strada Ștefan cel Mare din Iași, restaurate și puse în valoare, imbogățesc fronthile acestui bulevard istoric al orașului: a) biserica Trei Ierarhi (sec. XVII), b) Casa Dosoftei (sec. XVII), c) Palatul Culturii (sec. XX), d) Teatrul Național (sec. XIX)

⁴ „Studiul determinării științifice a zonei centrale istorice a orașului București cuprinzând construcțiile cu valoare istorică și arhitecturală” — arh. D. Cristea, arh. S. Popescu-Criveanu, dr. arh. S. Voiculescu, dr. arh. M. Dordea, arh. A. Moiescu, arheolog M. Nicorescu, coordonator dr. arh. Gh. Curinschi.

⁵ dr. arh. Virgil Bilciurescu, *Renovarea urbană — metodologie aplicată*, rev. „Arhitectura”, nr. 4/1973.

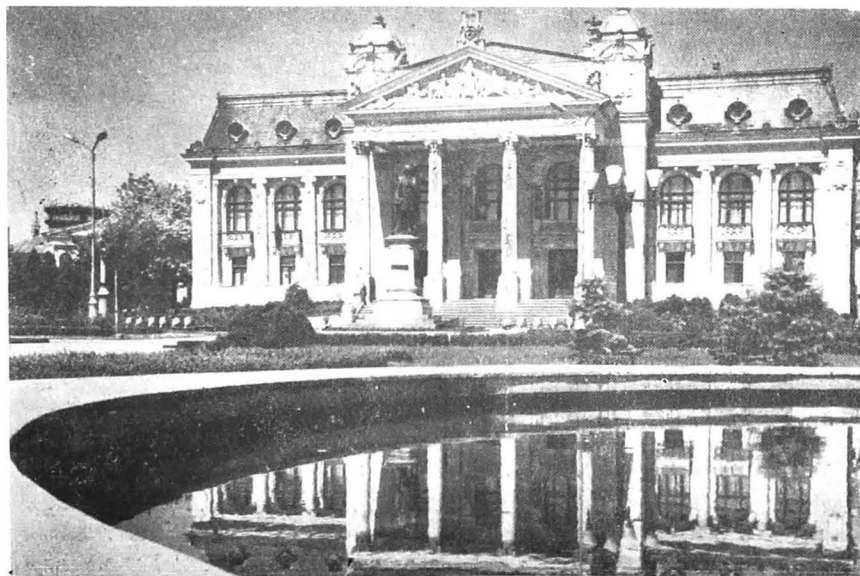
⁶ A se vedea și dr. arh. Alexandru Sandu, „Nevoia de continuitate în construcția urbană — observații privind preocupări actuale de modernizare a orașelor românești” — referat prezentat în cadrul Colocviului român-francez de sociologie și sistematizare mai/1978 și în rev. „Arhitectura”, nr. 4/1978.

RÉSUMÉ

Exprimant les relations continues de la civilisation autochtone avec l'Occident et l'Orient, la Roumanie continent des valeurs originiales d'une culture millénaire, mais toujours fraîche; liée à la nature, mais utilisant des symboles et des éléments décoratifs géométriques; d'un grand équilibre, mais, en même temps pleine de vie et d'optimisme. Son architecture présente des traces des fortesses et des sanctuaires daces, des vestiges de civilisation grecque et romaine, des monuments laïques et religieux, qui ont réussi à fondre dans des formes propres des influences byzantines, gothiques et orientales. De dimensions modestes, mais d'une beauté incomparable, les oeuvres d'architecture roumaine s'inscrivent parmi les réalisations de valeur universelle, tant par la pureté des systèmes constructifs, par la manière fonctionnelle, la mesure et les proportions, que par le message spécifique qu'elles portent.

Les ensembles d'architecture des centres historiques urbains font l'objet de mesures spéciales destinées à sauver leur intégrité et à assurer leur entretien, aménagement et utilisation. On cherche à faire de ces ensembles des facteurs actifs de la vie collective, ayant de multiples fonctions réclamées par les nécessités actuelles de la société, mais judicieusement distribuées en fonction du

În zona vechiului palat domnesc din București : a) păstrându-și funcțiunea inițială Hanul Manuc, restaurat, cuprinde astăzi un agreabil hotel cu restaurant și cramă, b) portalul brincovenesc (1715) de la biserica Curtea Veche

programme initial, des particularités de structure et de décoration de chaque bâtisse. L'intégration des ensembles d'architecture urbaine exclut dans la structure de la ville contemporaine leur assimilation avec des „quartiers — musée”. Mais, les siècles passant, la structure des anciennes localités est devenue impropre par rapport aux nouvelles fonctions et nécessités, à l'industrialisation et à l'augmentation de la mobilité, à la variété et complexité de la vie contemporaine. En ce sens, on accorde une attention particulière à l'analyse de l'ancienne structure urbaine et aux possibilités de superposition favorable des nouvelles conditions. L'établissement de relations équilibrées entre le passé et le présent contribue au déroulement d'un dialogue entre l'ancien et l'actuel, à l'échange harmonieux de valeurs, ce qui représente l'une des plus fécondes formes d'activité humaine.

Les centres historiques de quelques grandes villes, telles: Iassy, Braşov, Cluj-Napoca, ou bien de villes plus petites: Sighişoara et Curtea de Argeş, sont constitués d'ensembles précieux d'architecture traditionnelle. Au cours des actions de systématisation, de tels centres sont délimités et analysés, tenant compte de l'histoire de l'agglomération, des éléments de structure urbaine, de la qualité des constructions existantes, ainsi que de leurs significations pour le passé de la ville.

En d'autres villes, telles Piteşti et Constanţa, où les centres historiques contiennent quelques monuments anciens et le fonds général construit est moins important, ces centres ont été réorganisés par la construction de nouvelles zones centrales et la réalisation d'une nouvelle composition du plan général en intégrant les monuments existents.

Les zones centrales de villes comme Brăila et Sf. Gheorghe, constituées de constructions réalisées en grande partie au XIXème siècle, repré-

sentent une valeur par l'unité de l'ensemble d'architecture de ces vieux centres de commerce.

À Bucarest, des études spéciales pour délimiter la zone centrale de la ville ont établi le centre d'intérêt avec une configuration spatiale-urbaine

În perioada dintre cele două războaie mondiale, s-au realizat în București fronturile bulevardului Magheru, care marchează unitate în varietate

bien contournée, ayant une expressivité esthétique et une grande valeur symbolique. En cette aire, des interventions positives ont permis la mise en valeur de la zone Curtea Veche — Lipscani, où la découverte de l'ancien palais voïvodale, la restauration de quelques monuments d'architecture, tels Hanul Manuc et Hanul cu Tei, de même que l'aménagement de quelques bâtisses des siècles XVIII—XIX ont accentué le caractère historique et commercial ainsi que l'animation urbaine. De même, Place de la République, l'opération urbaine de réorganisation de cette zone, grâce à laquelle on a réalisé un nouvel ensemble d'architecture, a mis en valeur le Palais de la République, l'ancienne église restaurée et les galeries Crețulescu, tout en marquant la liaison avec le beau parc Cîșmigiu. On propose des mesures pour que les actions de conservation, de restauration et d'aménagement soient groupées dans des zones unitaires, qui représentent des systèmes homogènes dans la vie de la ville. Un bon exemple en ce sens est offert par l'artère animée Ștefan cel Mare, du centre de la ville de Iassy, qui relie la Place Unirii (où se trouve la statue du Prince Alexandru Ioan Cuza) à la Place du Palais de la Culture (du commencement du XX—ème siècle), groupant le long de son parcours des monuments d'architecture de grande importance. Parmi ceux-ci, restaurés et mis en valeur par des aménagements urbains, on peut rappeler les églises Sf. Nicolae Domnesc (du Prince) (XVème siècle), en style moldave, Trei Ierarhi (XVIIème siècle) avec ses façades en pierre dentellée, Sf. Gheorghe (XVIII ème siècle) et le Palais métropolitain (XIX ème siècle), ainsi que la maison Dosoftei (XVIIème siècle), la maison Asachi et les Palais Roznovan et Sturza (XIXème siècle).

Les fonctions sociales, culturelles et éducatives,

Ateneul Român din București, cu sala sa de concert, edificat către sfîrșitul sec. XIX, participă la ansamblul arhitectural al pieței Republicii

Biserica Crețulescu
(1722, restaurată în
sec. XX) bine încadrată
între noi edificii monu-
mentale

Cetatea de pe deal este
elementul major din
zonă către care se ori-
entează bulevardul
principal al orașului
Deva

tels les musées, bibliothèques, espaces pour concerts et spectacles, ateliers de création, etc. trouvent un cadre approprié dans les anciens ensembles historiques. Nombreux sont les exemples de tels aménagements dans les centres historiques de Bistrița, Craiova, Oradea, Tirgu-Jiu. La fonction d'hôtellerie touristique est elle aussi utilisée, avec une bonne efficacité économique, au cours des opérations de réanimation des vieux centres. La citadelle de Făgăraș, l'ancienne caserne de Caransebeș, des auberges de Bucarest ont été aménagées en hôtels ayant une atmosphère agréable, une tenue distinguée, fort appréciée par les visiteurs. Les résultats positifs obtenus jusqu'à présent dans le domaine de la conservation et de la réactivation des centres historiques prouvent leur efficacité sociale et économique. Conservés et aména-

gés soigneusement, les centres historiques des anciennes agglomérations — résidences princières, bourgades ou petites villes — représentent des nuclées importants des nouvelles villes d'aujourd'hui, tout en gardant leurs riches significations, l'atmosphère caractéristique et l'échelle humaine. L'effort déposé par les architectes, les historiens, les édiles, les hommes d'art, les organes de décision, est donc naturel, ceux-ci cherchant à protéger, à conserver et utiliser les vieux centres historiques, au cours du processus général de développement et de systématisation des villes. Ils essaient de souligner la continuité d'une ancienne civilisation, la valeur historique et artistique de ces centres vivants qui s'intègrent dans l'actualité, tout en ajoutant de nouveaux éléments et traits de qualité.

Integrarea în patrimoniul cultural-istoric a unor noi zone ale arhitecturii medievale de zid din România, ca urmare a cercetărilor arheologice

dr. RADU POPA

Cea mai mare parte a teritoriului României face parte din acea zonă europeană în care, de la sfârșitul antichității clasice și pînă în evul mediu, manifestările din domeniul arhitecturii au constat din construcții de lemn și pămînt, în cazuri de excepție din piatră legată cu pămînt. Părțile nordice ale țării nu au cunoscut nici în antichitate arhitectura de zidărie propriu-zisă, din piatră sau cărămidă legată cu mortar, ele făcînd parte sub acest aspect dintr-o vastă zonă europeană a arhitecturii de lemn, care se întinde de la Rin pînă în stepele răsăritene. Arhitectura din zid a reapărut pe teritoriul României am făcut abstracție de monumentele antice tîrzii, romano-bizantine, care datează din secolul al VI-lea și ale căror ruine se păstrează în sudul și sud-estul României.

Pe de altă parte, împrejurări istorice potrivnice au dus la dispariția unui mare număr de monumente, în diferite regiuni ale țării și datînd din etapele timpurii ale evoluției arhitecturii medievale, pînă acolo încît multe zone ne pot apare ca pete albe pe o hartă a monumentelor medievale din România. Dintre aceste împrejurări fac parte devastările ultimelor valuri ale popoarelor migratoare, în special ale maghiarilor, pecenegilor, cumanilor și tătarilor, apoi distrugerile cauzate de invaziile otomane și de instaurarea în unele perioade a dominației turcești în părțile vestice și sudice ale țării, ca și anumite fenomene de involuție cunoscute de feudalitatea românească după secolul al XIV-lea în regiuni intrate sub stăpîniri străine, unde vîrfurile societății românești care au ridicat monumente

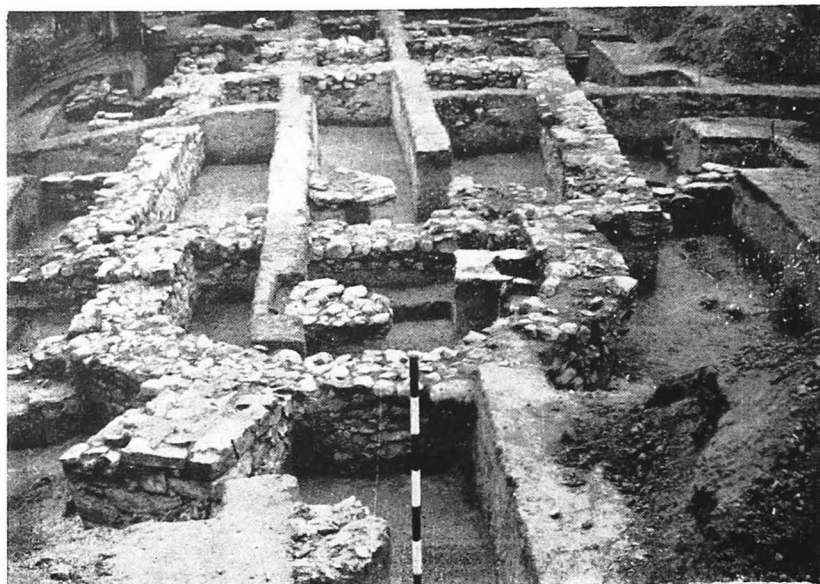
din zid pentru nevoile lor militare și spirituale au decăzut ulterior în categoria țărănimii libere sau aservite. Se pot adăuga la aceste împrejurări și transformările repetate suferite de unele monumente vechi, care au făcut să dispară trăsăturile lor originale sub haina înșelătoare a epocilor tîrzii.

Din toate aceste motive, investigația arheologică a monumentelor medievale din România are o greutate aparte, mai ales pentru etapa începuturilor. Mai mult decît în alte zone ale continentului, dat fiind numărul foarte redus al informațiilor scrise referitoare la începuturile istoriei medievale românești, monumentele recuperate pe cale arheologică aduc informații extrem de prețioase privind caracterul și etapele de maturizare a relațiilor feudale, aspectele civilizației, vechi și împrejurările concrete ale apariției statelor medievale românești pe scena politică a răsăritului european.

În strînsă legătură cu interesele cercetării științifice, recuperarea pentru patrimoniul cultural și istoric a unor monumente și măsurile de conservare sau chiar restaurare care să asigure prezența acestora, de aici înainte, în peisajul regiunilor din trecutul cărora au făcut parte, reprezintă un act de cultură pe care nu îl putem îndeajuns sublinia.

* * *

În ordinea de preocupări mai sus schițată, se cuvine să zăbovim aici asupra unor provincii istorice românești din nordul țării, în care pînă în urmă cu două decenii întreaga moștenire de arhitectură medievală părea a se rezuma la monumente de lemn și pentru care cercetarea de istoria artei și de istoria arhitecturii ajunsese la concluzia că, pe durata evului mediu, singura formă de exprimare a societății românești, sub raportul monumentelor, au fost construcțiile din

Temeliile bisericii din Giulești — jud. Maramureș, în timpul cercetărilor arheologice

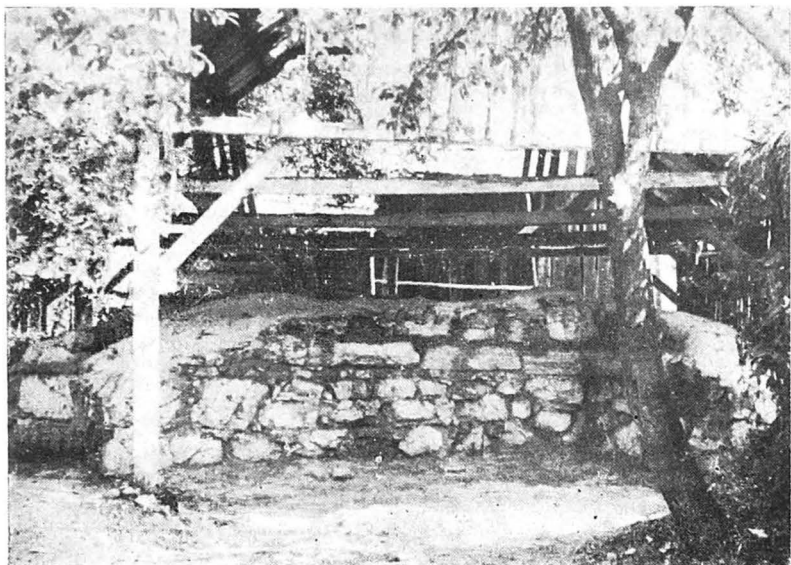
lemn. Este vorba de „țările” (*terrae*) istorice românești de la izvoarele Tisei sau de pe cursul superior al Someșului Mare, în nord-vestul Transilvaniei, cunoscute sub numele de Maramureș, Oaș, Lăpuș sau Năsăud.

În realitate, după săpăturile inițiate în anii 1964—1965 și care mai continuă și azi, s-a dovedit că la nivelul cronologic al secolului al XIII-lea, în respectivele regiuni a existat o arhitectură românească de zid¹. Aceasta nu a fost o creație independentă, fără legătură cu curentul general al epocii, de înlocuire a monumentelor de lemn și pământ prin monumente de zid, iar realizările în domeniul formelor și limbajului plastic au fost determinate de curentele artistice vehiculate din Europa centrală spre răsărit; monumentele descoperite nu sînt prin aceasta mai puțin semnificative pentru aprecierea necesităților social-politice și spirituale ale societății care le-a construit, adoptînd aceste forme de exprimare. Este vorba de cetățui de refugiu, de reședințe feudale și de capele de curte. Astfel, la **Giulești**, în județul Maramureș, au fost scoase la lumină temeliile unei mici biserici aparținînd romanicului tîrziu și datînd, după toate probabilitățile, de la sfîrșitul secolului al XIII-lea sau începutul secolului al XIV-lea. Din această

vreme sînt cele mai vechi elemente de datare descoperite în săpătură. A fost inițial capela de curte a familiei de mici feudali (cnezi) atestați de către documentele de cancelarie începînd cu anul 1317 și căreia i-a fost recunoscută, de către regalitatea maghiară, la mijlocul secolului al XIV-lea, stăpînirea asupra tuturor satelor de pe valea Marei, cu centrul la Giulești². Decăderea ulterioară a familiei în rîndurile țărănimii libere a determinat transformarea capelei în biserică parohială, mărită treptat prin adăugiri succesive din secolele XV—XVIII, pentru ca în secolul al XIX-lea monumentul să dispară literalmente, pînă și din amintirea satului, după construirea unei noi biserici parohiale.

Pe valea altui rîu din același Maramureș istoric, la **Cuhea** (azi Bogdan Vodă), săpăturile arheologice au scos la lumină ruinele, păstrate pe alocuri pînă la înălțimea de 1 m, ale unei capele de curte de dimensiuni mai mari datînd din prima jumătate a secolului al XIV-lea. Prevăzută cu turn-clopotniță, pe latura de vest, biserica-sală de la Cuhea avea altarul încheiat cu absidă poligonală și a aparținut goticului timpuriu. Și pentru acest monument ne este cunoscută familia de ctitori din documente de cancelarie, fiind vorba de Bogdăneștii care

Biserica din Cuhea
(Bogdan Vodă) — jud.
Maramureș, după înche-
ierea săpăturilor arhe-
ologice și degajarea
molozului

au deținut în deceniile 4—6 ale secolului al XIV-lea demnitatea de voievod al Maramureșului. Unul din membrii familiei, în conflict cu autoritățile regale maghiare, a trecut de altfel în 1359 la răsărit de Carpați devenind acolo primul domn independent al Moldovei³.

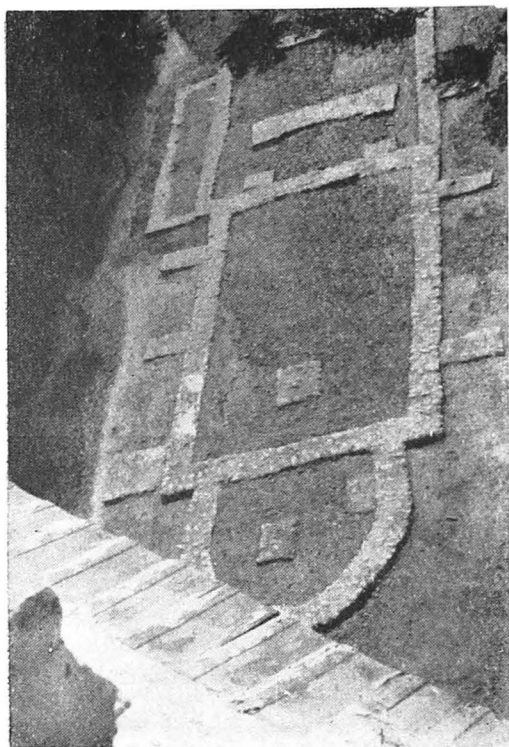
Alte monumente similare ca semnificație din aceeași regiune au fost cercetate la **Onești**, unde se află ruinele unui turn-locuință din zidărie de piatră⁴, sau așteaptă să fie investigate la **Peri** (Hrușevo) unde se păstrează ruinele unei mănăstiri de familie⁵.

Problema conservării și valorificării din punctul de vedere al patrimoniului a monumentelor pomenite se pune în mod diferit. În cazul monumentului de la **Giulești**, deoarece nu s-au păstrat decât temelii inițial invizibile pe teren, s-a recurs la soluția înălțării cu zidărie nouă a acestor temelii pînă deasupra actualului nivel al solului. Pe teren a rămas, după încheierea săpăturilor, un marcaj al traseului zidurilor monumentului dispărut, iar pietrele funerare descoperite au fost adăpostite în biserica parohială nouă, aflată în imediata vecinătate.

La **Cuhea**, unde zidurile s-au păstrat parțial conținînd pietre cioplite de la soclu și de la baza portalului, s-a adoptat soluția consolidării ruinei și a acoperirii

ei cu o construcție de protecție din material lemnos procurat la fața locului. În amîndouă cazurile, lucrările au fost executate în cadrul șantierului arheologic și este firesc ca asemenea operații, care nu solicită competența restauratorului și studii speciale, să fie făcute chiar de către arheolog înainte ca ruinele cercetate și dezvelite să sufere degradări ireparabile. În amîndouă cazurile citate, rezultatul a constat din apariția mărturiilor materiale ale unei anumite epoci din istoria Maramureșului, din integrarea unor monumente medievale românești de zidărie în contextul arhitecturii tradiționale din lemn.

Regiunea Bihorului din vestul României, regiune cunoscută și sub numele de Crișana sau Țara Crișurilor, face parte dintre cele mai afectate zone sub aspectul conservării monumentelor anterioare secolului al XVI-lea. Reforma și campaniile turcești, iar apoi în secolele XVIII—XIX transformarea ruinelor în cariere pentru obținerea materialelor de construcție, au dus aici la dispariția a 90% din monumentele aparținînd romanicul, goticului și Renașterii. Și în această zonă, cercetarea arheologică are menirea, ca, paralel cu recuperarea științifică a unor documente materiale de istorie și de civilizație, să redea respectivele docu-

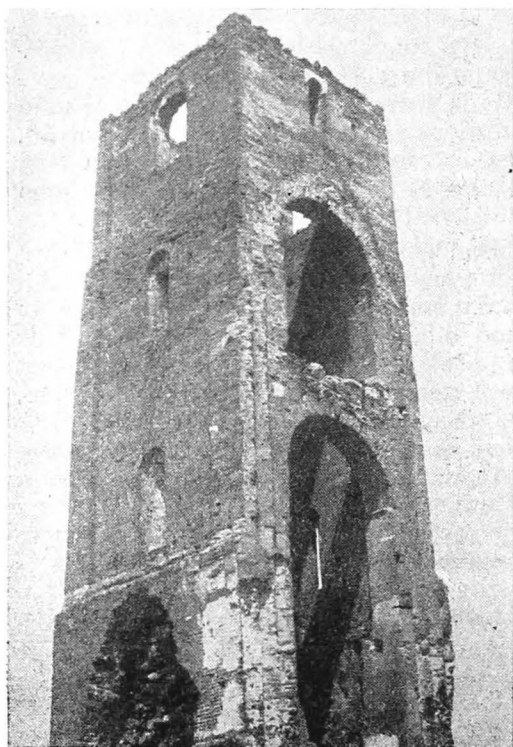
Biserica din Giulești — jud. Maramureș; marcajul temeliiilor

mente peisajului căruia i-au aparținut. Aceasta cu atât mai mult cu cât dezvoltarea impetuoasă și transformările spectaculoase pe care le cunosc în ultimele decenii toate aceste zone prin apariția a numeroase obiective și construcții cu caracter industrial și social, accentuează nevoia conservării și valorificării pentru prezent și pentru viitor a rădăcinilor istorice.

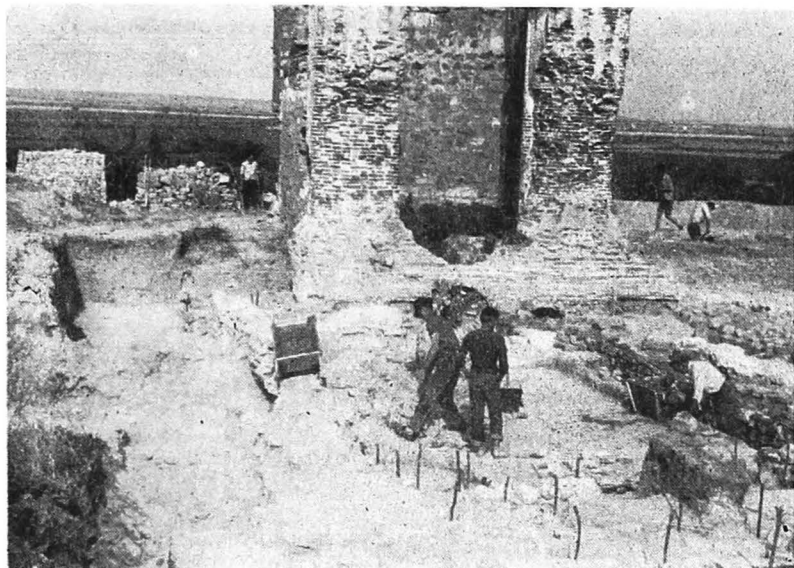
La **Sinnicolau de Beiuș**, pe malul Crișului Negru, săpături arheologice inițiate în anul 1971 în preajma unui turn din zid de cărămidă aparținând romanului târziu, datat pe criterii stilistice în a doua jumătate a secolului al XIII-lea, au dat la iveală temeliiile unui complex de monumente din secolele XI-XIV, cu numeroase refaceri și transformări succesive. După cum lasă să se înțeleagă câteva documente târzii, la Sinnicolau de Beiuș și în satele învecinate a existat o reședință a familiei nobiliare Borșa, familie care a jucat un rol de primă mărime în Bihor și chiar în afara grani-

țelor acestuia, înainte de a dispărea de pe scenă în prima jumătate a secolului al XIV-lea ⁶. Faptul că zidurile din cărămidă ale monumentelor identificate aici pînă în prezent — capelă de curte, două sau chiar trei mănăstiri familiare succesive, biserică parohială, cetățuie de refugiu, probabil și o casă nobiliară, — au fost construite deasupra unor temelii amenajate din bolovani de riu cu legătură de lut compactată în șanțurile de fundație, a salvat aceste temelii de la activitatea distrugătoare a căutătorilor de cărămidă din secolele XVIII—XIX. A putut fi astfel reconstituită planimetria monumentelor și, în intenția amenajării unei rezervații arheologice la încheierea săpăturilor, planurile au fost marcate pe teren prin construirea deasupra temeliiilor a unor ziduri înalte de 0,50—0,60 m, ale căror creste să rămână deasupra solului după astuparea secțiunilor și a suprafețelor arheologice. Fragmentele de sculptură monumentală descoperite în săpătură și provenind de la decorul paramen-

Turnul romanic de la Sinnicolau de Beiuș — jud. Bihor

Zidărie de marcaj pe
temeliile monumentelor
din secolele XI—XIII
de la Sinnicolau de
Beiuș

Temelii aparținând unei
succesiuni de trei monu-
mente din secolele XI,
XII și XIII, cercetate
la Sinnicolau de Beiuș

telor de cărămidă au fost depozitate pentru a se amenaja cu ele un mic lapidarium în interiorul turnului, după consolidarea și restaurarea acestuia.

La Sinnicolau de Beiuș a apărut necesitatea marcării diferențiate a etapelor succesive de existență a unui monument. Este vorba de o capelă de curte de la sfârșitul secolului al XI-lea care a fost transformată în secolul al XII-lea, cu refolosirea unei părți a zidurilor, într-o

mult mai mare biserică de mănăstire a aceleiași familii pentru ca ulterior, după distrugerea acesteia din urmă, în timpul invaziei mongole din anii 1241—1242, monumentul să fie din nou micșorat redevenind capelă de curte. Soluția adoptată a fost aceea a marcajului cu materiale de construcție diferite, bolovani de râu pentru monumentul din secolul al XI-lea cu cele două faze de existență ale sale, cărămidă recuperată din săpă-

Temelie din piatră legată cu lut aparținând unor construcții din complexul de la Voivozi — jud. Bihor

tură și așezată pe lat pentru așezămîntul monastic din secolul al XII-lea care a avut și el două faze de construcție, cărămidă așezată pe dungă pentru monumentul din secolul al XIII-lea și, în sfîrșit, amestec de piatră și cărămidă pentru marcarea porțiunilor care au fost folosite în toate etapele de existență a monumentului.

În părțile nordice ale Bihorului, în apropiere de **satul Voivozi** care se află către izvoarele râului Bistra, în plină zonă de munte, pentru care s-a încercat cîndva acreditarea ideii că a fost caracterizată printr-un habitat medieval românesc instabil, dispersat și mai nou decît secolul al XIII-lea, săpăturile arheologice au identificat și dezvelit un complex de monumente din lemn și zidărie cu etape evolutive din secolul al XII-lea și pînă la începutul secolului al XV-lea. Și în acest caz, documentele din secolul al XIV-lea ne încredințează că, cel puțin în faza lui finală, complexul a avut caracter monastic și a jucat rolul de centru spiritual cu rang de protopopiat (arhidiaconat) de rit răsăritean al satelor românești din nordul Bihorului⁷.

Datorită faptului că vestigiile rămase pe teren au fost invadate de pădure, cercetarea a trebuit să înceapă cu defrișări. Dintre monumentele cercetate, cele care au fost construite din lemn pe lăca-

șuri săpate în stîncă sau pe temelii de piatră legată cu lut au trebuit să fie reacoperite după încheierea săpăturii, pentru a se evita degradarea și pierderea definitivă a vestigiilor. Consolidarea cu ajutorul unui miez de beton a temeliiilor ridicate din bolovani legați cu lut, prin scoaterea treptată a pietrelor și apoi repunerea acestora la locul lor, reprezintă o operație delicată care, cel puțin la stadiul actual, depășește posibilitățile unui șantier arheologic în sensul strict al cuvîntului. În schimb ruinele păstrate pe înălțimea de aproape 1 m ale unei mici biserici de zidărie cu navă pătrată și altarul în formă de potcoavă, aparținînd romanului și aflată în centrul complexului, au putut fi consolidate și conservate sub cerul liber. Cercetarea a stabilit existența unei faze mai vechi a necropolei din acel loc, probabil cu o biserică de lemn, astfel încît pentru monumentul de zidărie recuperat și azi vizibil lîngă Voivozi, la marginea unei șosele montane, o datare în prima jumătate a secolului al XIII-lea pare a fi cea mai plauzibilă la stadiul actual al cercetărilor.

În cadrul aceleiași activități de acoperire a petelor albe — cronologice și teritoriale — de pe harta monumentelor de arhitectură medievală din România, cercetările arheologice din sudul Transilvaniei au dus la revizuirea unor datări

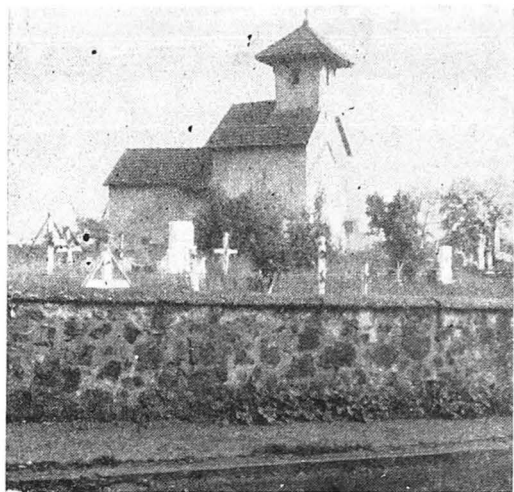
Ruinele bisericii de la Voivozi, după degajarea molozului și consolidarea zidurilor

adoptate anterior pe criterii stilistice în literatura de specialitate. Cel mai spectaculos dintre rezultate a fost obținut recent la **Streisîngeorgiu** în județul Hunedoara, unde biserica parohială cu hramul Sfîntul Gheorghe, înălțată în anii 1408—1409, conform unei inscripții și datată ceva mai timpuriu de către istoricii de artă și de arhitectură ca fiind de la sfîrșitul secolului al XIII-lea, s-a dovedit a fi din prima jumătate a secolului al XII-lea⁸. Acest monument reprezintă în momentul de față *cea mai veche construcție medievală din țară păstrată în picioare și în stare de utilizare*.

Mai mult, cercetarea arheologică a stabilit că monumentul de zid de la Streisîngeorgiu a fost construit din blocuri de piatră și din cărămidă pe locul unui monument de lemn din secolul al XI-lea, respectînd riguros planul acestuia, cu o navă mică apropiată de forma unui pătrat și cu un altar dreptunghiular. Biserica a servit drept capelă de curte unei familii de mici feudali (cnezi) români, familie care apare în documentele de cancelarie abia la sfîrșitul secolului al XIV-lea; din această familie a făcut parte și un cneaz cu numele de Balea, atestat de o inscripție, din anii 1313—1314, descoperită în altar cu prilejul cercetărilor din anii 1975—1976, pe strada de tencuială pe care se află și un splendid ansamblu de picturi murale scoase la iveală tot cu acest prilej.

În cazul monumentului cercetat la Streisîngeorgiu, situația consolidărilor și a restaurărilor se complică extrem de mult datorită faptului că aici constructorii medievali au folosit multe spoii romane. Dealtfel, în sudul Transilvaniei unde pînă în plin ev mediu au stat în picioare numeroase ruine romane relativ bine conservate, multe monumente medievale au fost înălțate din spoii romane sau au fost amenajate prin re folosirea unor materiale din construcții romane⁹. Din aceasta rezultă și posibilitățile excepționale de valorificare în ansambluri unitare a vestigiilor istorice datînd din epoci diferite și de integrare a monumentelor în circuite complexe, care să evidențieze rădăcinile antice ale civilizației medievale și continuitatea de viațuire pe aceste locuri.

Un rezultat încă mai important este de așteptat, în acest sens, de la cercetările arheologice aflate în curs în cuprinsul fostei capitale a provinciei romane Dacia, de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa (azi Sarmizegetusa — județul Hunedoara). Și aici, actuala biserică parohială românească este construită abia în secolul al XIX-lea, iar tradițiile satului nu conservă știri despre existența unui monument de zid mai vechi. Dar documente din secolul al XIV-lea ne încredințează că actualul sat exista în cuprinsul orașului roman, între zidurile acestuia, cel tîrziu în secolele XII—XIII, purtînd

Capela de curte de la Streisingeorgiu — jud. Hunedoara, după demolarea porțiunilor adăugate în secolul al XIX-lea.

atunci numele de Britonia și că tot acolo își avea reședința o familie nobiliară românească¹⁰. Documentele ne oferă informații topografice destul de precise asupra locului în care se afla curtea acestei familii de cnezi, în vecinătatea căreia trebuie să se fi aflat și capela de curte, ce mai exista încă în secolul al XVI-lea când din interiorul ei au fost publicate inscripții romane de către învățați umaniști.

Acestea sînt cîteva dintre realizările și preocupările cercetărilor de arheologie medievală din România, cercetări ale căror începuturi metodice nu sînt mai vechi de cîteva decenii. Ele pledează pentru strînsa legătură dintre investigația arheologică și activitatea de conservare și valorificare a patrimoniului cultural și istoric, oferind garanții pentru rezultatele viitoare.

NOTE

¹ Radu Popa, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, București, 1970, p. 223 și urm.

² Idem, *Cnezatul Marei*, Baia Mare, 1969, p. 28—34; cf. și R. Popa — M. Zdroba, *Cititoria cnezilor giuleșteni. Un nou monument românesc de piatră din Maramureș*, în „Studii și cercetări de istorie veche”, 20, 1969, 2, p. 267—285.

³ Pentru cercetările de la Cuhea, vezi R. Popa, M. Zdroba, *Șantierul arheologic Cuhea. Un centru voievodal din secolul al XIV-lea*, Baia Mare, 1966.

⁴ H. Daicoviciu, O. Bandula, I. Glodariu, *Cercetările de la Oncești, din Maramureș*, în „Studii și cercetări maramureșene”, I, Baia Mare, 1965.

⁵ R. Popa, *Țara Maramureșului*, p. 228.

⁶ Bunyitay Vincze, *A váradi püspökség története*, III, Oradea, 1884, p. 389; Györfy György, *Az Árpád-kori Magyarországtörténeti földrajza*, I, ed. II, Budapest, 1966, p. 671, sub Suplac. Cercetările de la Sinnicolau de Beiuș, la care în afara autorului au mai participat și N. Chidioșan, A. Avram, V. Rădulescu și I. Popovici, sînt încă inedite.

⁷ R. Popa, *Zur kirchlichen Organisation der Rumänen in Nordsiebenbürgen im Lichte des patriarchalischen Privilegiums von 1391*, în „Ostkirchliche Studien”, 24, 1975, 4, p. 309—317.

⁸ Idem, *Streisingeorgiu. Ein Zeugnis rumänischer Geschichte des 11.—14. Jahrhunderts im Süden Transsilvaniens*, în „Dacia”, N.S. XX, 1976, p. 37 și urm.

⁹ Vasile Drăguț, *Vechi monumente hunedorene*, București, 1969; cf. și Virgil Vătășianu, *Vechile biserici românești de piatră din județul Hunedoara*, în „Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice — secțiunea pentru Transilvania”, Cluj, 1929.

¹⁰ *Documente privind istoria României, C, Transilvania*, veacul XIV, vol. I, p. 239.

R É S U M É

L'héritage de monuments historiques de la Roumanie a été amoindri par les circonstances hostiles, tout spécialement en certaines zones du pays et surtout en ce qui concerne les monuments du Moyen-Âge incipient. Des régions considérées comme étant depuis toujours caractérisées par une architecture en bois, ont connu au cours des premiers siècles de notre millénaire l'architecture de maçonnerie par des fondations de la féodalité roumaine, avant que celle-ci ne déchoie en retombant dans les rangs des paysans libres ou asservis.

Dans cette situation, la recherche archéologique est en mesure d'enrichir le patrimoine culturel-historique du pays avec de nouvelles zones d'architecture féodale de maçonnerie, ayant l'obligation de consolider, de conserver ou bien de marquer sur le terrain les monuments ruinés ou disparus, qui ont été découverts à l'aide des fouilles. De nombreuses actions similaires, de petite ampleur et sans implications de haute spécialisation dans le domaine des restaurations, peuvent et doivent être faites dans le cadre du chantier de fouilles archéologiques, parallèlement aux recherches. L'auteur discute quelques cas concrets, à la suite desquels on a trouvé au Maramureș, dans le contexte des monuments en bois, les ruines consolidées ou marquées sur le terrain de quelques monuments féodaux de maçonnerie des XIIIème et XIVème siècles (Giulești et Cuhea). Des résultats semblables ont été obtenus grâce aux recherches effectuées au Bihor, à Sinnicolau de Beiuș (monuments des XIème—XIIIème siècles dont on a gardé seulement les fondements) et à Voivăzo (monument de la première moitié du XIIIème siècle).

Pour finir, on souligne le rôle de l'archéologie dans la datation réelle des monuments, en évoquant le cas de la chapelle de cour de Streisingeorgiu, départ. de Hunedoara, datée selon des critères de style au XIIIème siècle, mais que les fouilles archéologiques ont prouvée comme existant depuis la première moitié du XIIème siècle.

Au trecut aproape două secole de când obiectele modeste dar pline de semnificație care ilustrează viața oamenilor simpli - unelte de muncă, locuință, mobilier, obiecte de uz gospodăresc, costume, podoabe - au devenit subiect de studiu suscitând un real interes științific.

Treptat, etnografia a început să fie recunoscută ca o știință cu metode proprii de cercetare; au loc discuții ample asupra conținutului ei, a raporturilor cu alte discipline, a însemnătății pentru cunoașterea realității social-culturale contemporane. Și, chiar dacă discuțiile n-au încetat până astăzi, fiind reluate la mai toate congresele din ultimul timp¹, și nici nu se poate vorbi despre un consens general asupra problemelor complicate pe care le presupune etnografia, începînd de la terminologie și sfîrșind cu metodele și domeniul de cercetare sau interpretarea unor fenomene², se poate afirma că, indiferent de aceste aspecte, toate popoarele sînt preocupate în prezent de cunoașterea specificului și identității lor culturale.

Numărul mare de cercetători iluștri preocupați de problemele etnografiei, etnologiei, antropologiei culturale, folcloristicii, demonstrează, credem, pe deplin importanța acordată tuturor aspectelor implicate în aceste cercetări³.

În România, oamenii de știință și cultură s-au apropiat de domeniul etnografiei de peste un secol. Etapele parcurse de etnografia românească, care explică și particularitățile dezvoltării ei în țara noastră, nu constituie subiectul acestui articol. Nu putem să trecem însă peste numele unor deschizători de drum, cum au fost Alexandru Odobescu,

B. P. Hasdeu, și ale unor harnici culegători ca Simion Florea Marian, Theodor Burada, Tudor Pamfile ș.a. Cam în aceeași perioadă, savanți străini publicau lucrări în care scoteau în evidență aspecte originale ale artei populare românești⁴.

Perioada cuprinsă între a doua jumătate a secolului al XIX-lea și primele decenii ale secolului al XX-lea constituie o perioadă de acumulare sistematică a materialelor etnografice⁵ și de formare a colecțiilor muzeale.

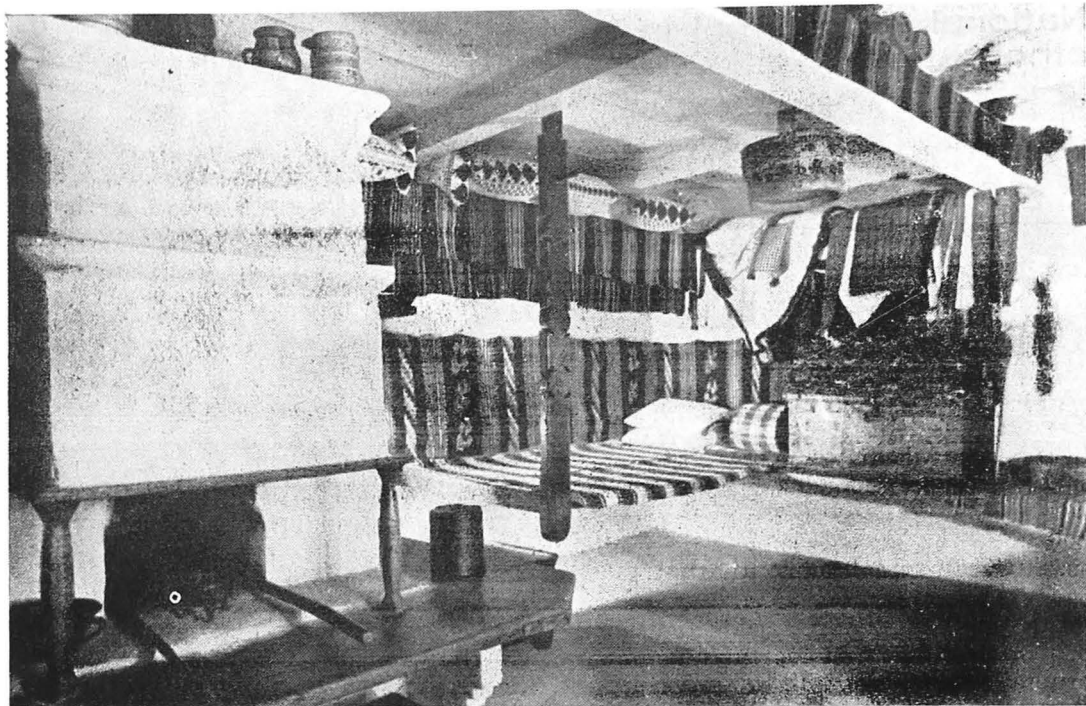
Lucrările savanților români George Vîlsan⁶, Simion Mehedinți⁷, Romulus Vuia⁸, apărute în primele decenii ale secolului nostru, contribuțiile importante la dezvoltarea etnografiei românești apar în acest context ca urmare firească a activității unor înaintași și a conturării conștiinței valorii domeniului respectiv.

Subliniind importanța cercetărilor etnografice de teren în scopul cunoașterii vieții de toate zilele, a îndeletnicirilor și obiceiurilor unui popor, George Vîlsan preciza, că: „*Diversitatea de aspecte etnice nu e o piedică în raporturile naționale... Toate neamurile sînt nobile și demne să trăiască, preluîndu-și capitalul lor de fapte eroice și obscure... A grada valoarea popoarelor, a pune în frunte pe unele și a le decreta menite să fie stăpîne, iar pe altele la coadă și a le arăta capabile numai de slugărie, e o copilărie primejdioasă... popoarele sînt simple unități egale*”⁹.

Plecînd de la aceleași idei progresiste și științifice, Simion Mehedinți sublinia că un popor poate fi caracterizat numai prin munca și uneltele care-i sînt specifice, că civilizația și cultura „...sînt cum nu se poate mai legate”¹⁰.

Preocupările pentru etnografie — care

Colț de interior, din comuna Straja, jud. Suceava (în Muzeul satului și de artă populară)

în România au fost strâns legate de preocupările pentru cunoașterea aspectului estetic al creației țărănești — nu pot fi separate de constituirea primelor colecții etnografice și ale primelor muzee cu acest profil.

Stăruința depusă pentru înființarea, în 1906, și edificarea unei construcții proprii, a „Muzeului Național de Artă”, în care arta populară ocupa un loc important, precum și seria de expoziții organizate în străinătate (Berlin și Amsterdam, 1909; Viena, 1910; Roma, 1911; München, 1912; Geneva, 1925; Paris, 1927; Barcelona, 1929; Helsinki, Oslo, 1935; Bruxelles, 1935) vădesc preocuparea pentru cunoașterea și punerea în valoare a specificului național în acea perioadă. Paralel se organizează în diferite orașe ale țării o serie de muzee dintre care amintim numai câteva: Cîmpulung Moldovenesc, Muzeul istoric și etnografic din Sibiu, Muzeul Birsei, Muzeul secuiesc, Muzeul etnografic al Ardealului din Cluj, Muzeul etnografic al Maramureșului din Sighet, Muzeul satului românesc din București ș.a.

De la constituirea primelor colecții a existat o concepție clară asupra patrimoniului, pe baza căreia selecționarea pieselor s-a făcut pe criteriile științifice și documentare, al tipicității și autenticității pentru a ilustra cât mai veridic modul de viață al comunităților rurale din perioadele respective. Deoarece o oarecare tendință către selecționarea cu precădere a pieselor cu pronunțat caracter artistic s-a făcut simțită în unele cazuri, ceea ce a influențat structura unor colecții, acest neajuns s-a compensat prin cercetările sistematice organizate în ultimele decenii, ca urmare a grijii deosebite pe care o poartă statul socialist vestigiilor trecutului poporului nostru. Calitatea de bază a colecțiilor formate în această perioadă sau ulterior o constituie ilustrarea specificului național și spiritului creator al comunităților rurale care au trăit în spațiul carpato-danubiano-pontic, demonstrarea continuității și unității culturii populare, caracterul ei de document asupra vieții, pentru o perioadă de peste trei secole. Pe

baza unei concepții științifice înaintate, formulată în mod strălucit de Romulus Vuia, muzeului i-a revenit sarcina „...de adunare și păstrare a obiectelor... de adunarea materialului culturii spirituale a poporului, păstrat prin viu grai, spre a forma astfel o arhivă a materialului etnografic și folcloric”¹¹. Prin înființarea acestei arhive se urmărea salvarea pe de o parte a acestor „documente” pentru posteritate, iar pe de altă parte, constituirea unui documentar care să fie pus la îndemâna cercetătorilor pentru „...studiul neamului”.

Pentru dezvoltarea etnografiei românești, anii socialismului marchează o etapă nouă. Se organizează institute de specialitate, cercetările cunosc un avânt deosebit¹², se constituie colecții noi, se înființează ori se dezvoltă muzeele existente. O caracteristică a cercetărilor o constituie efortul de adâncire teoretică a problemelor etnografice în lumina concepției materialist-dialectice și istorice despre viață și societate.

Pe planul muzeografiei etnografice în această etapă s-au obținut succese remarcabile. Au fost alocate fonduri substanțiale pentru organizarea unor muzee și expoziții moderne, dotate cu echipamentul necesar, au fost pregătite cadre capabile să transforme muzeul într-o instituție dinamică, vie, mereu prezentă în configurația culturală contemporană. Colecțiile muzeale au crescut an de an, atingând cifre la care altă dată nici nu puteam să ne gândim. Muzeul etnografic a devenit în același timp un factor activ de educație și a început să atragă anual un număr tot mai mare de vizitatori. Studiile asupra vizitatorilor relevă că structura grupurilor cuprinde astăzi un număr mare de tineri interesați în cunoașterea culturii populare.

Legat de aceste eforturi și de succesele obținute, este firesc să vedem care sînt problemele care s-au urmărit prin cercetarea, colecționarea, conservarea, ocrotirea și valorificarea științifică sau culturală a patrimoniului etnografic, să ne punem cîteva probleme cu privire la conținutul și structura colecțiilor, la viitorul muzeului etnografic în raport cu modul de viață contemporan.

Ce sînt de fapt obiectele etnografice?

Cît conservă ele din trecutul îndepărtat ca formă, ornament, funcționalitate sau semnificație? Se poate vorbi încă de un prezent al acestor obiecte sau despre un viitor? Ce poziție ocupă ele pe scara valorilor documentare, istorice, artistice și ce semnificație au în definirea specificului etnic? Cît este național și cît este universal încorporat în fiecare obiect? În ce măsură reflectă obiectele etnografice specificului etnic și transformările unei societăți, ce imagine oferă ele asupra unei culturi?

Marcel Mauss spunea că: „*Știința etnologică are drept țel observarea societăților, și cunoașterea faptelor sociale. Ea înregistrează aceste fapte, la nevoie le stabilește statistica și publică documente care oferă maximum de certitudine*”¹³.

Pornind de la această simplă definiție apare clar că orice obiect legat de viață are valoare de document și trebuie colecționat pentru ca muzeul să poată oferi o imagine de ansamblu asupra unei comunități umane.

Din punctul nostru de vedere, prin obiectele etnografice și de artă populară, fiecare societate manifestă maniera sa proprie în raport cu alții, modul său specific de a-și construi personalitatea prin înglobarea valorilor trecutului și forța creatoare a prezentului¹⁴.

Arhitectura, uneltele, arta populară ca parte componentă a culturii, în raporturile cu etnia relevă bogate semnificații socio-istorice, estetice, axiologice, fiind expresia creativității istorice a unei populații anume. Din acest punct de vedere, colecțiile etnografice din muzeele românești relevă cu claritate o mare unitate a culturii populare manifestată într-o diversitate de forme. Teritoriul României se prezintă ca un ansamblu cultural datorită căruia s-a păstrat identitatea de limbă și a patrimoniului cultural propriu. În ciuda vicisitudinilor unei istorii frământate, această caracteristică s-a manifestat cu pregnanță din cele mai vechi timpuri și pînă astăzi. Identitatea populației care a creat această cultură făcînd parte astăzi din istorie este atestată de numeroase documente de la primele începuturi pînă în zilele noastre. Problema care se pune în discuție este aceea de a ști dacă uneltele, arhitectura,

Ceramică smălțuită de la Oboga, jud. Olt

interiorul locuinței, portul popular, tradițiile și obiceiurile pe care le întâlnim din abundență în diferitele zone etnografice ale țării demonstrează firul neîntrerupt al unei tradiții, pot fi considerate ca dovezi ale identității etnice. Există oare embleme, sau cel puțin mărci, pe baza cărora recunoaștem în mod cert apartenența la o anumită etnie? se întreabă J. Cusenier directorul Muzeului de arte și tradiții populare de la Paris¹⁵. Ca și cercetătorul francez, considerăm că pentru secolele XVIII și XIX, pentru care avem documentație suficientă, cel puțin pentru unele aspecte cum sînt locuința, unele categorii de unelte și produse meșteșugărești, țesăturile de interior și portul popular, fără a mai lua în considerare obiceiurile de peste an sau cele legate de ciclul vieții, specificul etnic apare evident. Mărcile distinctive îndeplineau în această perioadă funcția semnelor de recunoaștere și de identificare a membrilor diferitelor comunități. Se dezvoltă în această perioadă o adevărată gramatică a formelor, culorilor și materialelor, un lexic și o sintaxă a motivelor care decorau locuințele, uneltele, piesele de îmbrăcăminte etc. Elementele de circulație mai largă, depășind teritoriul unei

Costum de femeie din jud. Dolj

țări înglobate și ele în cultura populară au fost preluate și interpretate într-un anumit mod, conform gustului și obiceiurilor societății respective.

Colț de interior din comuna Bumbesti, jud. Maramureș (în Muzeul satului și de artă populară)

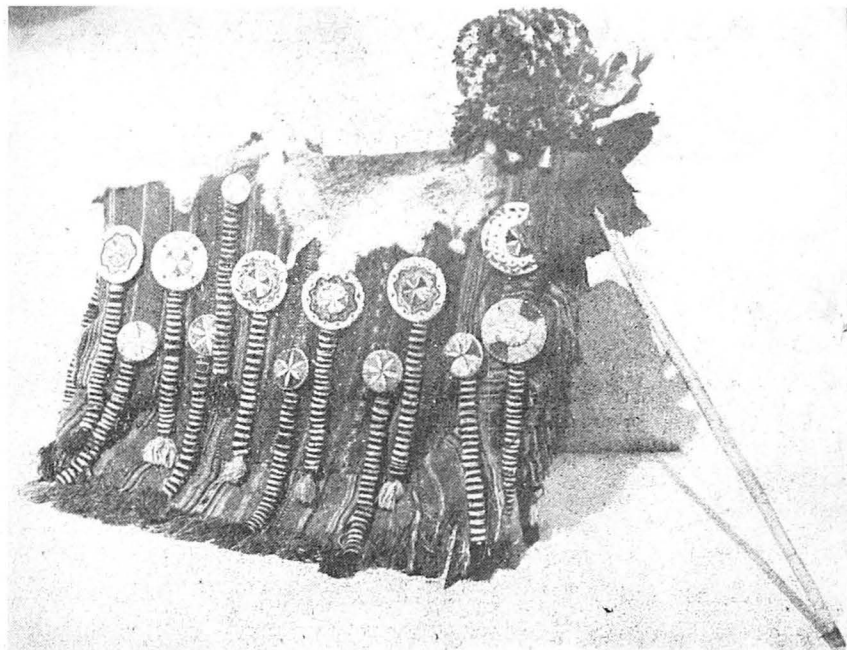
Toate acestea exprimă prin conținut și prin formă, specificul vieții comunităților rurale, oferind o imagine autentică, un adevărat portret al unui popor.

Unii cercetători se întreabă de pildă în ce măsură unele piese etnografice sînt creație recentă, provenind din sec. al XVIII-lea sau din prima jumătate a secolului al XIX-lea, avînd în vedere că nu s-au păstrat piese mai vechi pe baza cărora să se poată trage anumite concluzii. Acest punct de vedere nu este valabil deoarece în lipsa pieselor există o documentație, specifică fiecărei țări, cuprinzînd documente arheologice, epigrafice, arhivistice, grafice etc. care pot contribui la reîntregirea imaginii pînă în timpuri foarte îndepărtate¹⁶. Pe baza experienței multor cercetători care au încercat să înțeleagă și să descifreze trecutul și evoluția diferitelor aspecte ale culturii populare proprii¹⁷ și mai ales a eforturilor făcute de mulți specialiști români în ultimele decenii¹⁸ putem afirma că arta și cultura națională își au izvorul în tradițiile acumulate de-a lungul secolelor, în „zestrea” spirituală milenară, cărora li s-au adăugat și li se adaugă permanent noi și noi filoane. Timpii istoriei ai acestei culturi reflectă întreprunderea strînsă dintre trecut și prezent, valențe ale trăirii, atitudini și tră-

sături comune ale unei anumite populații, „...consolidate în confruntarea cu evenimentele și împrejurările istorice, legale de luptă pentru apărarea ființei naționale...”¹⁹. În acest sens, analiza colecțiilor din muzeele etnografice arată că „...sevele adînci ale existenței istorice sînt acelea care, urcînd progresiv prin milenii, hrănesc substanța culturii, stabilîndu-i identitatea, asigurîndu-i ființarea și direcția de înaintare, conferîndu-i acea amprentă specifică și acea pecete revelatoare a autenticității care îi decid locul propriu, vocea personală, în concertul general al culturii popoarelor, în circuitul culturii universale”²⁰.

Amprenta autenticității unei națiuni, a vieții ei spirituale se imprimă culturii edificate de națiune patrimoniului cultural național prin intermediul căreia se intră în universalitate. Așa cum scria Octavian Goga: „nu se intră în universalitate decît pe poarta proprie”²¹.

Avînd în vedere valoarea deosebită a patrimoniului cultural al fiecărei țări sub dublul său aspect de bun cultural național și bun cultural care încorporează valori mondiale, problema protecției, conservării și valorificării acestuia capătă o actualitate stringentă în societatea contemporană.

Turcă, zona Reghin,
jud. Mureș

Apariția unui număr mare de țări independente după al II-lea război mondial, ca urmare a eliberării lor de sub dominația diferitelor metropole, a avut ca rezultat creșterea conștiinței patrimoniului național și a necesității conservării lui. În scopul sprijinirii acestor țări în acest domeniu ICOM a întocmit pentru UNESCO un raport intitulat: „Studii asupra măsurilor ce ar trebui luate pentru a împiedica exportul, importul și vânzarea ilicită a bunurilor culturale”²². În afara măsurilor legislative preconizate, raportul prevedea măsurile practice și pozitive, care trebuie adoptate pentru ca țările în curs de dezvoltare să contribuie în mod constructiv la studiul, protecția și difuzarea patrimoniului lor cultural.

Au trecut de atunci aproape două decenii și măsurile luate întăresc tot mai mult convingerea că în sfera conservării patrimoniului, omenirea trebuie să investească mai mult.

Trebuie organizate organisme naționale specializate în prezervarea și conservarea, în supravegherea exportului valorilor patrimoniului cultural național. Colecțiile muzeelor trebuie considerate

inalienabile, cu excepția cazurilor de schimburi între muzee din diferite țări în interes cultural sau științific.

Un rol important în sublinierea specificului național în context mondial revine muzeelor de etnografie. În momentul de față problemele ridicate de transformările rapide care au loc în lume face ca înființarea sau dezvoltarea muzeelor etnografice să capete un caracter de urgență.

Acestor muzee le revine sarcina de a studia cultura materială, structurile sociale, credințele, obiceiurile, arta populară din cele mai vechi timpuri până astăzi în scopul cunoașterii și sublinierii specificului etnic al raporturilor cu alte comunități, al aportului la îmbogățirea patrimoniului cultural mondial.

Muzeele etnografice trebuie să desfășoare o vastă activitate științifică și educativă, să constituie o punte între specialiști și marele public pentru a-l ajuta să înțeleagă că un obiect etnografic, oricât de banal la prima vedere, face parte din patrimoniul cultural național care implică în sine valoarea experienței unui lung șir de generații, a umanității. Pe această cale, muzeele vor atrage atenția publicului pe de o parte asupra ori-

ginalității patrimoniului etnografic propriu, asupra spiritului creator al poporului, subliniind pe de altă parte interdependența și convergența civilizațiilor dincolo de considerente rasiale sau de altă natură.

Tocmai de aceea, discutind asupra viitorului muzeelor etnografice, M.D.Mc.Leod considera că ele au trei obligații de bază:

„Firstly, all of it should be available for study and research. The only restrictions upon this availability should be those imposed by the physical and staff resources of the museum and the fragility of the material. Museums must therefore by study center their collections must be activated and not closed away where they are of no use to anyone. Secondly, the material of a useful proportion of it, should be available to the general public, preferably in informative exhibitions which give accurate impressions of the societies from which the material originated and which increase the visitor's understanding of those societies. (It is to be hoped that such exhibitions will also give the visitor some insight into the working of his own society). Finally, the staff of ethnographic museums must actively pursue research on their collections or research which is relevant to them in order to increase our general understanding of the life, of man in society, and the way this is influenced by, and in turn influences, his art and material culture. Without such research the staff will stultify and the collections become virtually meaningless accumulations which can add nothing to human understanding and knowledge”²³.

Îndeplinindu-și funcțiile în societate, pe baza cunoașterii exacte a ceea ce trebuie să colecționeze, a ceea ce trebuie să expună și a modalităților de a explica publicului, muzeele vor deveni adevărate centre de conservare, cercetare, difuzare a culturii în scopul cunoașterii între popoare, al cultivării respectului reciproc, al păcii.

Așa cum scria și J. A. R. Wembach-Rashid, „The modern ethnographic museum therefore should give priority to the activities that will lead and encourage its visitor to:

I. foster a more national outlook and

approach to their problems through inter-ethnic tolerance and the understanding other peoples cultures etc.

II. inculcate among nationals a sense of pride in their own history and culture not through mere immolation, but through reasonable and scientific sobriety”²⁴.

NOTE

¹ La congresul Uniunii științelor antropologice și etnologice de la Paris (1960), Moscova (1964), Tokio (1968), în cadrul dezbaterilor asupra problemelor teoretice și metodologice cercetătorii de renume au ridicat aceste aspecte: E. P. Tolstor, *Les principales problèmes théoriques de l'ethnographie soviétique moderne*, Pietro Scotti, *Etnologia e antropologico-culturale*, V. Laterani, *Crise et désintégration culturelle dans le processus d'acculturation*, E. Ishida, *Historical Materialism and american anthropology* etc.

² I. Vlăduțiu, *Etnografia românească*, Editura științifică, București, 1973, p. 18.

³ Dintre cercetătorii erudiți care au scris și au pus în dezbatere în lumea științifică problemele la care ne referim cităm numai câțiva: L. H. Morgan, Edward Tylor, Fr. Boas, Fr. Graebner, E. Durkheim, A. L. Kröber, M. Mauss, B. Marinovski, S. P. Tolstor, S. A. Tokarev, M. Mead, Claude Lévi-Strauss, André Leroi-Gourhan ș.a.

⁴ Menționăm în special pe A. Haberlandt și Erich Kolbenheyer, profesori la universitatea din Viena.

⁵ Ion Vlăduțiu, *op. cit.*, p. 70.

⁶ George Vilsan, *O știință nouă; Etnografia*, Institutul de arte grafice „Ardealul”, Cluj, 1927; Idem, *Menirea etnografiei în România*, Institutul de arte grafice „Ardealul”, Cluj, 1927.

⁷ Simion Mehedinți, *Aplicări antropogeografice în sfera etnografiei, istoriei și a altor științe*, în Simion Mehedinți, *Opere alese*, Editura științifică, București, 1967; Ibidem, *Caracterizarea etnografică a unui popor prin munca și uneltile sale*, București, 1930; Idem, *Coordonate etnografice: civilizația și cultura*, Academia Română „Memoriile Secțiunii istorice”, seria a III-a, tom XI, Mem. 4, „Cultura națională”, București, 1930.

⁸ Romulus Vuia, *Etnografie, etnologie, folclor, Definiția și domeniul*, Extras din „Lucrările Institutului de geografie al Universității din Cluj”, vol. IV, Tiparul „Ardealul”, Cluj, 1930.

⁹ George Vilsan, *Menirea etnografiei în România*, p. 34.

¹⁰ Idem, *Coordonate etnografice, civilizația și cultura*, p. 12.

¹¹ Romulus Vuia, *op. cit.*, p. 15.

¹² Ne referim la Institutul de cercetări etnologice și dialectologice și la Institutul de istoria artei.

¹³ Marcel Mauss, *Manuel d'ethnographie*, Paris, p. 7.

¹⁴ Jean Cuisenier, *L'art populaire en France*, Office du Livre, Paris, 1975.

¹⁵ Ibidem, p. 104.

¹⁶ Y. Creston, *Les costumes breton*, Paris, 1978.

Casă nouă, comuna Bilteni, jud. Gorj

¹⁷ C. Rombert, *Architecture des origines a nos jours*, Paris, 1968; H. Biederman, *Les civilisations mégalithiques en Europe*, 4, Paris; André Leroi-Gourhan, *L'homme et la matière*, Paris, 1943 și 1971; J. Gimpel, *La révolution industrielle du Moyen Age*, Paris, 1975.

¹⁸ Paul Petrescu, *Creația plastică țărănească*, București, 1976; Idem, *Motive decorative celebre*, București, 1971; Nicolae Dunăre, *Ornamentica tradițională comparată*, București, 1979; Tancred Bănățeanu, *Portul popular din regiunea Maramureș*; Idem, *Arta populară din nordul Transilvaniei*, București, 1969; Ion Vlăduțiu, *Etnografia românească*, București, 1973; Georgeta Stoica, *Arhitectura locuinței țărănești*, 1974, Idem, *Podobae populare românești*, București, 1976.

¹⁹ Ion Rebreanu, *Arta și cultura națională. Fondul psihosocial al artei în perspectiva idealului estetico-ideologic*, în „Arta și ideologie”, Iași, 1979, p. 111.

²⁰ Idem, 102.

²¹ Octavian Goga, *Discursuri*, București, p. 21.

²³ „Les problèmes des musées dans les pays en voir de développement rapide”, Colloque organisé par le Conseil International des Musées, Neuchâtel 17–25 juin 1962, 1964.

²³ M. O. Mc. Leod, *Future directions for ethnographic museums*, în „Zeitschrift für Ethnologie”, 101, 1 und 2, Braunschweig, 1976, p. 217. „Mai întâi, toate ar trebui să permită studiul și cercetarea. Singurele restricții ar fi cele impuse de resursele fizice și de personal ale muzeului și de fragilitatea materialului. De aceea, muzeele trebuie să fie un centru de studiu, iar colecțiile lor trebuie

să fie activate și nu închise într-un loc unde să nu fie de folos nimănui. În al doilea rând, o bună parte din material trebuie pus la dispoziția publicului, de preferință prin intermediul expozițiilor informative care să creeze impresii corecte asupra societăților din care provine materialul și care să mărească înțelegerea acelor societăți de către vizitator. (Se poate spera că astfel de expoziții vor ajuta vizitatorul să pătrundă mai adinc în înțelegerea în propria sa societate). În cele din urmă, personalul muzeelor etnografice trebuie să urmărească activ cercetarea colecțiilor sau să desfășoare o muncă de cercetare legată de ele pentru a ne mări înțelegerea vieții în ansamblu, a omului în societate și a căilor prin care este influențat și influențează la rândul lui arta și cultura materială. Fără o asemenea cercetare, personalul muzeelor nu-și va îndeplini menirea și colecțiile vor deveni niște acumulări fără sens, care nu vor adăuga nimic la înțelegerea umană și la cunoaștere”.

²⁴ J. A. R. Wenibach-Rashid, *Tomorrow's Museum of Ethnography*, în „Zeitschrift für Ethnologie”, 101, 1 und 2, Braunschweig, 1976, p. 278. „Muzeul etnografic modern ar trebui de aceea să dea prioritate activităților care vor conduce vizitatorul și-l vor încuraja: I. să promoveze o concepție mai națională și să abordeze problemele prin toleranța inter-etnică și înțelegerea culturii altor popoare II. să însușe cetățenilor un simț al mândriei față de propria lor istorie și cultură, nu doar prin simplă emoționare, ci printr-o sobrietate științifică și rațională”.

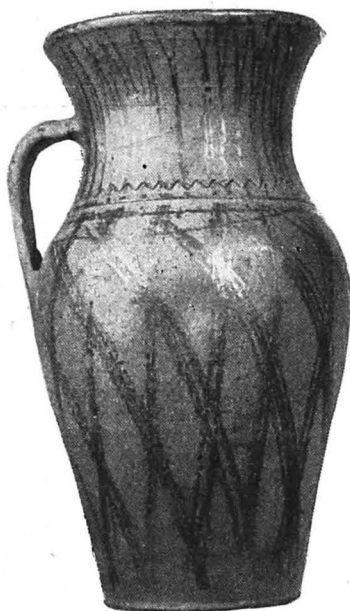
En Roumanie les hommes de science et de culture se sont intéressés au domaine de l'ethnographie depuis plus d'un siècle. La période comprise entre la seconde moitié du XIXème siècle et les premières décennies du XXème siècle a constitué une période d'accumulation systématique du matériel ethnographique et de formation des collections des musées. En fait, les préoccupations pour l'ethnographie — qui en Roumanie ont été en relation étroite avec celles pour la connaissance de l'aspect esthétique de la création paysanne — ne peuvent pas être séparées de la constitution des premières collections ethnographiques et des premiers musées ayant ce profil.

Les efforts déposés pour fonder en 1906 le „Musée National d'Art", où l'art populaire occupait une place importante, ainsi que la série d'expositions organisées à l'étranger (Berlin et Amsterdam, 1909; Vienne, 1910; Rome, 1912; München, 1912; Genève, 1925; Paris, 1927; Barcelonne, 1929; Helsinki, Oslo, Bruxelles, 1935) prouvent l'intérêt accordé en cette époque à la connaissance et à la mise en valeur du spécifique national.

Une conception claire concernant le patrimoine a existé dès la constitution des premières collections, et sur sa base la sélection des pièces a été faite selon des critères scientifiques et documentaires, en cherchant les plus typiques pour illustrer d'une façon très véridique le mode de vie des communautés rurales de ces périodes. La qualité de base des collections formées, en cette période ou plus tard, est constituée par l'illustration du spécifique national et de l'esprit créateur des communautés rurales qui ont vécu dans l'espace carpatho-danubien-pontique, la démonstration de la continuité et de l'unité de la culture populaire, son caractère de document sur la vie, pour une période de plus de 3 siècles.

Les années du socialisme marquent une étape nouvelle pour le développement de l'ethnographie. On organise des instituts de spécialité, les recherches connaissent un essor particulier, on constitue de nouvelles collections, on fonde des musées ou l'on développe ceux existants. Une caractéristique des recherches est constituée par l'effort d'approfondir du point de vue théorique les problèmes ethnographiques à la lumière de la conception matérialiste dialectique et historique sur la vie et la société.

L'auteur répond ensuite à quelques problèmes: que gardent les objets ethnographiques du passé lointain en ce qui concerne la forme, l'ornement, leur fonction ou leur signification? Peut-on encore parler d'un présent ou d'un futur de ces objets? Quelle position occupent-ils sur l'échelle des valeurs documentaires, historiques, artistiques et quelle signification ont ils dans la définition du spécifique ethnique? Quel est le rapport entre le national et l'universel incorporé dans chaque objet? En quelle mesure les objets ethnographiques reflètent-ils le spécifique ethnique et les transformations d'une société? Quelle image d'une culture offrent-ils?

Ceramică neagră, comuna Marginea, jud. Suceava

Partant de la définition de Marcel Muass sur l'objet de la science ethnographique, l'auteur souligne que chaque objet en relation avec la vie a la valeur d'un document et doit être collecté. Par l'intermédiaire des objets ethnographiques et d'art populaire, chaque société manifeste sa propre manière en rapport avec les autres, son mode spécifique de construction de sa personnalité en englobant les valeurs du passé et la force créatrice du présent. De ce point de vue, les collections ethnographiques des musées roumains relèvent clairement la grande unité de la culture populaire manifestée par une diversité de formes.

L'empreinte d'authenticité d'une nation, de sa vie spirituelle, s'imprime dans la culture édifée par la nation, dans le patrimoine culturel national, par l'intermédiaire duquel on entre dans l'universalité. Un rôle important revient aux musées ethnographiques pour souligner le spécifique national dans le contexte mondial. Ils doivent dérouler une vaste activité scientifique et éducative, constituer un pont qui relie les spécialistes au public, afin d'aider celui-ci à comprendre qu'un objet ethnographique, le plus banal à première vue, fait partie du patrimoine culturel national, qui implique en soi la valeur de l'expérience d'une longue file de générations, de l'humanité. Ainsi, les musées vont attirer l'attention du public sur l'originalité du propre patrimoine ethnographique, sur l'esprit créateur du peuple, soulignant d'autre part l'interdépendance et la convergence des civilisations, au-delà de toute considération raciale ou d'une autre nature.

Se cunoaște faptul că documentele etnografice, în general, sînt creații ale minții și activităților practice ale omului, menite să satisfacă cele mai diferite necesități de viață, folosind în acest scop materiale și tehnici potrivite, corespunzătoare stadiului de dezvoltare istorică a unei comunități umane. Dintre toate aceste documente materiale, uneltele și instalațiile tehnice tradiționale, acționate de forța omului sau prin tracțiune animală, dar mai cu seamă cele puse în funcțiune de forța vîntului și a apei formează unul din cele mai importante capitole ale etnografiei contemporane.

Preocupări în această direcție au existat în România încă de la finele secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, atît de ordin teoretic cît și practic, pentru „salvarea” și conservarea acestui fel de documente materiale. În perioada interbelică (1918–1944) s-au organizat două importante muzee etnografice cu expunere în aer liber – Muzeul etnografic al Transilvaniei la Cluj-Napoca în anul 1929 și Muzeul satului românesc la București în anul 1936, acesta din urmă avînd un caracter complex, sociologic.

După 1944, preocupările pentru cercetarea civilizației și culturii populare românești devin tot mai sistematice, anul 1966 însemnînd o cotitură în acest domeniu, muzeografia etnografică românească afirmîndu-se atît prin cercetări științifice și colecții îmbogățite, cît și printr-o concepție tematică modernă. Acest fapt s-a evidențiat în special, cu ocazia „Simpozionului național cu participare internațională”¹, pentru muzee etnografice, la care au fost prezenți specialiști din 26 de țări. Atunci s-a apreciat că în România muzeele în aer liber constituie un adevărat sistem, reprezentînd nu numai întreaga suprafață a țării cu

zonele sale etnografice, ci și întreaga problemă a civilizației și culturii populare tradiționale, unele muzee (Muzeul satului din București, Muzeul tehnicii populare de la Sibiu și Muzeul pomiculturii și viticulturii de la Golești-Pitești), prezentînd la scară națională, istoria culturii și civilizației populare².

De fapt, în profilul tematic al tuturor celor 14 muzee și secții etnografice în aer liber, la cît a crescut numărul acestora în ultimii ani, regăsim preocuparea constantă de prezentare a unor aspecte ale tehnicii populare³. Acest lucru a apărut ca o necesitate ce decurge atît din realitate, cît și din cercetările inter-și multidisciplinare, din orientarea nouă, în ceea ce privește obiectul și conceptele de bază, cît și metodele de investigații ale etnografiei românești.

Într-adevăr, orientarea spre problemele de bază ale etnografiei românești în ultima perioadă între care problema civilizației tehnice populare ocupă un loc tot mai important, a dus la depășirea fazei preponderent descriptivistă, spre operații de ordin comparativ și chiar mai mult spre explicarea genezei fenomenelor, de integrare a cercetărilor în sens multidisciplinar – a „omului total”, investigații științifice în care analiza se îmbină cu sinteza, așa cum este formulată în ultimele studii în materie⁴. Bineînțeles, aceasta înseamnă o cercetare în care fenomenele etnografice sînt analizate în funcție de întreaga desfășurare istorică a societății, ceea ce se aplică riguros și la studiul tehnicii populare.

Spațiul carpato-danubiano-pontic, în care s-a format poporul român și unde el trăiește neîntrerupt, este plin de mărturii și documente arheologice, istorice, toponimice și etnografice, care dovedesc practicarea unor ocupații de bază și vechimea unor unelte, tehnici și procedee de lucru, dovedind un înalt nivel de civi-

Moară cu trei ciuturi, Arcani jud. Gorj. Detaliu — roțile orizontale (ciuturile)

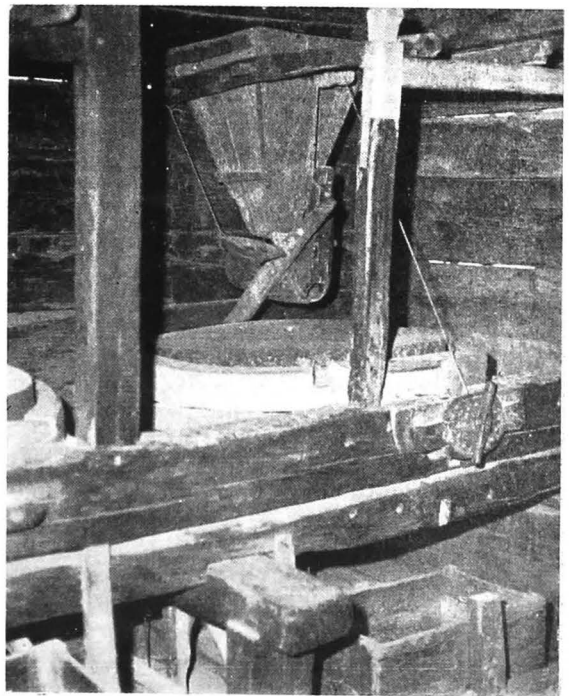
lizație și cultură pentru diferitele epoci din trecut. Tocmai de aceea, muzeele etnografice, și în special Muzeul tehnicii populare de la Sibiu, și-au înscris ca linie programatică cercetarea și salvarea de la dispariție, în cadrul procesului de industrializare și de modernizare, a acestor vestigii, pentru a conserva acest capitol important al patrimoniului cultural național ⁵.

Definirea specificului etno-cultural și, în general, caracterizarea unui popor se săvârșește prin creațiile sale, prin diversitatea de obiecte realizate, unelte și procedee tehnice folosite. Este un adevăr pe care l-au afirmat și demonstrat unii din înaintașii etnografiei românești, între care la loc de frunte se situează Simeon Mehedinți ⁶.

Definind civilizația drept „suma descoperirilor tehnice prin care omul s-a adaptat la mediul planetar” și relevând faptul că dezvoltarea civilizației tehnice corespunde cu creșterea numerică a uneltelor, cu diferențierea lor tipologică și funcțională, cu lărgirea progresivă a razei

de acțiune a acestora etc., Simeon Mehedinți se dovedește a fi un precursor al celor mai moderne teorii în acest domeniu, teorii pe care își propun să le dezvolte și să le confrunte cu realitățile românești unii cercetători actuali ⁷. Adoptînd definiția despre civilizația tehnică populară ca sumă a procedeelor, proceselor, tehnicilor și instrumentarului aplicat activităților umane de recoltare, cultivare, prelucrare, vehiculare și — de ce nu? — a modalităților de valorificare sau consum, într-un studiu recent, se arată că: „*acest concept raportează întreaga achiziție istorică culturală a omenirii, rezultată din dialogul său multimilenar cu natura, la arsenalul cunoștințelor, deprinderilor și mijloacelor de care s-a servit în acest scop, într-un progres permanent de gîndire și cunoaștere, de observație și manualitate, de organizare a muncii și de specializare a manifestărilor, efectul principal constînd în apariția, generalizarea, diversificarea și permanentul progres al uneltei, de la topo-rașul calapod al «culturilor de prund»,*

Moară cu trei ciuturi, Arcani, jud. Gorj. Detaliu — frontonul, pietrele și coșul de cereale

Moară cu șase ciuturi, Găleșoia, jud. Gorj. Vedere de ansamblu

la instalațiile complexe acționate de forța animalelor, hidraulică și eoliană”⁸.

Dacă arheologia ca știință istorică operează cu documente materiale venind dinspre trecutul îndepărtat spre prezent, etnografia procedează invers, cercetînd și punînd în evidență documente vii sau prezente, sub formă de supraviețuiri, atît în cultura materială cît și în conștiința socială a unei comunități umane. Între cei doi poli, trecutul și prezentul, etnografia își aduce contribuția la completarea lanțului continuității, prin numeroase elemente de structură morfologică și funcțională, realizate prin tehnici identice sau similare celor aplicate uneori în trecut. Sînt numeroase acele documente care atestă, în acest sens, însuși procesul de formare a poporului român și devenirea lui ulterioară pe acest teritoriu.

Astfel de documente aflăm în cadrul tuturor categoriilor de manifestări și creații de civilizație și cultură, acest fapt decurgînd în mod logic din însăși dialectica dezvoltării istorice; epocile istorice, dar și etniile deosebindu-se una de alta „nu prin ceea ce se produce, ci prin modul cum se produce, cu ce mijloace de muncă”⁹. Cercetarea documentelor tehnicii populare ca elemente de continuitate ale unei vechi civilizații presupune cunoașterea acestora.

În această concepție și în cadrul unei clasificări sistematice a uneltelor și instalațiilor tehnice populare, clasificare ce ține seama de materiile prime și de principiile ergologice, trăsăturile de unitate, morfologico-stilistică și de continuitate istorică sînt evidente, în România, în fiecare gen de creație și în fiecare regiune sau zonă etnografică.

Unitatea și continuitatea se impun cu și mai mare evidență atunci cînd aceste „documente” (unelte și instalații tehnice populare) sînt studiate și prezentate pe criteriul folosinței, cum s-a făcut de pildă în expoziția în aer liber a Muzeului tehnicii populare de la Sibiu, atît în cadrul grupelor tematice pentru obținerea și prelucrarea materiilor prime pentru alimentație, îmbrăcăminte, adăpost, transporturi etc. (pornind de la materiile prime și materialele cele mai diverse: lemn, lut, metal, textile, piatră etc.)¹⁰, cît și atunci cînd se face o clasificare pornind de la invenția și difuzarea unor principii ergologice, în ideea că „*progresul social-istoric al oricărei unități etnice se exprimă, primordial, prin progresul mijloacelor de muncă*”¹¹. În această privință, o lucrare recentă tratează, așa cum arată titlul ei, înseși „*evoluția și tipologia în sistematica instalațiilor tradiționale din România*”¹².

Pornind de la om ca subiect și de la materia primă ca obiect, evidențiind mișcarea ca factor major pendinte de energia aplicată (manuală, cu tracțiune animală, hidraulică sau eoliană), cercetările vizează prelucrarea informațiilor obținute în sens interdisciplinar, cele etnografice fiind coroborate cu cele arheologice, lingvistice și antropologice. La acestea se adaugă acțiunile de conservare,

desfășurate de muzee, a „documentelor” tradiționale, care pun în evidență continuitatea unor elemente caracteristice, ale tehnicilor folosite în realizarea obiectelor, a structurii morfologice, a funcționalității și decorului, elemente ce le conferă valoare istorică, de veritabil atestat al unei străvechi civilizații în spațiul carpato-danubiano-pontic.

În primul rînd, dacă ne referim la agricultură cu ramurile sale de bază (cultivarea propriu-zisă a pămîntului, viticultura, pomicultura etc.), ca ocupație de veche tradiție, practică necontenit din neolitic și pînă astăzi, la șes și pînă la mari altitudini sub formă de agricultură în terase, ne oferă, prin instrumentarul și procedeele folosite (fie că e vorba de sapă, plug etc.), imaginea unei tradiții multimilenare în care similitudinea și chiar identitatea unor obiecte de dată destul de recentă cu cele rezultate din săpăturile arheologice constituie dovada de netăgăduit a acestei continuități.

Pe linia istoriei tehnicii populare, unul din capitolele importante îl formează cel al mijloacelor și procedeele folosite pentru prelucrat produsele agricole, zdrobitul și măcinatul grăunțelor cu unelte acționate manual, de la care s-a trecut la instalații puse în mișcare prin tracțiune animală, dar mai cu seamă cu forța apei (de ex. morile de apă cu roată orizontală și cu palete cu transmisie directă, al căror număr trecea în jurul anului 1950 de 3 000 exemplare în zonele legate de Munții Carpați, apoi cele cu roată verticală fie cu aducțiune superioară, fie inferioară), la care se adaugă morile de vînt cu construcție mobilă cu pivot central sau cele cu construcție fixă și cu cupolă mobilă etc. Vechimea acestor instalații (morile de apă sînt atestate arheologic și documentar pe teritoriul României încă în secolul al II-lea e.n.), soluțiile tehnice aplicate diferențiat în funcție de condițiile locale, numărul lor mare¹³, ca și denumirile acestora și a părților lor componente (ex. roată, fus, piatră, aripă etc.), sînt dovezi peremptorii ale importanței pe care ele o au ca atestate ale civilizației populare autohtone, ca realizări de înalt nivel în cadrul condițiilor istorice date.

Moară cu șase ciuturi, Găleșoia, jud. Gorj. Detaliu — roțile orizontale (ciuturile) și sistemul de aducțiune

La același mare capitol al agriculturii și prelucrării produselor sale se numără unelte și instalațiile pentru zdrobit semințele și pentru stors uleiul, începînd cu pisălogii și piua de mînă pînă la piuăle cu ciocane acționate de forța apei, cu roată și fus¹⁴.

În sectorul prelucrării lutului, modelarea vaselor și a olăriei în general, cu mîna sau la roată, fie că e vorba de ceramica neagră, ori de cea roșie cu decor simplu de angobă, ori cu motive pictate, sgrăfitate sau aplicate, recunoaștem cu ușurință continuarea unor tehnici de formare, decorare, ardere în cuptoare, identice cu cele daco-romane.

De o mare importanță prin vechimea, structura și — am putea spune — eficiența lor tehnică, avînd și însușiri estetice indiscutabile, sînt, apoi, unelte și

Pivă de haine și ulei, Tălmăcel, jud. Sibiu. Vedere de ansamblu — în prim plan roata motrice cu aducțiune superioară

instalațiile pentru obținut și prelucrat fibrele textile vegetale și animale, fie că e vorba de furcile de tors, de „fringători” pentru cînepă, de pieptenii pentru scărmanat lina, de unelte pentru urzit și țesut (de la războiul vertical cu greutate, pînă la cel orizontal) și mai cu seamă instalațiile de îngroșat (vîltorile), și îndeșat țesăturile din lînă prin batere cu ciocane de lemn acționate hidraulic (pivele cu maie și cele cu ciocane cu coadă), instalații a căror numire — deci și tradiție — continuă încă din cultura și limba geto-dacilor (de ex. *șteaza*), sau din latină (*piua*).

Exemple ale măiestriei și iscusinței tehnice găsim, din belșug, la capitolul uneltelor și instalațiilor tehnice pentru exploatat și prelucrat esențele lemnoase, atît pentru construcții, cît și pentru marea

diversitate de obiecte de uz necesare în viața de toate zilele. Numeroasele colecții muzeale și studiile efectuate ne îndreptățesc să vorbim de o adevărată civilizație și artă a lemnului care a ajuns la o mare înflorire la români¹⁵. Pornind de la cunoașterea proprietăților intime ale esențelor lemnoase, folosind uneltele cele mai potrivite și tehnicile cele mai variate (cioplit, crestă, pirogravat etc.), această civilizație și artă a lemnului creată de poporul nostru a dat naștere unei mari diversități de meșteșuguri specializate, demn de relevat fiind numeroasele instalații de prelucrat esențele lemnoase și în primul rînd a joagărelor de diferite tipuri.

Deși relativ mai puțin numeroase, uneltele și instalațiile pentru extragerea și prelucrarea minereurilor au jucat un rol hotărîtor în dezvoltarea și progresul tehnic în general, meritînd a fi evidențiate aici „ștampurile” acționate de apă și ale căror ciocane, numite „săgeți”, zdrobeau minereul aurifer în zonele Munților Apuseni, cu mult înainte de venirea romanilor în Dacia, unele din aceste instalații putînd fi studiate „in situ” pînă în timpurile noastre¹⁶.

S-ar putea cita încă numeroase alte categorii de unelte și instalații de veche tradiție care dovedesc o mare ingeniozitate și principii tehnice care-și află aplicație, în forme superioare, în tehnica modernă.

Desigur că, adeseori, este vorba de obiecte, unelte, instalații tehnice cu caracter universal, fapt care nu diminuează însă importanța lor ca argument în cadrul dezvoltării istorice, dimpotrivă, ele dovedind o largă deschidere spre inovație și o puternică forță de asimilare a poporului român.

La toate acestea trebuie să adăugăm importanța toponimiei istorice și a termenilor speciali în legătură cu tehnica populară, în care denumirile principalelor unelte și instalații, ca și a părților lor (ex. *arătru*, *furcă*, *moară*, *roată*, *piatră*, *fus*, *arișă*, *fruntar*, *celariu*, *ștează* etc.) sînt indiscutabil de origine autohtonă¹⁷.

Vorbind despre Muzeul satului românesc, filozoful Mircea Eliade pune în evidență ca trăsături caracteristice ale

Piuă de haine și ulei,
Tâlmăcel, jud. Sibiu.
Detaliu — fusul și cio-
canele pivei

civilizației poporului român „*fundamenta sa unitate*”, ca și continuitatea, care, după el este „*un fapt de continuitate a unității stilistice, neavînd nimic dogmatic și autoritar, ci plin de ritm și mișcare*”, dovedind o „*nesecată putere de creație și neistovită imaginație*”¹⁸.

Din cele arătate pînă aici, se înțelege de la sine importanța pe care o au muzeele etnografice din România, ca păstrătoare fidele ale unui patrimoniu atît de valoros, constituit în cursul istoriei ca rezultat al activității creatoare a poporului, activitate condiționată și promovată de folosirea unor variate și ingenioase mijloace tehnice, inventate, perfecționate și difuzate ca valori ale unei societăți în neîntrerupt progres. În acest sens „*etnografia capătă nu numai dimensiuni și semnificații științifice deosebite, dar și politice: ea este chemată să contribuie la organizarea și progresul lumii moderne prin stabilirea structurilor, funcțiunilor și deci a rosturilor fiecărui popor în parte, dar nu izolat, ci în ansamblul mondial al tuturor popoarelor, al tuturor naționalităților*”¹⁹.

După definirea concepției, a cadrului istoric și după exemplificările date, este necesar să subliniem aici, încă o dată, faptul că întreaga problemă legată de cercetarea civilizației tehnice populare a apărut ca preocupare modernă legată direct de acțiunea de salvare și conser-

vare, prin muzeele etnografice în general și prin cele cu expunere în aer liber în special, a acestui important patrimoniu cultural național. Conservare în muzee înseamnă astăzi, în România, a cerceta, a selecționa ce este tipic și specific, apoi a prezenta, într-o concepție dialectică, documentele respective, în așa fel încît ele să ofere imaginea veridică a unei realități complexe în dinamica dezvoltării istorice.

Rolul și importanța muzeelor de acest gen, precum și prezentarea istoriei tehnicii populare prin mărturia unor unelte și instalații autentice, capătă astăzi caracterul unui comandament științific și patriotic ce se poate realiza numai prin conlucrarea mai multor discipline: „*Este din ce în ce mai limpede că muzeografia tehnologiei trebuie făcută și trebuie înțeleasă ca o rodnică conlucrare între arheologie și etnografie în perspectivă istorică și sociologică. Astfel concepută ea va fi în stare să constituie una dintre cele mai prețioase și, poate, pentru viitorime, mai emoționale mărturii despre o perioadă lungă din istoria strădaniilor omenești. Ea va fi atît mai utilă cu cît vechile tehnici sînt azi părăsite și uitate în era nouă a mașinilor automatizate în care omul simplu nu mai poate recunoaște nimic din ceea ce știa despre unelte ca fiind prelucrări ale mîinii omenești. Pîrghia, roata, descoperiri fundamentale ale omului pre-*

istoric, folosite de omenire timp de milenii, cu greu mai pot fi recunoscute, doar de specialiști și poate numai ca principiu, în ansamblurile automate în care locul lor l-au luat impulsurile electronice”²⁰.

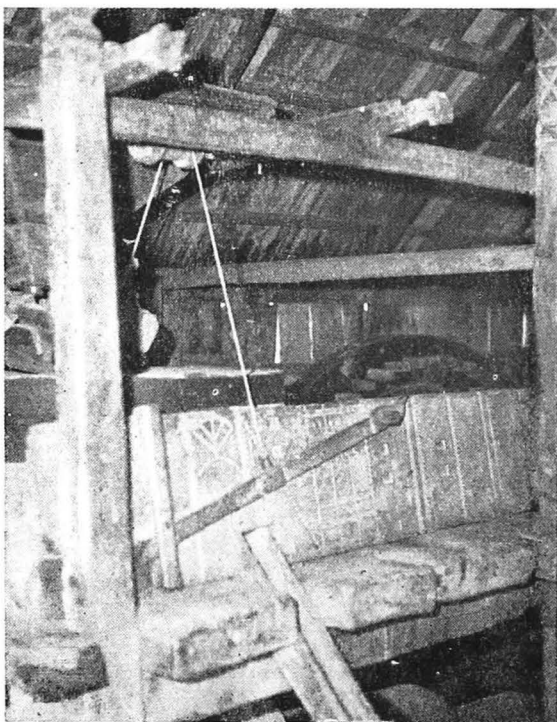
Prezentarea vechilor ocupații și meșteșuguri, ca și cea a obiectelor de artă populară în care tehnologia este implicată ca de „facto”, oferă în fiecare muzeu luat în parte și în toate la un loc, însuși imaginea istoriei cu tot ce a creat mai de preț și specific poporul român, acumulările respective constituind baza progresului, evaluat prin diversitatea mijloacelor folosite în procesul muncii creatoare de valori.

Conservarea — și implicit — valorificarea acestui patrimoniu se săvârșesc desigur cel mai propriu în cadrul muzeelor, folosindu-se, în același timp, și metoda conservării „in situ” a unor monumente de arhitectură sau a unor instalații tehnice²⁴.

S-a spus, pe bună dreptate, că o conservare „in situ” este cu atât mai eficientă cu cât monumentele de arhitectură

Moară plutitoare pe vase, de pe râul Somsș, La căcești, jud. Maramureș.

Detaliu — instalația de măcinat. Frontul morii ornament cu motive tradiționale

și tehnică populară pot primi „o nouă funcție, un nou sens de viață... și nu mai apar doar ca vestigii muzeale ale unor timpuri trecute. Reînviată, ele ocupă un loc de onoare în societatea contemporană”²².

Spre deosebire de muzeele în aer liber, conservările „in situ” nu pot constitui o rețea sistematică, ele jucând un rol complementar în raport cu acestea. Atât muzeele în aer liber cât și conservările „in situ” trebuie să respecte însă „principiul reflectării unității creației materiale și spirituale populare”, începând cu selecția obiectivelor²³.

Dacă putem vorbi, pe bună dreptate, de o adevărată școală muzeologică etnografică în România, începând cu orientarea științifică și continuând cu metodologia și tehnica de lucru, același lucru se poate afirma despre operațiunile de conservare și restaurare, domeniu de activitate în care s-au obținut atât rezultate teoretice cât și practice, în special în ultimii ani, datorită măsurilor de înființare a marilor laboratoare zonale și aplicării prevederilor *Legii ocrotirii patrimoniului cultural național* care — prin oficiile speciale înființate și laboratoarele zonale — vizează studierea patrimoniului cultural național în toate domeniile, în scopul conservării lui²⁴.

Datorită acestora a fost posibilă abordarea unei metodologii care prevede măsuri diferențiate, atât pe genuri de materiale cât și pe categorii de obiecte pentru conservare și restaurare²⁵.

În încheiere, putem afirma că cercetările științifice, bazate pe documente materiale, ca și pe forme specifice ale culturii spirituale, inclusiv ale artei populare, atestă continuitatea și unitatea ca trăsături și coordonate majore ale poporului român, exprimate în patrimoniul său cultural. Totodată, documentele etnografice, în primul rând cele ale tehnicii populare, constituie atestate de netăgăduit ale puterii de creație a poporului român, ale specificului său etno-cultural și a rolului său cultural, ale permanenței în spațiul în care s-a format.

NOTE

¹ Simpozion: „Organizarea Muzeului etnografic în aer liber. Principii și metode”, București, 1966.

² Cornel Irimie, Marcela Necula, Constantin Popa, *Muzeetnografice în aer liber*, Sibiu, 1976.

Moară plutitoare pe vase, de pe riul Someș, Lucăcești, jud. Maramureș. Vedere de ansamblu

Piuă de haine, Rod, jud. Sibiu. Vedere de ansamblu, sistemul de aducțiune a apei și roata motrice cu aducțiune superioară

³ Paul Petrescu, *Muzee ale tehnicilor de producție, Ocupații și meșteșuguri*, în „Muzee cu caracter etnografic-sociologic din România”, Sibiu 1971, p. 45–54.

⁴ Traian Herseni, *Probleme și orientări noi în etnografia românească*, în „Cibinium”, Sibiu, 1979, p. 25–35.

⁵ Cornel Irimie, *Meșteșug și artă milenară*, în „Muzeul tehnicii populare” (Ghidul Muzeului tehnicii populare), Sibiu, 1974, p. 7–25.

⁶ Simeon Mehedinți, *Caracterizarea etnografică a unui popor prin munca și uneltele sale*, București, 1920.

⁷ Corneliu Bucur, *Civilizația tehnică populară. Concept, structură, caracteristici, prezentarea sa în*

cadru Muzeului tehnicii populare, în „Cibinium” 1974–1978, Sibiu, 1979, p. 53–70.

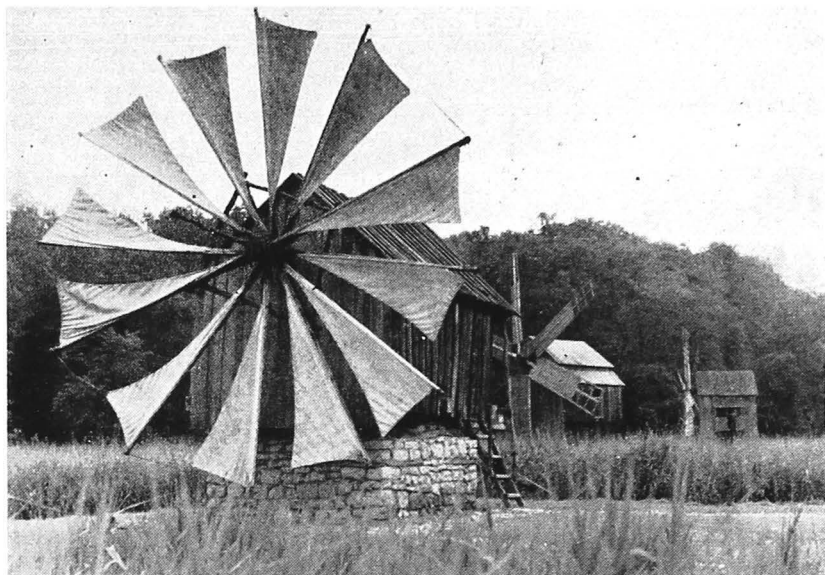
⁸ *Ibidem*.

⁹ Karl Marx, *Capitalul*, vol. I, București 1948, p. 186.

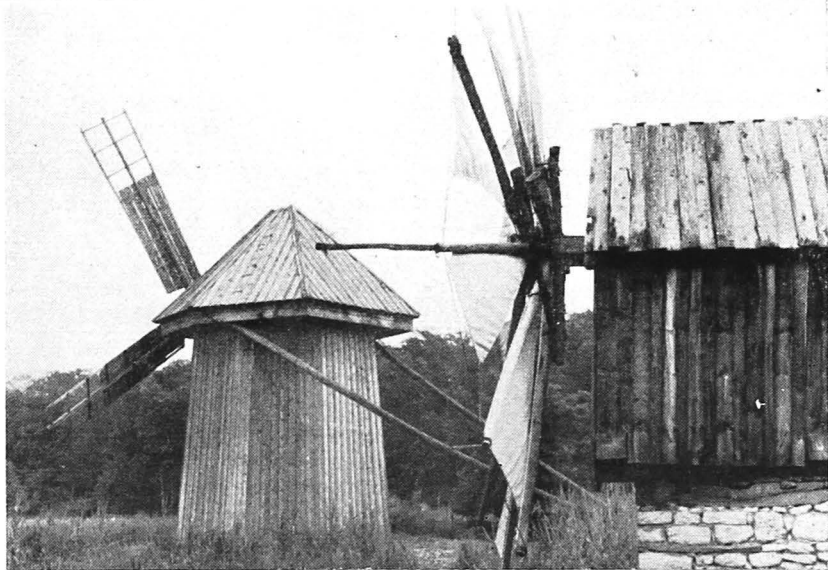
¹⁰ Cornel Irimie, *Meșteșug și artă milenară*, în „Muzeul tehnicii populare” (Ghidul Muzeului tehnicii populare), Sibiu, 1974, p. 7–25.

¹¹ Cornel Irimie, Corneliu Bucur, *Die Problematik und Systematik der überlieferten Anlagen der bäuerlichen Technik Rumäniens*, în „III-e Congrès international d'études du sud-est européen” tome II, București, 1974.

¹² Corneliu Bucur, *Evoluție și tipologie în sistematica instalațiilor tradiționale din România*, în

Moară cu pinze,
Curcani, jud. Constanța

Mori de vînt din Dobrogea. Moară cu pinze, Curcani, jud. Constanța și moară căciulată, Beștepe, jud. Tulcea

„Cibinium”, 1974—1978, Sibiu 1979, p. 111—182.

¹³ Cornel Irimie, *Anchetă statistică în legătură cu rețeaua de instalații tehnice populare acționate de apă pe teritoriul României (Vechimea, tipologia, răspîndirea și frecvența lor)*, în „Cibinium”, 1967—68, Sibiu 1967/68, p. 413—487.

¹⁴ Herbert Hoffmann, *O tipologie a instalațiilor de tescuit uleiul în România*, în „Cibinium”, Sibiu 1966; Anton Badea, *Unelte și instalații de oloait în colecția Muzeului etnografic din Reghin*, în „Cibinium”, 1969—1973; Gheorghe Bodor, *Prese de ulei în Muzeul etnografic al Moldovei*, în „Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor”, București, 1969; Valer Butură, *Pivele de ulei din Transilvania*, în „Revista muzeelor”, 2, II, 1965.

¹⁵ Cornel Irimie, Florentina Dumitrescu, Andrei Paleolog, *Arta lemnului la români*, Editura Meridian, București, 1975.

¹⁶ Mihai Sofronie, Ștefan Palada, *Aurăritul un meșteșug străvechi ilustrat în Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibiului*, în „Cibinium”, 1969.

¹⁷ Marcela Necula, *Termeni speciali în legătură cu tehnica populară*, în „Ghidul Muzeului tehnicii populare”, Sibiu, 1974, p. 197—200.

¹⁸ Mircea Eliade, *Insula lui Euthanasius*, București, 1943, p. 154—161.

¹⁹ Traian Herseni, *op. cit.*

²⁰ Paul Petrescu, *op. cit.*

²¹ Georgeta Stoica, *Conservarea monumentelor de arhitectură populară și integrarea lor în modul de viață contemporan*, in „Cibinium”, 1974–1978, Sibiu 1979, p. 37–44.

²² *Ibidem*.

²³ Nicolae Ungureanu, Cornel Irimie, *Conser-vările „in situ”*, in „Muzee cu caracter etnografico-sociologic din România”, Sibiu 1971, p. 55–70.

²⁴ Cornel Irimie și colectiv, *Ocrotiți patrimoniul cultural național*, Sibiu, 1979.

²⁵ Buța Cornel, Ion Budileanu, *Rezultate și obiective ale perfecționării activității de conservare a patrimoniului muzeal din lemn la Muzeul tehnicii populare — Sibiu*, in „Cibinium”, 1974–1978, Sibiu, 1979, p. 359–363.

RÉSUMÉ

Les outils et les installations techniques traditionnelles actionnées par la force de l'homme ou bien par traction animale, mais surtout ceux mis en fonction par la force du vent et de l'eau forment l'un des plus importants chapitres de l'ethnographie contemporaine. Des préoccupations d'ordre théorique aussi bien que pratique pour la sauvegarde et la conservation de tels „documents” de la culture populaire ont existé en Roumanie dès la fin du XIXe siècle. Pendant l'entre-deux guerres on a organisé deux importants musées ethnographiques en plein air — le Musée Ethnographique de la Transylvanie à Cluj-Napoca en 1929 et le Musée du Village roumain à Bucarest en 1936.

L'année 1966 représente une tournure dans le domaine des musées ethnographiques en plein air. Ce fait a été mis en évidence à l'occasion du „Symposium national à participation internationale”, auquel ont pris part des spécialistes de 26 pays, qui apprécié qu'en Roumanie les musées en plein air constituent un vrai système, car ils ne représentent pas seulement l'entière superficie du pays avec ses zones ethnographiques, mais aussi bien l'entière problématique de la civilisation et de la culture populaire traditionnelles.

Au cours des dernières années les musées et les sections ethnographiques en plein air sont arrivés à 14 unités.

La définition du spécifique ethno-culturel et — en général — la caractérisation d'un peuple est assurée par ses créations, par la diversité des objets réalisés, des outils et procédés techniques utilisés.

Si l'archéologie — en tant que science historique — opère avec des documents matériels qui viennent d'un passé lointain vers le présent, l'ethnographie procède d'une manière opposée, investiguant et mettant en évidence des documents vivants ou présents, qui survivent encore, aussi bien dans la culture matérielle que dans la conscience sociale d'une communauté humaine. Entre les deux pôles, le passé et le présent, l'ethnographie apporte sa contribution pour compléter la chaîne de la continuité.

L'investigation des documents de la technique populaire en tant qu'éléments de continuité d'une civilisation ancienne suppose que leur existence soit connue.

Partant de l'homme comme sujet et de la matière première comme objet, les recherches scientifi-

Șteamp pentru zdrobit minereul aurifer, Gura Cornii, Abrud, jud. Alba

ques sont concernées par la transformation de ces matières premières, les investigations ethnographiques étant ensuite corroborées avec celle archéologiques, linguistiques et anthropologiques. À celles-ci s'ajoutent les actions des musées, qui conservent des „documents” traditionnels. L'entière problématique liée aux recherches sur la civilisation technique populaire est apparue comme une préoccupation moderne directement liée à l'action de sauvetage et de conservation, assurée par les musées ethnographiques en général et par ceux en plein air en spécial, de certains outils, d'installations techniques authentiques, de créations artistiques, d'architecture, etc. La conservation et — implicitement — la mise en valeur du patrimoine culturel national à profil ethnographique est assurée, à l'extérieur des musées aussi par la méthode de la conservation „in situ”. Une telle conservation est d'autant plus efficiente, que les monuments d'architecture et de technique populaire peuvent recevoir une nouvelle fonction, une nouvelle raison d'être et n'apparaissent plus simplement comme des vestiges des temps révolus.

Par différence des musées en plein air, les conservations „in situ” ne peuvent pas constituer un réseau systématique, ayant à jouer un rôle complémentaire en rapport avec ceux-ci. Mais les uns et les autres doivent respecter le principe de réflexion de l'unité de la création matérielle et spirituelle populaire.

Bazându-se pe rezultatele cele mai recente ale cercetărilor din acest domeniu, Muzeul în aer liber din Ballenberg va trebui să fie o expoziție științifică a celor mai caracteristice construcții rurale din țara noastră, cu amenajările și anexele lor specifice. Vizitatorii pot astfel să cunoască în mod concret diferitele forme ale acestor construcții precum și evoluția lor în decursul anilor. În același timp, ei se pot familiariza cu diferitele maniere în care locuitorii satelor obișnuiau să-și amenajeze locuințele și construcțiile necesare lucrărilor agricole.

Este de la sine înțeles că în acest muzeu vor fi reprezentate toate regiunile Elveției.

Pentru a organiza un astfel de muzeu, este indispensabilă o cunoaștere precisă și detaliată a diverselor forme de locuințe țărănești. Secția „Cercetarea casei țărănești din Elveția” care a fost creată de Societatea elvețiană a tradițiilor populare și care a fost condusă de dr. Max Gschwend, urmărește, pe baza studiilor începute încă din 1919, punerea la punct a unui inventar al mediului rural din țara noastră. Ea beneficiază în acest scop de ajutorul a numeroși colaboratori angajați cu normă întreagă sau parțială.

Stabilirea grupurilor de case și de ferme care sînt și care mai trebuie să fie instalate la Ballenberg a avut la bază anchetele, cercetările și publicațiile acestei secții, ca și lucrările științifice ale directorului ei. Dr. Max Gschwend a participat activ la lucrările Comisiei de studiu a Muzeului în aer liber și a conceput el însuși organizarea științifică a acestui muzeu.

Prezentînd principalele tipuri ale celor mai caracteristice case țărănești din diferitele ținuturi ale Elveției, muzeul trebuie să formeze un ansamblu bine ordonat și se va evita ca grupurile regionale să

cuprindă mai multe construcții de același gen.

În mare, muzeul trebuie deci să prezinte diferitele materiale utilizate, de exemplu, pentru construirea pereților și a acoperișului; trebuie să prezinte diferitele împărțiri interioare ale caselor în funcție de epoca în care au fost construite, de întrebuințarea lor sau de condiția socială a celor ce locuiau în ele; trebuie, de asemenea, să arate diferitele stiluri adoptate în decorarea lor. În plus, pe lângă spațiile de locuit, se urmărește reconstituirea, în conformitate cu diversele întrebunțări regionale, a tuturor elementelor care fac, în general, parte din activitatea agricolă, cum sînt fîntînile, rezervoarele și bazinele, servind drept rezervă de apă în caz de incendiu, lese pe care se usucă recolta sau finul, grădinile de zarzavaturi, livezile, diferitele împrejurări din piatră sau din lemn etc. precum și vegetația din jur: pajiștile, ogoarele sau viile.

„Grupul rural” constituie cea mai mică unitate a muzeului, el corespunde domeniului rural așa cum era el, în general, în satele noastre. Reconstituirea unui grup rural în muzeu depinde de posibilitățile ce ni se oferă. Urmînd principiile adoptate pentru concepția generală a muzeului, noi avem în vedere ferme vechi caracteristice regiunii respective. Diverse descrieri, planuri și documente vechi ne dau indicațiile necesare despre modul în care erau amenajate casele și felul în care erau grupate. Putem astfel să le reconstituim în Muzeul în aer liber cu toate anexele lor; de fapt, nu este absolut necesar ca aceste anexe să provină toate din același domeniu sau din același loc; important este ca, prin tipul și funcția lor, să corespundă construcției principale căreia îi sînt atașate. Și cum în țara noastră nu mai există ferme care să cuprindă încă toate construcțiile anexe

de odinioară, devine cu atât mai util să arătăm în Muzeul în aer liber din Ballenberg gospodăriile agricole complete. Aceste elemente de detaliu nu pot fi descrise decât cu ocazia prezentării construcțiilor din care fac parte. Astfel, cititorul va găsi în explicațiile pe care le dăm în continuare ceea ce am considerat ca fiind deosebit de semnificativ în fiecare grup rural. Examinarea construcțiilor ce pot fi oferite muzeului, studierea lor ținând seama de planul de ansamblu, discutarea și punerea la punct a proiectelor privind instalarea lor la Ballenberg, precum și supravegherea execuției revin directorului științific și Comisiei consultative științifice.

Mai multe grupuri rurale din același ținut constituie un „grup arhitectural”. Într-un asemenea grup, Muzeul în aer liber urmărește să prezinte diferite forme de ferme și de locuințe dintr-o regiune determinată, cu scopul de a ilustra caracterele dominante și grupându-le în cătune și în sătulețe. Grupurile arhitecturale sînt repartizate în ansamblul terenurilor din Ballenberg astfel încît să poată profita la maximum de condițiile favorabile pe care le oferă natura acestor terenuri. S-a dat o importanță deosebită păstrării priveliștilor pitorești, precum și conservării zonelor cu arbori care separă și protejează grupurile arhitecturale. Fiecare grup arhitectural dispune de un spațiu suficient pentru a se putea extinde în viitor.

Locul ales pentru Muzeul din Ballenberg este într-adevăr extrem de favorabil. El cuprinde mai multe păduri foarte frumoase alcătuite din stejari, fagi, tei și conifere, unele terenuri fiind defrișate și supuse unei exploatare agricole intensive. Aceste spații defrișate și separate natural permit instalarea fiecărui grup arhitectural într-un loc adecvat. Drumuri purtînd vizitatorul de la un grup arhitectural la altul îi oferă plăcerea de a admira frumusețile naturii, pregătindu-l pentru a vedea un nou grup.

Desigur, pădurea va trebui să fie exploatată. Lizierele vor fi adaptate genului de vegetație care crește în ținutul de unde provine fiecare grup regional. Pentru grupul din Tessin va trebui, de exemplu, să se planteze castani și stejari pufoși

Grup arhitectural din Podișul elvețian bernez. În fund ferma unui țăran cu mijloace modeste; în prim plan ferma unui țăran înstărit

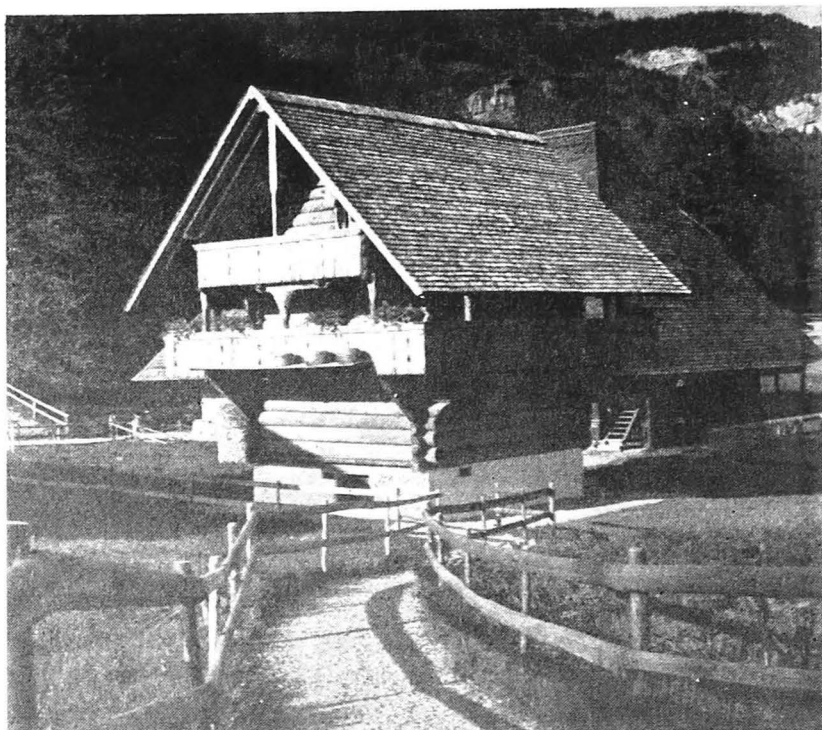
pe care nu-i găsim pe colina din Ballenberg. Garduri vii sau șiruri de tufișuri vor separa unele grupuri rurale. În plus, vor trebui plantați pomi fructiferi care au făcut întotdeauna mai bogate împrejurimile fermelor. Cu această ocazie, specii vechi, care astăzi nu mai sînt cultivate vor căpăta din nou importanță. Partea abruptă a terenului expusă spre sud este foarte uscată și acoperită cu o iarbă deasă. Ea seamănă cu pășunile din sudul Alpilor și s-a decis ca acolo să fie instalat grupul din Tessin.

Planul de ansamblu prevede amenajarea următoarelor grupuri:

1. Jura.
2. Podișul elvețian central (Argovie, Soleure, Lucerne)
3. Podișul elvețian bernez sau Mittellandul bernez
4. Artizanatul țăranesc
5. Podișul elvețian occidental (Fribourg, Vand, Genève);
6. Podișul elvețian oriental (Zürich,

Hambar cu mai multe etaje, avînd în partea superioară stîpi de paie. Casă de locuit din Matten lingă Interlaken, Oberlandul bernez sub formă de bloc

- Thurgovie, Schaffhause, Saint Gall);
7. Elveția centrală (Lucerne, Unterwalden, Schwyz, Zoug, Uri);
  8. Tessin
  9. Gritons
  10. Oberlandul bernez
  11. Valais
  12. Elveția orientală (Saint Gall, Appenzell, Glarus);
  13. Alpii

Plasarea grupurilor arhitecturale în cadrul terenului de care dispunem urmează aproximativ așezarea geografică a principalelor ținuturi ale țării. Astfel, grupul Jura este situat în partea de vest a colinei Ballenberg. Apoi grupurile regiunilor Podișului (Țara de Mijloc sau Mittelland) se întind în centrul terenului. În sfîrșit, la est sînt plasate grupurile arhitecturale din Alpi. În repartizarea grupurilor în muzeu, s-a ținut cont în primul rînd de datele topografice ale terenului din Ballenberg, astfel încît mediul natural din fiecare din aceste grupuri să fie într-o cît mai mare concordanță cu peisajele din regiunea de origine. Relieful din Ballenberg favorizează în mod fericit această adaptare regională.

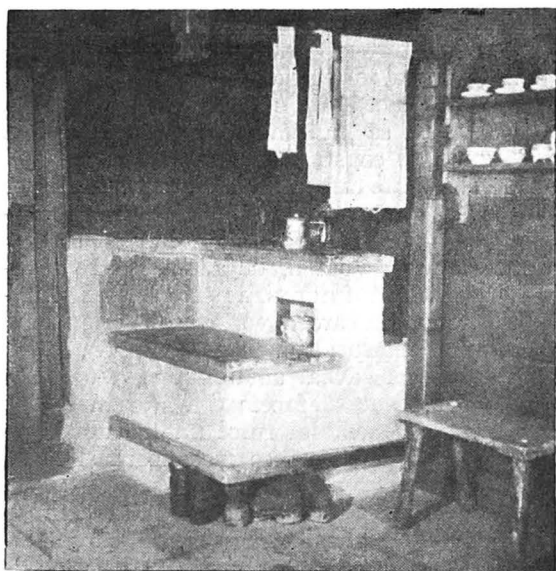
Planul general de amenajare prevede instalarea diferitelor grupuri rurale prin dispunerea lor așa cum ar fi în realitate. Totuși, distanțele dintre construcții sînt intenționat lăstate destul de mari, deoarece nu se poate încă ști exact ce case vor fi reconstituite în muzeu. Trebuie, de asemenea, să se țină cont de riscurile de incendiu, precum și de numărul mare de vizitatori pe care se contează. Deci, numărul și dispunerea obiectivelor indicate în plan trebuie să fie luate în considerare din posibilitățile existente. Acest plan general constituie, într-un cuvînt, idealul pe care dorim să-l atingem în mai multe etape atunci cînd se va ajunge la realizarea finală și completă a Muzeului în aer liber din Ballenberg. Astfel, planul cuprinde toate edificiile a căror instalare în muzeu pare de dorit în lumina cunoștințelor științifice actuale pentru a crea o imagine cît mai fidelă a mediului rural în istoria și tradițiile țării noastre.

Alături de casele cu întrebuințare multiplă și de locuințele mari, se va rezerva un loc important diferitelor construcții de exploatare, printre care: șure și hambare de diverse tipuri, ca și numeroase

alte construcții mici cum ar fi cuptorul obișnuit, uscătoria de fructe, puțul, spălătorul, spălătoria de rufe, pivnița cu lapte, pivnița cu gheață, grajdul pentru animalele mici etc. Aceste construcții mici care erau adesea utilizate în comun sînt elemente foarte caracteristice ale vieții din satele noastre. Păstrarea lor constituie deci o sarcină importantă pentru Muzeul mediului rural. Stabilirea edificiilor ce vor fi plasate în fiecare grup regional este deja prevăzută în proiectele Comisiei științifice. Pentru a decide în fiecare caz concret dacă o construcție poate fi inclusă în muzeu, trebuie să se examineze dacă este suficient de reprezentativă pentru regiunea și pentru epoca din care provine și, în același timp, dacă este edificatoare pentru dezvoltarea istorică a acestui gen de construcție.

Cu ajutorul unor persoane interesate de la fața locului și cu colaborarea arheologilor și a „Heimatschutz-ului”, noi ne îndreptăm atenția asupra caselor care, pentru un motiv sau altul, nu mai pot fi menținute acolo unde sînt și pe care ar fi interesant să le conservăm într-un muzeu. Deja la ora actuală avem numeroase construcții care ne-au fost date, împrumutate prin contract sau cedate la un preț simbolic. Este cazul aproape al tuturor unităților reconstruite pînă în prezent la Ballenberg. Și sperăm că în viitor vor exista și alți proprietari care vor dori să ne ofere case ce corespund planului general al muzeului și care vor putea fi încorporate cu folos. De asemenea, va fi posibil să se procedeze, în anumite cazuri, la cumpărări mai ales cînd va fi vorba de edificii importante, de un mare interes științific pentru muzeu.

La demontarea construcțiilor ce se transferă la Ballenberg, se procedează cu multă grijă, deoarece valoarea lor este cu atît mai mare cu cît s-au putut păstra cît mai multe elemente datînd din epoca creării lor. Restaurările ce se dovedesc totuși necesare — ca de exemplu înlocuirea pieselor prea deteriorate — sînt întreprinse cu multă precauție. Pentru ca durata lor să fie prelungită cît mai mult posibil, părților din lemn li se aplică un tratament de protecție contra putrezirii și atacurilor insectelor. Toate aceste

Camera de zi în casa de locuit din Adelboden, construită în 1698, cu sobă din piatră

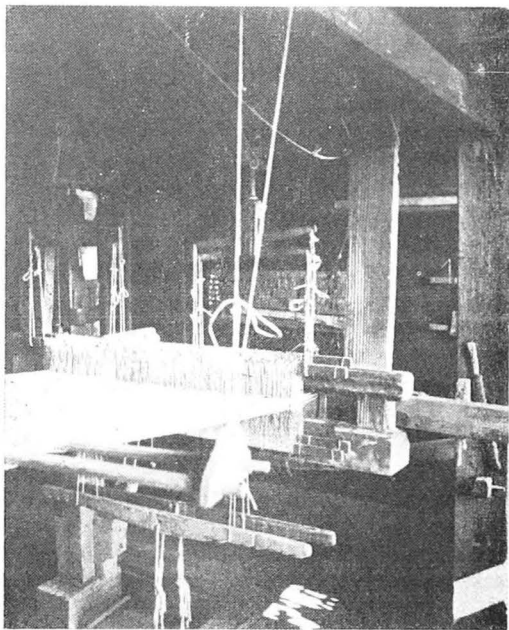
lucrări sînt delicate și costisitoare. De aceea, este necesar să se studieze de la caz la caz în ce măsură este posibil să se reconstruiască anumite părți aplicînd tehnicile moderne, de exemplu creînd fundații bine izolate sau utilizînd o zidărie mai bună, aceasta desigur fără ca aspectul general al edificiului să fie în vreun fel modificat.

Odată reconstruite, casele sînt dotate cu mobilă, obiecte de uz curent, unelte și ustensile vechi. La toate acestea se adaugă care, pluguri și alte mașini agricole. Alegerea acestui material și amenajarea lui în interiorul și în jurul caselor reprezintă o muncă științifică importantă căci casele, ca și mobilierul, trebuie să fie în concordanță cu originea lor rurală; aceste obiecte trebuie să fie caracteristice pentru a putea evoca modul de viață și modelele de lucru din trecut. Într-o etapă ulterioară, va fi necesar să se construiască spații speciale în care să se poată expune în mod sistematic cele mai interesante piese de mobilier, ustensile gospodărești și unelte vechi.

Numeroși vizitatori interesați de casele muzeului și de obiectele de mobilier expuse vor dori poate să le atingă, să le ia în mînă pentru a le vedea mai de aproape și poate chiar să le pună în funcțiune,

dar acest lucru nu este posibil întrucât s-ar deteriora și nu se pot repara în permanență, majoritatea acestor obiecte fiind piese unice și de neînlocuit. Am fost deci obligați să limităm accesul publicului la anumite construcții, cum sînt bucătăriile și anumite camere unde se poate pătrunde și să barăm intrarea în alte săli, permițînd vederea lor doar din ușă sau pe fereastră. Vom fi, de aceea, foarte recunoscători tuturor vizitatorilor pentru înțelegerea pe care o vor manifesta față de aceste măsuri și pentru comportarea pe care vor avea amabilitatea s-o aibă, ajutîndu-ne să facem din Muzeul în aer liber al mediului rural un loc unde fiecare să poată să se instruiască și să se destindă cu plăcere.

Am hotărît astfel să arătăm cum se practica vechile meserii, în care scop am instalat cîteva ateliere în spații adec-

În casa oricărui țăran cu mijloace modeste există un război de țesut inul

vate. Sub ochii vizitatorilor, meșteșugarii vor executa diverse obiecte, în orele în care muzeul este deschis, și vor arăta metodele de lucru. Este totuși foarte dificil să oferi o imagine fidelă despre viața și munca de altădată a țăranilor. Cu excepția atelierelor despre care am vorbit, casele nu mai sînt însuflețite de

locuitorii lor. Vizitatorul trebuie deci să-și imagineze că aceștia și-au părăsit nu de mult locuința pentru a merge la lucru. Și dacă, fără o înfrumusețare artificială, vom reuși să creăm în unitățile muzeului imaginea care să poată sugera publicului că se poate trăi în aceste case — la drept vorbind, într-un mod mai simplu decît sîntem noi obișnuiți astăzi — și că în asemenea ferme s-a putut munci, atunci vom fi atins maximum din ceea ce este posibil. Este de fapt motivul pentru care n-am vrut să supraîncărcăm construcțiile expunînd obiecte numeroase și de tot felul. Fiecare lucru trebuie să-și găsească locul acolo unde era întrebuintat altădată. În plus, dacă vom reuși ca gospodăriile să miroase a fum, a fîn și a paie, nu vom mai fi atît de departe de realitate.

Impresia generală pe care o creează un muzeu în aer liber este completată în mare măsură de mediul natural în care sînt instalate construcțiile. De aceea, ne dăm silința să creăm în jurul unităților reconstruite la Ballenberg împrejurimi conform tradiției, cu plantații de arbori caracteristici, cu amenajări de grădini reprezentative pentru diferitele regiuni și în care vor putea fi văzute plantele, legumele și florile ce se cultivă de obicei în zona respectivă, cu barierele caracteristice, fîntîni etc., fără să uităm decorația florală a caselor. Strămoșii noștri erau maeștri în arta integrării caselor lor în mediu, astfel încît natura și cultura formau un ansamblu armonios. Noi vrem să ne inspirăm din această artă pentru amenajarea Muzeului mediului rural elvețian. Dar mai sînt necesari cîteva ani pentru ca fermele noastre să fie corect implantate în natură.

Faptul că acest muzeu este instalat într-un peisaj natural pe care nimic nu l-a alterat îi dă o atracție cu totul deosebită. Astfel, din fericire aspectul lui nu este sec, cum îl au uneori muzeele. Toate grupurile de construcții pot să fie dispuse în mod plăcut, aerisit, în poieni frumoase care se deschid între minunate zone forestiere, în care oglinda clară a micului lac Wyssen dă o notă încîntătoare de prospețime. În această natură splendidă, vizitatorii pot profita de o fericită relaxare.

Mașină de tors inul

RÉSUMÉ

En se fondant sur les résultats les plus récents de la recherche en cette matière, le Musée en plein air de Ballenberg doit constituer une exposition scientifique des bâtiments ruraux les plus caractéristiques de notre pays, avec leurs aménagements et leurs équipements particuliers. La section „Recherche sur la maison rurale en Suisse”, qui a été créée par la Société suisse des traditions populaires et qui était dirigée par M. le Dr Max Gschwend, poursuit, sur la base d'études commencées en 1919 déjà, la mise au point d'un inventaire de l'habitat rural dans notre pays. Pour ce travail, elle bénéficie de l'aide de nombreux collaborateurs à temps plein et à temps partiel.

Dans son ensemble, le Musée doit donc présenter les différents genres des matériaux utilisés par exemple pour la construction des murs ou des toitures; il doit faire connaître les différentes distributions intérieures des bâtiments suivant leur époque de construction, suivant leur affectation ou encore suivant la condition sociale de leurs habitants; il doit aussi montrer les différents styles adoptés pour leur décoration. En outre, à côté des locaux d'habitation, on entend reconstituer, suivant les différents usages régionaux, tous les éléments qui font aussi généralement partie d'une exploitation agricole tels que les fontaines, les citernes, les étangs servant de réserve d'eau pour incendie, les chevaux pour le séchage de la moisson ou du foin, les jardins potagers, les différentes clôtures en pierre ou en bois etc. de même que la végétation environnante: les prés, les champs labourés ou les vignes.

Le „groupe rural” constitue la plus petite unité

du Musée; il correspond au domaine rural tel qu'il existait en général dans nos campagnes. La reconstitution d'un groupe rural dans le Musée dépend des possibilités qui s'offrent à nous. Selon les principes adoptés pour la conception générale du Musée, nous prenons en considération des fermes anciennes caractéristiques de la région envisagée. Des descriptions, des plans et des documents anciens, nous donnent les indications nécessaires sur la façon dont ces bâtiments étaient aménagés et comment ils étaient groupés. Nous pouvons alors les reconstituer dans le Musée en plein air avec tous leurs bâtiments annexes; il n'est d'ailleurs pas indispensable que ces annexes proviennent toutes du même domaine ou bien du même endroit; ce qui importe c'est que par leurs genre et leur fonction ils correspondent bien au bâtiment principal auquel ils sont rattachés.

Plusieurs groupes ruraux d'une même contrée constituent un „Groupe architectural”. Dans un tel groupe, le Musée en plein air entend présenter différentes formes de fermes et de logements d'une région déterminée afin d'en illustrer les caractères dominants et en les groupant en hameaux ou en petits villages.

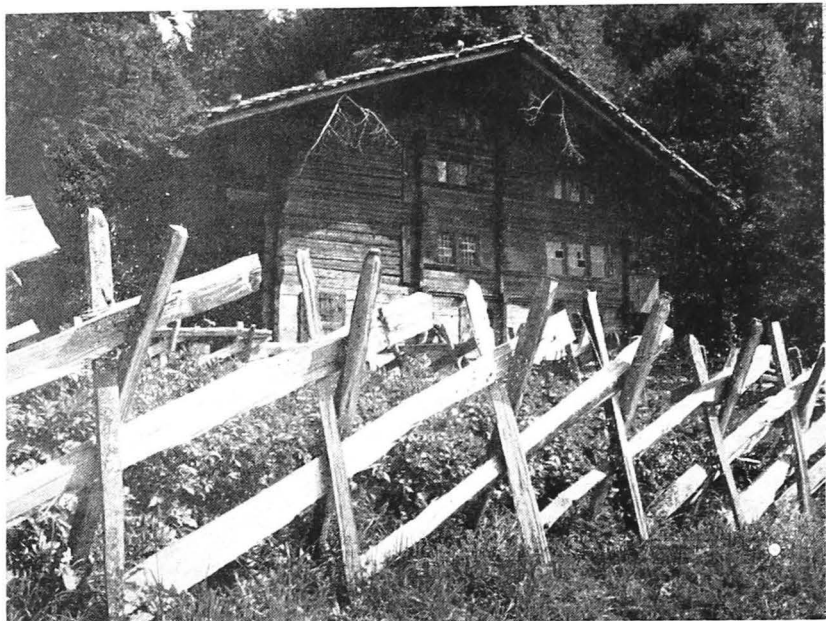
Le territoire choisi pour le Musée à Ballenberg est en effet extraordinairement favorable. Il comprend plusieurs très beaux bois, composés de chênes, de tilleuls et de conifères, entre lesquels une exploitation agricole intensive a défriché de nombreuses clairières grandes ou petites.

Le plan d'ensemble prévoit l'aménagement des groupes suivants:

1. Jura;
2. Plateau Suisse central ((Argovie, Soleure, Lucerne);

Lingă casa din Adelboden se află o grădină cu gard de lemn

3. Plateau Suisse bernois ou Mittelland bernois;

4. Artisanat campagnard;

5. Plateau Suisse occidental (Fribourg, Vand, Genève);

6. Plateau Suisse oriental (Zürich, Thurgovie, Schaffhouse, Saint Gall);

7. Suisse centrale (Lucerne, Untervalden, Schwyz, Zoug, Uri);

8. Tessin;

9. Grisons;

10. Oberland bernois;

11. Valais;

12. Suisse orientale (Saint Gall, Appenzell, Glarus);

13. Alpes.

La situation des groupes architecturaux a été fixée dans le terrain en suivant approximativement la répartition des principales contrées de notre pays.

Nous avons aussi décidé de rendre vie à d'anciens métiers et nous avons installé quelques ateliers dans des locaux appropriés. Pendant les heures d'ouverture du Musée, des artisans fabriqueront des objets sous les yeux des visiteurs et leur montreront leurs méthodes de travail. Il est cependant très difficile de donner une image fidèle de ce qu'étaient autrefois la vie et les travaux dans nos campagnes. A l'exception des ateliers dont nous venons de parler, les maisons ne sont plus animées par leurs habitants. Il faut donc que le visiteur s'imagine que ceux-ci viennent de quitter leur demeure pour se rendre à leur travail. Et si, sans embellissement factice, nous réussions à créer dans les locaux du Musée l'impression d'une vie imaginaire qui puisse suggérer au public que l'on peut vivre dans ces maisons, — à vrai dire d'une manière plus simple que celle à laquelle nous sommes habitués aujourd'hui, — et que l'on a pu travailler dans de telles fermes, alors nous aurons atteint

le maximum de ce qu'il est possible de faire. C'est d'ailleurs pourquoi nous n'avons pas voulu surcharger les locaux en y exposant des masses d'objets de toutes sortes. Chaque chose doit trouver sa place là où elle était employée autrefois. Si nous parvenons en outre à imprégner les maisons de l'odeur de la fumée, du foin et de la paille, nous ne serons plus bien loin de la vérité.

L'impression générale que donne un musée en plein air est complétée d'une façon importante par l'environnement des bâtiments qui y sont installés. C'est pourquoi nous nous efforçons de créer autour des maisons reconstruites à Ballenberg des abords conformes aux traditions, avec des plantations d'arbres appropriés, des aménagements de jardins représentatifs des différentes régions et où l'on verra les plantes, les légumes et les fleurs qu'on a l'habitude d'y cultiver, avec des barrières caractéristiques, des fontaines, etc., sans oublier la décoration florale des maisons elles-mêmes. Nos ancêtres étaient des maîtres dans l'art d'intégrer leurs demeures dans la campagne, de telle sorte que nature et culture formaient alors un ensemble harmonieux. Nous désirons nous inspirer de cet art pour l'aménagement du Musée de l'habitat rural suisse. Mais cela prendra encore quelques années jusqu'à ce que nos fermes soient correctement implantées dans la nature.

Ce qui donne un attrait tout à fait particulier à ce musée c'est qu'il est installé dans un site naturel que rien n'a altéré. Ainsi on n'y trouve fort heureusement pas l'aspect trop sec que peuvent avoir parfois les musées. Tous les groupes de bâtiments peuvent y être disposés de façon agréablement aérée dans les belles clairières qui s'ouvrent entre de merveilleuses zones forestières, où la nappe claire du petit lac de Wyssen met une charmante note de fraîcheur. Et, dans cette magnifique nature, les visiteurs peuvent profiter d'un heureux délassément.

Pentru a circumscrie aria problematicii în dezbatere, precizăm de la început că vom lua în considerare patrimoniul natural în ansamblul său, atât pe cel *real* existent în colecții constituite, cât și pe cel *virtual*, aflat în natură. Ambele categorii de patrimoniu se cer a fi valorificate și conservate prin forme și mijloace specifice, funcție de categoria de piese ce-l alcătuiește.

Ab initio, se impune, credem, a fi enunțată ideea că cele două noțiuni — *valorificare* și *conservare* — nu sînt și nici nu pot fi opuse, contradictorii sau antagonice, cum sînt poate unii tentați să le considere, ci, dimpotrivă, ele se află într-un raport dialectic, de intercondiționare, una implicînd-o pe cealaltă. Ele se cer a fi acceptate ca două fațete ale uneia și aceleiași medalii constituită de patrimoniul însuși, care trebuie pus în slujba unor nobile idealuri social-culturale actuale și de viitor. De aceea, nu putem să concepem azi, în condițiile societății contemporane, o teaurizare a patrimoniului, indiferent de ce categorie ar fi acesta — artă, istorie, știință, etnografie — ca un scop în sine, fără a fi pus la dispoziția societății, a marelui public, căruia trebuie să-i satisfacă cerințele crescînde de instruire, de delectare activă. Cu atât mai mult această teaurizare în sine nu este posibilă în condițiile amplei și complexe revoluții tehnico-științifice actuale, în societatea noastră socialistă în care setea de cunoaștere și nevoia de creștere a conștiinței și de formare a unei personalități umane complexe, multilateral dezvoltate devin obiectiv necesare.

Cu seriozitate și responsabilitate socială trebuie însă privit și reversul medaliei de care aminteam mai sus, constituit de nevoia imperioasă a grijii asidue pentru conservarea tuturor categoriilor de patrimoniu, supuse permanentei solicitări a fenomenului de valorificare complexă. Avem obligația morală, încărcată de profunde semnificații patriotice, de

a veghea, zi de zi și ceas de ceas, pentru respectarea cu strictețe a unor norme, legi și reguli generale, dar și specifice de conservare care trebuie luate în considerare în amplul și multilateralul proces de punere în circuit științific și public, a valorosului nostru patrimoniu pentru a putea transmite generațiilor ce ne vor urma toate comorile cultural-artistice ale poporului nostru dar și pe cele cu care natura a hărăzit pămîntul României, toate inestimabilele mărturii ale formării și existenței noastre multimilenare pe aceste meleaguri, în zbulciumul spațiu carpato-danubiano-pontic.

Din considerentele enunțate mai sus a apărut ca o necesitate obiectivă promulgarea unei legi privind ocrotirea patrimoniului cultural național intrată în vigoare în 30 octombrie 1974. Această lege prevede o serie de măsuri ce urmăresc pe lîngă ocrotirea și conservarea patrimoniului existent și căile de creștere a acestuia, de valorificare științifică și de punere în circuit public a bunurilor ce constituie patrimoniul cultural național, care aparțin — „prin valoarea și semnificația lor social-culturală — întregului popor”. În continuare se arată că „Ocrotirea patrimoniului cultural național este o necesitate imperioasă a progresului spiritual al țării, constituie parte componentă a întregii activități de înflorire a civilizației socialiste și comuniste în România”.

Încercînd să ilustreze cît mai plastic și mai sugestiv imensa importanță a patrimoniului național al unui popor, Romain Philippe Assogba îl considera cordonul ombilical al acestuia; patrimoniul natural și cultural ca element de bază ce constituie șarpanta principală a acestuia, înțelegînd desigur prin aceste considerații că el reprezintă seva, oxigenul și argumentul peremptoriu de demonstrare a nașterii, formării și dezvoltării viitoare a unui popor, punctul de sprijin cel mai solid și mai convingător al dreptului la viață și la libertatea de a trăi

al acestuia („Révolution et protection du patrimoine”, în „Museum”, vol. XXVII, nr. 4/1976, p. 214).

Este notoriu deja faptul că imensa majoritate a patrimoniului nostru cultural-științific național, rod al unor ample acțiuni de cercetare și colectare din natură, este deținut de instituții specializate, pe primul plan situându-se muzeele. Urmează apoi unele institute de specialitate și, în mai mică măsură, catedrele universitare ale facultăților de profil sau de persoane particulare.

Importante documente de partid, cum sînt Programul de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, cuvîntările secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, la întîlnirile cu specialiștii din domeniul cercetării și proiectării, istoricele documente ale Congresului al XII-lea al P.C.R., între care un rol marcant îl deține „Programul-directivă de cercetare științifică, dezvoltare tehnologică și de introducere a progresului tehnic în perioada 1981-1990 și direcțiile principale pînă în anul 2000” acordă științelor naturii, științelor biologice, cercetării în aceste domenii o atenție sporită. Se reliefează în aceste remarcabile documente importanța valorificării rezultatelor cercetărilor biologice și folosirii metodelor biologiei moderne în domenii de importanță vitală cum sînt: industria, agricultura, medicina și protecția mediului înconjurător, aceasta din urmă implicînd cunoașterea structurii ecologice a țării.

La progresul științelor biologice din țara noastră un substanțial aport îl aduc și îl pot spori în viitor și instituțiile deținătoare de importante colecții, inestimabile surse de informații atît științifice cît și practice.

Găsim în indicațiile cuprinse în documentele de partid menționate nu numai aprecieri de valoare asupra importanței și rolului cercetării biologice și colecțiilor muzeale, dar și jaloane orientative, de perspectivă, comenzi sociale de mare actualitate cărora toți factorii deținători de asemenea categorii de patrimoniu trebuie să le răspundă cu promptitudine și eficiență.

Întrucît principala cale de constituire

a patrimoniului natural rămîne *colectarea din natură*, precizăm că aceasta trebuie organizată riguros științific, urmărind totodată respectarea cu strictețe a preceptelor ocrotirii naturii. Vom reaminti și cu acest prilej, deși am făcut-o anterior, într-o argumentare mult mai amplă („Principalele căi de constituire și dezvoltare a colecțiilor muzeale de științele naturii” în „Revista muzeelor și monumentelor” -- Muzee, nr. 2/1978, p. 14—18), că este imperios necesar ca cel ce capturează din teren să-și fi însușit, cu valoare de axiomă, codul etic al colectării din natură. Orice încălcare a regulilor și principiilor acestui cod duce la crearea unor dezechilibre nedorite în ecosistemele naturale, în biocenoză.

Răspunsul corect la întrebările: ce? cît? cînd? cum?, unde? colectăm este în măsură să-l dea numai specialistul, pasionatul cercetător dar și iubitor și ocrotitor al naturii, înarmat cu o înaltă conștiință ecologică dar și cu temeinice cunoștințe asupra biologiei speciilor ce constituie obiectul cercetării și capturării. El trebuie să fie și un bun cunoscător al metodelor de colectare și de preparare a pieselor din teren.

Nevoia creșterii permanente a valorilor de patrimoniu natural, ce reprezintă reale mărturii ale mediului înconjurător, ale existenței trecute și prezente a unor viețuitoare, care poate mîine nu le vom mai afla decît ca *biodocumente* în colecțiile și depozitele unor instituții, se pare că este o problemă generală a unităților științifice care au atribuții pe linia teaurizării și conservării de piese din acest domeniu. Iată de ce în publicațiile de specialitate ale ICOM se aduce în dezbatere o asemenea problemă, autorii ce o susțin militînd pentru permanenta dezvoltare a colecțiilor și nevoia conservării lor corespunzătoare în depozite științifice organizate, subliniind totodată obligativitatea protecției naturii („Ethique des acquisitions”, în „Nouvelles de l'ICOM”, vol. XXII, nr. 3/1969, p. 18—19).

Sydney Dillon Ripley („Le musée et le patrimoine naturel”, în „Museum”, vol. XXV, nr. 1—2/1973, p. 10) arăta că „*Muzeele de științele naturii ca instituții specializate sînt considerate ca bănci de date, puțin prevăd transformarea*

mediului și salva un material martor al acestei transformări. Colecțiile muzeelor — spune el — vor fi din ce în ce mai utile viitorului pentru a prevedea sau înregistra schimbările suferite de mediu". Același autor arăta în continuare că muzeul este un instrument de conservare dar că el nu trebuie să se limiteze la o simplă acțiune de stocare de obiecte și fapte, ci „...el trebuie să facă un efort continuu pentru a prezerva diverse elemente și medii culturale și să le apere contra efectelor sau influențelor dăunătoare. În sectorul științelor naturii, de exemplu, această regulă nu vrea să însemne numai documentație privind mediile naturale, care riscă să dispară; muzeele — acest termen fiind luat în accepția sa cea mai largă — îndeplinesc o funcție vitală studiind raporturile cauză-efect într-un mod care să le facă inteligibile publicului și să-l determine să acționeze pentru salvarea stingerii speciilor animale și vegetale rare”.

Se reliefează pregnant că una din principalele misiuni ale muzeului de istorie naturală este *cercetarea biologiei mediului înconjurător*, ale cărui dovezi de transformare și evoluție el trebuie să le păstreze, subliniindu-se totodată importanțele sale atribuții pe linia *educării opiniei publice în spiritul respectului și dragostei pentru natura înconjurătoare*, mediul de viață al omului de azi și de mâine, de calitatea căruia depinde însăși evoluția viitoare a omenirii. Aci descifrăm și nobila sa *menire umanitară*.

Ca parte integrantă a valorosului nostru patrimoniu cultural-științific credem că putem considera și *patrimoniul virtual*, existent în natură, în stare vie, rezervă potențială, latentă, incomensurabilă de informație, adeseori chiar neglijată. Cu deosebire, *rezervațiile naturale*, alături de zone întregi neexplorate încă, se constituie ca rezerve de patrimoniu de o bogăție și diversitate de nebanuit, care se așteaptă a fi investigate și puse în valoare. Acestea trebuie de urgență luate în studiu, unii din martorii necunoscuți încă în colecții urmînd a fi conservați în patrimoniul național de valori, alții fiind conservați, ca atare, în stare vie, în cele mai bune condiții de mediu, de pază și securitate. Așa-zisa conservare „in situ”, frecvent utilizată pentru alte

categorii de patrimoniu — istorie, arheologie, etnografie — poate fi extinsă, fără pericolul de a greși, chiar și la domeniul științelor naturii. De aceea, considerăm că ideea organizării unor *muze, puncte muzeale sau colecții vizitabile* chiar în incinta unor rezervații naturale, ca și crearea așa-numitelor *eco-muze* ar trebui să fie atent studiată și să devină o realitate viabilă. Acestea ar constitui adevărate centre de instrucție și educație pentru diverse categorii de public; interesate de problematica prezervării naturii și îndeosebi pentru tînăra generație. Îndeosebi tinerii (de la cea mai fragedă vîrstă — preșcolari) ar trebui să fie angajați și antrenați concret în asemenea acțiuni de protecție a naturii, să fie înarmați cu o *conștiință ecologică* avansată, științific fundamentată, deoarece ei vor trebui să militeze cu convingere și fermitate pentru crearea unei opinii de masă în sprijinul *conservării mediului ambiant*.

Abordînd, în continuare, cea de-a doua latură a procesului de valorificare și anume *valorificarea cultural-educatională* a patrimoniului, considerăm necesar să precizăm că, deși colecțiile științifico-documentare se află în posesia mai multor deținători pe care îi aminteam mai înainte, care le pot păstra și valorifica științific, singurele instituții care îndeplinesc și cea de-a doua menire a patrimoniului nostru național, aceea de *punere în circuit public*, în scopul instruirii și culturalizării maselor, rămîn însă muzeele, dealtfel și cele mai mari teaurizatoare de colecții științifice.

Reamintim totodată că, îndeosebi în ultimul deceniu, conceptul de muzeu a fost revalorizat. Avem în vedere, în primul rînd, o optică novatoare, modernă, asupra misiunii sale sociale, devenit un organism viu, dinamic, permanent receptiv la comanda socială a epocii în care el ființează și căreia îi răspunde, cu promptitudine, prin mijloacele sale proprii. Între aceste mijloace locul prioritar este deținut de patrimoniul său de valori, constituit din piese autentice. Ele sînt instrumente absolut specifice doar acestui gen de instituții cultural-științifice care contribuie în mod considerabil la creșterea capacității informativ-formative a tuturor activităților muzeale prin forța

lor de argumentare, de emoționare, prin bogăția cantității de informație pe care o implică. Subliniind rolul și atribuțiile muzeelor ca și importanța colecțiilor, marele nostru om de știință și muzeolog Grigore Antipa arăta că: „...muzeele sînt produse ale unor profunde necesități culturale...ele constituind cele mai însemnate institute de cercetări științifice și de răspîndire a științei în toate clasele societății, reorganizîndu-se anume pentru a putea corespunde acestor două principale roluri”, arătînd apoi că „...necesitățile învățămîntului de toate gradele și categoriile care caută a înlesni învățarea științelor pozitive după obiecte concrete în locul descripțiunilor abstracte și necesitățile educației și culturii populare care caută a da cunoștințelor științifice o răspîndire cât mai largă în toate păturile societății toate acestea au împins spre o organizare sistematică a colecțiilor pentru a putea corespunde scopurilor instructive și educative”.

Calitatea actului informativ-formativ înfăptuit de muzee este hotărîită de valoarea pieselor, aceste originale, „pașnice” instrumente de convingere, ceea ce le conferă muzeelor o personalitate proprie în comparație cu alte instituții care au și ele misiuni de informare și educare. Tocmai datorită acestor minunate și „magice” instrumente de argumentare, care exercită asupra vizitatorului o fascinație cu totul originală, de neasemuită forță de impresionare, datorită limbajului lor concret-senzorial, contactului direct al publicului cu aceste argumente peremptorii care grăiesc mai convingător decît cuvintele, muzeele nu au fost și nu vor fi, după opinia noastră, într-o așa-zisă „concurență” cu mass-media și nici cu alte instituții cu atribuții de informare și educare a maselor.

Specificul acestei multilaterale activități de răspîndire a cunoștințelor cultural-științifice este asigurat deci de prezența în susținerea conținutului de idei a obiectului muzeal autentic, care asigură, în ultimă instanță, eficiența actului educațional. Utilizarea cu competență și măiestrie, alături de piesele originale și a mijloacelor audio-vizuale ca argumente cu valoare documentară, este de natură să sporească atractivitatea, accesibili-

tatea și deci eficacitatea actului instructiv-formativ.

Numai astfel întreaga activitate de valorificare a patrimoniului național se va înscrie pe majorele coordonate politico-educative relevante în importante documente de partid. Astfel, în Raportul la Congresul al XII-lea al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului nostru, arăta: „O sarcină de primă importanță o constituie formarea concepției științifice despre materie, univers, societate a comuniștilor, a maselor largi de oameni ai muncii”, subliniind totodată că „vor trebui aplicate în mod riguros prevederile legii cu privire la ocrotirea mediului înconjurător, asigurarea echilibrului naturii și ambianța corespunzătoare vieții poporului nostru în prezent și în viitor”.

Problematica complexă și amplă a valorificării patrimoniului are, în principal, două componente: conținutul de idei și metodologia formelor de comunicare și transmitere a acestuia. În ceea ce privește conținutul activității de valorificare, acesta trebuie să asigure difuzarea în mase a cunoștințelor științifice, între care cele de ecologie și cele privitoare la protecția mediului ambiant trebuie să ocupe cea mai mare pondere, sarcini specifice și proprii numai acestui gen de muzee.

În acest sens Jan Jelinsk, un mare muzeolog cehoslovac, remarcă, într-un material apărut în revista „Museum” (vol. XXV, nr. 1—2/1973, p. 112—115), intitulat „Musée et environnement”, că: „problema mediului înconjurător a devenit o temă principală de acțiune a muzeelor din întreaga lume, iar ecologia ca disciplină complexă intră din ce în ce mai mult în preocuparea de bază a muzeelor de acest profil”.

Desigur că nu trebuie și nu pot fi neglijate celelalte categorii de cunoștințe din domeniul astronomiei, cosmogoniei, originii și evoluției vieții și omului de-a lungul vremii etc. despre care am mai amintit și cu alte prilejuri („Muzeele de științele naturii — factori de educație ateist-științifică”, în „Revista muzeelor și monumentelor” — Muze nr. 4/1978, p. 51—56).

În ceea ce privește metodologia formelor, căilor și mijloacelor prin intermediul

căroră efectuăm procesul propriu-zis de valorificare a colecțiilor, de transmitere a uriașei cantități de informație implementată în piesele componente ale acestora, fără a ne opri asupra lor, trebuie să precizăm că numai o minuțioasă pregătire atît a conținutului lor cît și a formelor de exprimare muzeală, asigură calitatea mesajelor prestabilite, dar și conservarea și securitatea pieselor utilizate pe parcursul desfășurării lor.

În continuare, ne vom rezuma la enunțarea citorva reguli generale ce trebuie luate în considerare în organizarea tuturor formelor de activitate cultural-educativă, vizînd în ultimă instanță ocrotirea patrimoniului științific, pe care ne permitem să le ridicăm la rangul de principii.

1. *Respectarea tuturor normelor de conservare* a patrimoniului integrat în orice formă sau mijloc de activitate instructiv-educativă.

2. *Colaborarea* consecventă dintre *muzeograf*, care concepe tematica unei acțiuni sau activități cultural-științifice (de la expoziția de bază sau temporară, la conferințe sau cercuri științifice), *conservator*, care are menirea să vegheze asupra „sănătății” pieselor originale și *arhitect* (atunci cînd acesta este implicat), care trebuie să fie convins „apriori” de imperioasa necesitate a asigurării unor condiții de viață corespunzătoare patrimoniului pe care-l vehiculează și-l implementează acțiunii respective, cu deosebire expozițiilor.

3. *Controlul periodic* al stării de conservare a bunurilor de patrimoniu care constituie substanța, conținutul unor acțiuni organizate pentru public.

În cazul colecțiilor deținute de *persoane particulare*, asupra căroră trebuie să se extindă veghea noastră permanentă, îndeosebi ca urmare a respectării prevederilor Legii nr. 63/1974 privind ocrotirea patrimoniului cultural-național, problema valorificării lor științifice și publice se pune în general în mod asemănător. Facem însă mențiunea că aceștia trebuie convinși de necesitatea și importanța prelucrării științifice a colecțiilor. Trebuie să li se demonstreze că de fapt aceasta contribuie la sporirea valorii intrinsece a patrimoniului, la popularizarea colec-

ției, la creșterea considerației și aprecierii pozitive, nu numai a colecției în sine, ci chiar a colecționarului însuși.

Folosirea unor tehnici muzeografice moderne de prezentare, îndeosebi a pieselor de patrimoniu, este absolut obligatorie în condițiile în care avem datoria de a garanta integritatea și securitatea acestora. Începînd cu însușirea și respectarea unor reguli ce privesc manipularea pieselor, ambalarea și transportul acestora ca și expunerea și menținerea lor permanentă în condițiile unui microclimat corespunzător și specific fiecărei categorii de patrimoniu și încheind cu grija asiduă pentru supravegherea și paza lui, toate acestea nu trebuie să mai rămînă la nivelul unor deziderate teoretice, ci ele trebuie să se transforme în convingeri și deprinderi practice intrate în viața zilnică a muzeografului și conservatorului ca principalii factori responsabili (specializați) de viața și soarta patrimoniului nostru național de valori științifice.

Concluzia cu valoare de corolar pe care trebuie să o reținem, în încheierea tratării problematicii constituirii și valorificării complexe a patrimoniului național este aceea că ambele componente -- *constituire*, *valorificare* -- sînt strîns corelate și într-o interdependență continuă și în mod obligatoriu, indisolubil legate de cea de-a treia -- *conservarea*, aceasta implicînd pe de o parte păstrarea în condiții optime a ceea ce există în colecțiile constituite, dar și prezervarea naturii, asigurată la rîndul ei de o meticuloasă și corect organizată activitate de cercetare și colectare.

Același Sydney Dillon Ripley, în articolul amintit mai înainte, manifestînd un marcat interes pentru problemele ocrotirii patrimoniului arăta că „*Explorării și studiului sistematic* -- desigur numai atunci cînd acestea sînt pe cale de a fi complete sau epuizate (n.ns.) -- se pare că trebuie să-i urmeze *era conservării și depistării de date*”.

Înțelegem, în general, prin *conservarea colecțiilor* ansamblul de măsuri preventive și curative administrat acestora, în scopul prelungirii maxime a existenței lor în timp, împiedicarea, pe cît posibil, a „morții” totale a obiectelor. Este,

desigur, recomandabil ca accentul să cadă *pe măsurile cu caracter preventiv*, dat fiind specificul domeniului, caracterul ireversibil al celor mai multe fenomene de deteriorare a pieselor din această categorie de patrimoniu, unele dificultăți în procurarea lor (îndeosebi a vertebratelor superioare), precum și reducerea treptată a posibilităților de colectare în scopul menținerii echilibrului biologic și conservării naturii. Grija constantă și permanentă atât pentru păstrarea colecțiilor actuale cât și pentru ocrotirea naturii, a florei și faunei îndeosebi, trebuie să fie parametrii prioritari care să orienteze, în viitor, activitatea de conservare a ceea ce deținem.

În principal, buna conservare a materialelor din aceste colecții depinde de două mari categorii de factori:

a) utilizarea metodelor, tehnicilor și substanțelor de preparare și de conservare adecvate și specifice fiecărei categorii de obiecte;

b) asigurarea unor condiții optime de igienă, de păstrare a acestora.

O condiție generală, absolut indispensabilă unei bune conservări (în special cele conservate pe cale uscată, naturalizate) este asigurarea unui *microclimat* corespunzător, respectiv a unui *corect echilibru între regimul termic și cel al umidității*. Orice deranjare a acestui important raport între temperatura optimă (specifică fiecărei categorii de piese) și umiditatea relativă (în funcție și ea de o serie de alți factori - structura organică a pieselor, spațiul de depozitare sau expunere, anotimp, condiții de ventilare etc.), influențează în mod negativ starea de conservare a diverselor colecții.

De aceea, un principiu important al conservării pieselor din acest domeniu este cel al *menținerii lor într-un mediu și microclimat stabil*, fără oscilații de temperatură și umiditate, cu asigurarea unei bune aerisiri, rezolvată printr-o ventilație eficientă și permanentă. Aceste oscilații slăbesc capacitatea de rezistență a pieselor și facilitează instalarea unor agenți de biodegradare, dușmani necruțători ai colecțiilor de acest gen. De aici izvorăște în mod logic și imperios necesar un alt principiu general al conservării, *controlul periodic, sistematic*, al

stării de conservare a colecțiilor, al condițiilor constante de microclimat.

Este îndeobște cunoscut că principalii factori de microclimat ce asigură de-a lungul vremii integritatea imensei majorități a pieselor, conservarea lor optimă, sînt: *temperatura, umiditatea relativă și lumina*, la care se adaugă *ventilația, praful, diverși factori poluanți, o serie de agenți patogeni* (microorganisme, ciuperci, alge, insecte etc.), *modul de manipulare a pieselor* etc. Toți acești factori acționează și se instalează în funcție de *natura substratului*, acțiunea lor fiind determinată deci de specificul categoriei de obiecte asupra cărora influențează, de raportul stabilit între diverși factori de mediu (temperatură, umiditate relativă, curenți de aer etc.), de modul de organizare a depozitelor sau expozițiilor etc. De reținut este și faptul că acești factori acționează într-o strînsă corelație, raporturile dintre ei, favorizînd sau împiedicînd apariția sau dispariția efectului nociv al celui alt.

Este îndeobște cunoscut că imensa majoritate a colecțiilor se află (chiar în cazul muzeelor care nu prezintă în expoziții decît un procent infim din patrimoniul de care dispun) în depozite, de obicei organizate pe principii *sistematice, topografice* sau *tematice*. De aceea este nevoie să precizăm că regulile și principiile de conservare de mai sus se cer a fi cu deosebire respectate în cadrul depozitelor. Menționăm cu precădere necesitatea respectării atât a cerințelor unei conservări corecte cât și a securității colecțiilor mai ales în cazul cînd depozitele sînt vizitabile. În condițiile în care nu expunem pentru public decît o mică parte a tezaurului patrimonial, organizarea unor depozite vizitabile, a unor *cabinele științifice pe colecții*, este o cerință de mare actualitate, dar care impune o grijă sporită pentru păstrarea patrimoniului. Este îndeosebi datorită conservatorului dar în aceeași măsură și a muzeografului să vegheze cu intransigență asupra controlului stării de conservare a colecțiilor.

Luînd în discuție problema conservării *patrimoniului virtual*, aceasta ar implica cel puțin trei aspecte și anume: *riguroasa respectare a principiilor unei colectări științifice organizate din natură și asigu-*

rarca și respectarea statutului rezervațiilor naturale și monumentelor naturii, precum și intensificarea preocupărilor pentru declararea de noi rezervații și monumente ale naturii.

În ceea ce privește colecțiile particulare, nici acestea nu pot și nu trebuie să fie neglijate, ci, dimpotrivă, trebuie exercitat un control periodic, sistematic, asupra stării de conservare și a condițiilor de securitate. Deținătorii unor asemenea colecții trebuie informați, ba chiar instruiți pe asemenea probleme. Este, desigur, sarcina muzeografilor și conservatorilor din oficiile pentru patrimoniul cultural național, nu numai să efectueze un control periodic asupra acestor colecții, dar să-i și determine pe posesorii lor să-și însușească și să respecte toate regulile de conservare despre care aminteam mai sus.

Sesizând rolul crescând pe care muzeele ca și cercetarea biologică le au în epoca revoluției tehnico-științifice contemporane, W. Schäfer arată că: „Această conjunctură aduce azi muzeele științifice în centrul atenției” și conchide: „Un lucru este clar: dacă epoca noastră nu este epoca muzeelor științifice, care altă epocă poate fi?” Același autor subliniază în continuare că: „fără existența muzeelor și fără activitatea lor științifică particulară, va fi imposibil să se cultive numeroase domenii importante ale științei. În afară de aceasta muzeele sînt mari rezerve ale unei imense cantități de documente accesibile tuturor...” („Le Musées et la recherche” în „Actes de la Huitième Conférence Général de l'ICOM”. Cologue Munich. 29. 7–9.8/1968 München, 1970, p. 15).

Opinii ale unor muzeografi autorizați, de nivel mondial, asupra rolului și destinului muzeelor ca și condițiile în care s-a dezvoltat, în ultimii ani, prin grija și sprijinul partidului și statului nostru, rețeaua muzeelor de acest profil din țara noastră, justifică întru totul optimismul și încrederea în creșterea menirii rolului și importanței muzeelor de științele naturii în acțiunea de constituiere, valorificare și conservare a patrimoniului. Ele s-au impus în conștiința maselor, prin întreaga lor activitate, prin valorile științifice

ce le dețin ca și prin angajarea lor pleneră și responsabilă în servirea nobililor idealuri educațional-formative puse în față de societatea noastră.

RÉSUMÉ

L'auteur se réfère au patrimoine naturel en entier, aussi bien celui *réel*, qui existe dans les collections constituées, que celui *virtuel*, qui se trouve dans la nature.

Dès l'introduction on énonce l'idée de l'interdépendance entre les deux notions — mise en valeur et conservation — qui se conditionnent réciproquement et ne sont nullement opposées ou contradictoires. On précise même que dans les conditions de la société moderne, contemporaine, en pleine époque de révolution technique et scientifique, lorsque „la faim” d'informations croît sans cesse, on ne pourrait concevoir comme un but en soi une accumulation du patrimoine culturel, fût-il d'art, d'histoire, d'ethnographie ou scientifique, sans qu'il soit mis à la disposition du grand public. D'autant plus cette accumulation „en soi” des collections n'est pas possible dans la société socialiste, où la soif de connaissances et la nécessité de former une personnalité humaine complexe, développée d'une manière multilatérale, devient objectivement et impérieusement nécessaire. On souligne toutefois l'accent marqué qui doit être mis sur le processus de conservation de toutes les catégories du patrimoine naturel, qui suppose un soin et une responsabilité morale, pénétrés de profonds sentiments patriotiques, dans le cours de la mise en valeur permanente, complexe et multilatérale de celles-ci.

On rappelle la base légale qui établit ce rapport dialectique entre la mise en valeur et la conservation, à savoir la loi 63/1974, concernant la protection du patrimoine culturel national.

On relève ensuite le fait que des documents de grande importance du Parti et de l'Etat, les discours du secrétaire général du Parti, le président de la République, le camarade Nicolae Ceaușescu, contiennent de nombreuses indications et orientations majeures concernant ce problème. Ils regardent surtout le rôle et l'importance des recherches biologiques, qui sont d'ailleurs le principal moyen de constitution et de développement des collections scientifiques, la nécessité d'intégrer ces collections dans le circuit public, le permanent devoir de conservation et de protection des valeurs du patrimoine naturel, afin de pouvoir les transmettre non altérées aux générations futures.

Le besoin d'augmentation continue des valeurs du patrimoine naturel, qui représentent des témoins réels du milieu et de ses incessantes transformations, en premier lieu sous l'influence de l'activité humaine, preuves de l'existence passée et présente d'êtres vivants, qui demain n'existeront plus que — peut-être — en tant que „biodocuments” dans les collections des musées, est un problème général de toutes les institutions qui ont des attributions en matière d'accumulation et de conservation des pièces en ce domaine.

Vu que le moyen principal de création et d'enrichissement des collections de sciences naturelles

et la collecte dans la nature, on précise qu'elle doit être organisée d'une manière scientifique, respectant rigoureusement les préceptes de protection de la nature, ainsi que les principes du code éthique de collecte, qui cherche des réponses correctes aux questions : quoi ? combien ? quand ? comment ? d'où ? collectons-nous.

On insiste tout spécialement sur le rôle des musées, en tant que principales institutions spécialisées qui accumulent des collections, pour la sauvegarde et la mise en valeur correcte, scientifique, des valeurs du patrimoine.

Tenant compte de l'optique nouvelle sur le musée moderne, conçu aujourd'hui comme un organisme vivant, dynamique, toujours réceptif à la commande sociale de son époque, l'auteur souligne l'importance croissante des musées des sciences naturelles dans la société contemporaine, leur contribution permanente, active, à la solution de problèmes d'importance capitale de l'humanité (les problèmes de l'alimentation, de la protection du milieu ambiant, etc.).

On remarque les principales attributions de ces institutions culturelles-scientifiques, à savoir : la formation et le développement des collections, fruit des recherches scientifiques et de la collecte dans la nature, leur étude ayant pour but leur mise en valeur, en premier lieu pour assurer l'éducation scientifique et écologique des masses.

Le rôle spécifique du musée des sciences naturelles qui éduque l'opinion publique dans l'esprit du respect et de la sensibilité pour la nature, le milieu de vie de l'homme actuel et futur, milieu de la qualité duquel dépend l'évolution de l'humanité, démontre sa noble mission humanitaire.

On souligne le fait que l'efficacité de l'acte éducatif accompli par les musées est due, en premier lieu, à la présence de l'objet original, authentique, dans le processus d'instruction, d'éducation et de délectation du public. C'est ce qui confère à l'activité d'éducation organisée par les musées un plus d'efficacité, une note particulière, propre à ces institutions disposant de ces instruments magiques de conviction, d'instruction, qui impressionnent et émotionnent, à savoir les pièces de musée originales.

L'auteur attire toutefois l'attention sur le fait que le processus de sollicitation accrue, dans l'activité d'éducation, du patrimoine naturel, implique le péril de dégradation de celui-ci, si l'on ne respecte pas avec une rigueur extrême des règles importantes de conservation, de manipulation et de sécurité des pièces implémentées dans n'importe quelle forme d'activité.

L'auteur continue en énonçant quelques-unes de ces règles de conservation du patrimoine de sciences naturelles, qui ont en premier lieu un caractère préventif, et peuvent être groupées comme il rit :

a) l'utilisation des méthodes, des techniques et substances de préparation et de conservation adaptées et spécifiques pour chaque catégorie d'objets ;

b) l'assurance de conditions optimales d'hygiène, de conservation des objets, en premier lieu d'un microclimat correspondant et constant ;

c) le respect — avec une rigueur extrême — des règles de manipulation des pièces, d'emballage et de désemballage ;

d) le contrôle périodique de l'état de conserva-

tion des collections, du microclimat correspondant à chaque catégorie de pièces, afin de prévenir leur „maladie“, d'empêcher tout spécialement les processus de biodégradation.

On se réfère aussi bien au patrimoine impliqué dans les expositions publiques — de base ou temporaire — qu'à celui utilisé dans les actions culturelles-éducatives ou se trouvant dans les dépôts scientifiques.

Toutes ces règles doivent être sévèrement respectées, car elles constituent les paramètres prioritaires de conservation des collections du domaine des sciences naturelles, qu'il est toujours plus difficile de constituer à cause de la disparition progressive de certaines espèces de plantes et d'animaux. D'une part il est nécessaire de diminuer le plus possible les collectes dans la nature, surtout pour les espèces rares ou en cours de disparition. D'autre part il y a l'impératif majeur de maintenir l'équilibre écologique dans les systèmes naturels commandement, des plus actuels de protection et de conservation de la nature.

Se référant au *patrimoine virtuel* existant dans la nature, vivant, l'auteur souligne qu'il représente une réserve incommensurable, potentielle, latente, d'information, souvent négligée, mais de grande valeur scientifique et pratique.

Ce sont surtout les *réserves naturelles* qui, à côté de zones entières encore inexplorées, constituent des réserves de patrimoine d'une richesse et d'une diversité insoupçonnables, qui n'attendent qu'à être investiguées et mises en valeur. Elles doivent être étudiées en un rythme plus alerte, certains témoins encore inconnus dans les collections devant être conservés et intégrés dans le patrimoine réel des valeurs scientifiques (espèces naturalisées, préparées), d'autres devant être conservés vivants, dans les meilleures conditions de milieu, d'existence, de sécurité. C'est pourquoi on considère que l'idée d'organiser des musées, des points ou des collections qui peuvent être visités dans le périmètre des réserves naturelles, ainsi que la création des éco-musées devrait être examinée plus attentivement et devenir une réalité viable. Ils deviendraient des centres de recherche, d'instruction et d'éducation, surtout pour la jeune génération, même pour les enfants des écoles maternelles. Ceux-ci devraient être engagés et entraînés dans des actions pratiques de protection de la nature étant ainsi armés d'une conscience écologique avancée, active, ayant des bases scientifiques, afin de pouvoir militer et contribuer eux-mêmes à la création d'une opinion de masse en faveur de la conservation du milieu ambiant.

On tient compte aussi du patrimoine naturel qui se trouve dans les collections de particuliers. On suggère la nécessité d'instruire ces derniers afin d'enregistrer leurs collections et respecter des règles élémentaires pour les conserver, car leur fragilité vis-à-vis des facteurs du milieu et des agents polluants ou de la bio-dégradation est bien connue. On précise que dans les conditions de la loi 63/1974 on peut contrôler périodiquement ces collections, vérifiant leur état de conservation et leur sécurité (avec l'accord de leurs détenteurs), pouvant occasionnellement les intégrer dans le circuit public.

Activitatea de restaurare-conservare înseamnă gândire științifică, înaltă tehnicitate și dragoste de muncă

ing. ARIANA STĂNESCU

Muzeul de istorie al R. S. România, instituție științifică cu o activitate și un prestigiu din ce în ce mai marcant în viața cultural-educativă și socială a patriei noastre, s-a preocupat de la înființarea sa de păstrarea și valorificarea în cele mai bune condiții a patrimoniului cultural național.

Considerind restaurarea și conservarea patrimoniului muzeal o componentă principală a activității muzeale și înțelegind necesitatea desfășurării acestei munci pe baze tehnico-științifice, conducerea muzeului, cu sprijinul forurilor coordonatoare, a făcut eforturi considerabile pentru asigurarea condițiilor materiale necesare înființării și dezvoltării laboratorului zonal de restaurare-conservare.

În prezent, într-un spațiu de cca 550 mp, amenajat cu cele mai moderne instalații și dotat cu aparatură de înaltă precizie și tehnicitate, lucrează un corp de specialiști bine pregătiți a căror activitate se conturează pe 5 profile: ceramică — sticlă, metale (feroase-neferoase — prețioase), hirtie — pergament, textile și obiecte paleofaunistice, având la bază cercetările și datele furnizate de sectorul de investigații fizico-chimice și biologice.

Cu ajutorul spectrografului Q 24 dotat cu generator UBI — 1 și lasser-analizor LMA — 10 se determină compoziția materialelor anorganice, prin metode practic nedistructive. Spectrofotometrul de absorbție atomică SP — 90 A Pye Unicam și spectrocolorimetrul Spekol permit obținerea datelor cantitative privitoare la compoziția materialelor. La această aparatură se mai adaugă pH-metrul digital PHM — 52, microscopul metalografic, stereomicroscopul și tot restul dotării necesare executării în bune condiții a unor analize ce conduc la stabilirea parametrilor fizico-chimici.

Laboratorul de radiologie dotat cu Baltobloc 200/3 și laboratorul de difracție cu Dron — 2, care pe bază de raze X furnizează date pentru a completa informațiile precise privind natura materialelor sau a produșilor de degradare a obiectelor intrate în restaurare. La acestea se adaugă rezultatele investigațiilor biologice ale laboratorului de conservare-biologie, înzestrat cu instrumente de măsură și control pentru stabilirea și urmărirea variațiilor de microclimat, cu instalații și aparatură pentru analiza biologică și combaterea biodeteriorării. Investigațiile fizico-chimice și biologice, testările de materiale, metode și comportament, sint primele indicații ce stau la baza metodologiei de restaurare.

Activitatea de restaurare se desfășoară în mai multe direcții principale cuprinzând toată gama de piese muzeistice: restaurarea și conservarea bunurilor din patrimoniul cultural național (din întreaga țară) în funcție de necesități și grad de urgență, prelucrarea materialului rezultat din săpăturile arheologice, (pentru recuperarea de noi valori și îmbogățirea colecțiilor), controlul permanent al obiectelor din expunere (stare de sănătate, transport, etalare, depozitare) cu semnalarea și remedierea deficiențelor, în deplină conformitate cu normele științifice.

În puținii ani scurși de la organizare, laboratorul zonal de restaurare-conservare de la Muzeul de istorie al R. S. România a obținut o serie de realizări deosebite, din care semnalăm câteva în rîndurile ce urmează.

Una din piesele de importanță națională restaurată în laboratorul de textile, este „Drapelul Regimentului 36 Infanterie”, steag de luptă al regimentului Vasile Lupu care a participat la primul război

Laboratorul de investigații-difracție cu raze X

mondial. Piesa, din mătase naturală cu pictură pe ambele fețe, a fost foarte deteriorată, cu pierderi mari din țesătura de mătase și stratul pictural. După tratamente migăloase de curățire, s-au recuperat toate fragmentele existente de mătase și pictură, din păcate însă extrem de puține la număr. Având 2 fețe, consolidarea a trebuit să fie făcută direct pe suportul transparent, printr-o metodă nou testată în laborator. Pe ambele fețe ale piesei, s-a aplicat un tul de nylon pictat cu culorile desenului inițial care, fără a afecta originalitatea, sugerează aspectul inițial al steagului, în scop documentar.

De o valoare la fel de mare este „Steagul Societății Arcului al Plăpumarilor și Tapițerilor”, din două fețe detașabile de mătase pictată, provenit din „Atelierul de tapițeri și primul magazin de plăpumărie din București”. Gradul mare de dificultate a restaurării acestui steag de breaslă a fost reprezentat de deteriorările masive ale picturii în ulei, cu cracluri și pierderi masive prin pulverizarea pigmentului și a peliculei de aur. Suportul de mătase extrem de fragilizat avea scămoșări de fire și lipsuri mari din țesătură, inscripție și chenar. S-au efectuat curățiri mecanice și curățirea umedă printr-o metodă inedită. În final, lucrarea a cuprins consolidarea părților componente pe suport (prin metodă reversibilă) și aplicarea tului de protecție, vopsit printr-un procedeu deosebit în nuanțele coloristice ale steagului, în scopul unei bune vizibilități. La restaurarea picturii pe steag, s-a aplicat o metodă nouă experimentată pentru prima dată în acest laborator.

Dificultățile neașteptate și necesitatea găsirii de noi soluții apar neconținut pe parcursul procesului de restaurare, indiferent de tehnica de material.

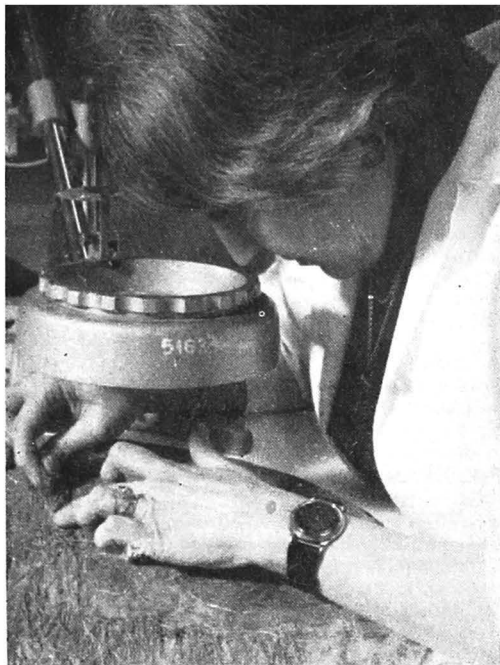
În laboratorul de metale a intrat în restaurare un grup de piese de o deosebită valoare: tezaurul traco-getic, cultura La Tène, secolul IV î.e.n., descoperit într-un tumul — Movila lui Uță, în comuna Agighiol — Tulcea. Fragmentate la descoperire, grav afectate ca urmare a unor intervenții practicate fără discernământ de nespecialiști, obiectele (vasul phială, coiful și cnemida) din argint, unele chiar placcate cu folie de aur, prezentau degradări masive. Prin dislocări în fragmente și granule, prin creșterea lungimii și numărului fisurilor, prin friabilizarea în masă a materialului recristalizat în urma fenomenului de îmbătrânire și prin efectele unui avansat proces de coroziune intercrystalină, obiectele erau amenințate de distrugere. Pentru remedierea neajunsurilor, s-a procedat inițial la îndepărtarea încărcăturilor de material de adaos prin deosebit de fine procedee mecanice și printr-o curățire chimică îndeaproape controlată. Fragmentele au fost apoi neutralizate, dechlorurate și peliculizate pentru protecție. În final, la phială s-au consolidat fisurile și s-au completat zonele lipsă, iar pentru coif, s-a confecționat un suport din material neutru de forma impusă de fragmentele mai mari existente, pe care s-au asamblat cu adeziv reversibil.

Laboratorul de conservare-biologie

„Carul votiv” din bronz ornat cu fier — secolul VIII î.e.n., descoperit la Bujoru — Teleorman, a ridicat probleme complexe de tratament chimic

Atelierul de restaurare textile

și de intervenții mecanice. Staționarea îndelungată în sol și la umiditate, precum și cuplul bronz-fier au creat condiții favorabile unui accentuat proces de coroziune și a unei puternice mineralizări. Prezentând puncte de coroziune activă pe întreaga suprafață a tuturor părților componente, evidențiate după primele intervenții mecanice, s-a impus aplicarea mai multor tratamente chimice pe faze, de curățire, neutralizare, testare a clorurilor și îndelungi tratamente de stabilizare urmate de patinare și conservare. În vederea reasamblării obiectului, s-au întreprins o serie de intervenții mecanice, decopertări prin percute și perforări dificile în zonele de fier mineralizat. În final, au fost confecționate din rășină piesele pendulante lipsă și s-a completat singura piesă ornament existentă. Deoarece specialistul în restaurare metale întâlnește deopotrivă obiecte primitive de fier și bronz, unelte agricole, casnice sau arme, fragmente de armuri sau giuvaeruri și monezi, utilajul folosit este foarte variat. De la freza dentară cea mai delicată la daltă, de la bisturiu și pila cea mai fină a bijutierului la cleștele și bomfaierul lăcătușului, de la menghină la stereomicroscop, toate sînt folosite cu îndemînare și pricepere.

Deși ceramica este bine cunoscută, restaurarea ei nu este cu nimic mai puțin dificilă. La „Vasul de la Chirnovi”, datînd din secolul II—I î.e.n., deosebit prin decorul păstilat specific așezărilor geto-dacice, restauratorii au întîmpinat mari dificultăți, deoarece pe de o parte lipsurile de material au reprezentat mai mult de 2/5 din suprafața

vasului iar pe de altă parte, decorul a trebuit reconstituit cu grijă în același stil. De asemenea, la restaurarea vasului Asces—cultura Coțofeni din epoca de tranziție neolitic—bronz descoperit la Brăneț—Olt, asamblarea fragmentelor a trebuit făcută cu mare finețe, pentru a nu păgubi cu nimic frumusețea și originalitatea obiectului. Dificultățile devin deosebit de mari atunci cînd este vorba de ceramica pictată, sau atunci cînd umiditatea, presiunea și aciditatea solului argilos creează depozite dure de silicați și calcar, a căror persistență periclitează materialul friabil și lipsit total de rezistență în prelucrare.

Hirtia, suportul utilizat de secole pentru înmagazinarea informației scrise sau grafice, este un material fragil, puțin rezistent la factorii de degradare, foarte puțin rezistent în timp, în special în condițiile unui microclimat nefavorabil. Varietatea tehnicilor de realizare a materialelor utilizate pentru suport, scriere, tipărire sau reprezentare artistică, determină o mare varietate de procedee și metode, restauratorului revenindu-i dificultatea alegerii metodologiei celei mai adecvate. „Liturgierul slavon” — secolul XVII, „Descrierea Moldovei” de D. Cantemir, prima ediție în limba română din 1825, „Manual de medicină” de Paul Kir tipărit în 1559 — Brașov, sînt numai cîteva din piesele-document restaurate în laboratorul muzeului.

Materialul paleo-faunistic ce prezintă un specific aparte în restaurare, printr-o muncă susținută și bine documentată științific, poate da naștere unor surprinzătoare valori, cum este „Cranul cu coronament de Megaceros Gigantheus” cu o vechime de cca 30 mii ani sau „Depozitul de chihlimbar” din paleolitic descoperit la Cioclovina.

O preocupare deosebit de importantă a laboratorului de restaurare-conservare din Muzeul de istorie al R. S. României o constituie formarea noilor cadre, în spiritul înțelegerii complete a rosturilor acestei munci deosebite, complexe și pline de răspundere. Forurile de resort din Consiliul Culturii și Educației Socialiste au considerat acest laborator un factor activ și competent pentru formarea specialiștilor, atît prin asigurarea lectorilor la cursurile teoretice, cît și prin stagiile de pregătire practică în diferite laboratoare.

Munca de restaurare-conservare din laborator se completează cu activitatea din cadrul muzeului, ce urmărește permanent starea de conservare a obiectelor de patrimoniu. Factor coordonator al întregii activități de conservare, laboratorul depistează la timp eventualii factori de mediu nocivi, fenomenele de degradare de orice natură, luînd măsuri operative și eficiente de stopare a lor și de menținere a unui microclimat optim.

Restauratorul-conservator este perfect conștient de răspunderea sa, manifestată pe plan moral, juridic și material, în cel mai deplin respect față de moștenirea înaintașilor și față de generațiile viitoare, căci obiectul de muzeu va trebui transmis intact în ceea ce privește forma, structura și mesajul cuprinse în el.

Activitatea de restaurare-conservare înseamnă gîndire științifică, înaltă tehnicitate și dragoste de muncă. Dar ea mai înseamnă pasiune, voință

Laboratorul de investigații-spectrografie

și abnegație căci se bazează în primul rînd pe inițiativa creatoare, singura care în deplin acord cu principiile restaurării și conservării poate stabili soluția rapidă și optimă în orice situație. Nivelul pregătirii tehnice de specialitate și calitățile artistice se împletesc nemijlocit cu dăruirea, devotamentul și patriotismul care constituie latura profund umanitară, etica profesională.

RÉSUMÉ

Le Musée d'Histoire de la R. S. de Roumanie, institution scientifique ayant une activité et un prestige toujours plus marquant dans la vie culturelle, éducative et sociale de notre patrie, s'est préoccupé dès sa création de la conservation et de la mise en valeur — dans les meilleures conditions — du patrimoine culturel national.

Considérant que la conservation et la restauration du patrimoine muséal est une composante principale de l'activité muséale et comprenant qu'il est nécessaire de développer cette activité sur des bases technico-scientifiques, la direction du Musée d'Histoire de la R. S. de Roumanie, avec le concours des autorités supérieures, a fait des efforts considérables en vue d'assurer les conditions matérielles pour la création et le développement du laboratoire de restauration-conservation.

A présent, disposant d'un espace de 550 m², aménagé avec les installations les plus modernes et doté d'un appareillage de haute précision et technicité, un corps de spécialistes hautement qualifiés déploient leur activité profilée en 5 directions: céramique-verre, métaux (ferreux — non ferreux — précieux), papier — parchemin, textiles et objets paléo-faunistiques, se basant sur les recherches et les données fournies par le secteur d'investigations physico-chimiques et biologiques.

L'activité de restauration se développe en plusieurs directions principales, comprenant toute la gamme de pièces de musée: la restauration et la conservation des valeurs du patrimoine culturel national (du pays tout entier) en fonction des nécessités et selon l'urgence, la sélection du matériel résultant des fouilles archéologiques (afin de récupérer de nouvelles valeurs et d'augmenter les collections), le contrôle permanent des objets exposés (état de santé, transport, étalage, mise en dépôt scientifique), tout en signalant et remédiant les déficiences, selon les normes scientifiques.

La section de restauration-conservation du Musée d'Histoire se préoccupe tout spécialement de la formation de nouveaux cadres, dans l'esprit de la compréhension totale des sens de cette activité à part, si complexe et de grande responsabilité. Les autorités de ressort du Comité de la Culture et de l'Education Socialiste ont considéré ce laboratoire comme étant un facteur actif et compétent pour la formation des spécialistes, en assurant tant les cours théoriques, que les stages pratiques dans divers laboratoires de profil.

L'activité de restauration-conservation du laboratoire est complétée par celle soutenue dans le musée, qui surveille constamment l'état de conservation des objets du patrimoine. En étant le facteur coordonnateur de toute l'activité de conservation, le laboratoire dépense en temps utile les éventuels facteurs nocifs du milieu ambiant, les phénomènes de dégradation de n'importe quelle nature, adoptant des mesures opératives et efficaces destinées à les stopper et à maintenir un microclimat optimal.

Le restaurateur-conservateur est parfaitement conscient de ses responsabilités, qui se manifestent sur le plan moral, juridique et matériel, en ayant le plus grand respect pour l'héritage des prédécesseurs et pour les générations futures, car l'objet de musée devra être transmis intact tant en ce qui concerne sa forme, que sa structure et le message qu'il contient.

L'activité de restauration-conservation signifie une conception scientifique, une haute technicité et une grande passion pour le travail. Mais elle suppose aussi de la ténacité et de l'abnégation, car elle se base en premier lieu sur l'initiative créatrice, la seule qui puisse établir — en plein accord avec les principes de la restauration et de la conservation — la solution rapide et optimale dans toutes les situations. Le niveau de la qualification technique de spécialité et les qualités artistiques doivent s'unir avec le don de soi, le dévouement et le patriotisme, qui constituent le côté profondément humanitaire, l'éthique professionnelle.

Cerințele reale ale vestigiilor materiale de cultură, expuse, datorită structurii lor perisabile, vicisitudinilor timpului, îndelung solicitate de om și prea puțin protejate, concentrează eforturile ultimilor ani către conservarea și restaurarea patrimoniului cultural.

Această preocupare este revelator ilustrată de tema adunării generale ICOM, ce a avut loc în toamna acestui an în Mexic: „Ocroțirea patrimoniului cultural mondial”.

În țara noastră, apariția Legii 63/1974, a ocrotirii patrimoniului cultural național, a determinat schimbări calitative în conținutul muncii culturale, activând rețeaua instituțiilor de cultură atit prin aportul oficiilor teritoriale de patrimoniu-corpori multidisciplinare de experți — cit mai ales prin acela al laboratoarelor zonale de restaurare.

Cele 11 laboratoare înființate prin lege — patru în București de cuprindere națională — confirmă în ultimii ani dezvoltarea explozivă a acestui sector, sesizabilă atit în numărul cadrelor cit și în calitatea muncii. Cu deosebire s-au conturat și dezvoltat atelierele de restaurare textile, hîrtie, lemn, înregistrindu-se creșteri importante în ce privește restaurarea metalelor, ceramicii și picturii de șevalet.

Dar cu adevărat nou poate fi considerat sectorul de investigație științifică, existent în fiecare laborator zonal. Pregătirea de bază a chimiștilor, fizicienilor, biologilor, inginerilor tehnologi, aplicată la problemele de ordin preponderent tehnic ale procesului de restaurare, a permis analizarea cu acuitate a materialelor folosite, efectuarea de teste și verificări de metode, cercetări privind structura ascunsă a materialelor extrase din săpături. Toate acestea au asigurat restaurării fundamentarea științifică necesară privind deciziile de diagnostic și tratament, eliminînd coeficientul de hazard și tentația artizanală.

Rezultatele nivelului actual al muncii de restaurare se pot aprecia concret în actuala expoziție de restaurare organizată de Consiliul Culturii și Educației Socialiste la Muzeul de istorie al R. S. România, în cinstea Zilei internaționale a muzeelor. Ca gen de manifestare ea are la noi doar două precedente. În 1976 Muzeul de artă al R. S. România a organizat o expoziție de restaurare cu rezultate din activitatea laboratorului propriu, punînd accent pe artele plastice majore, conform profilului și ponderii patrimoniale ale muzeului.

O altă expoziție în directă conexie cu activitatea de conservare-restaurare, și care s-a dovedit de o utilitate incontestabilă pentru înțelegerea importanței condițiilor de păstrare a bunurilor culturale-artistice, a fost expoziția Centrului internațional de restaurare de la Roma, organizată în 1978 la București, Cluj-Napoca și Timișoara.

Actuala expoziție este însă prima manifestare de acest gen cu caracter național care prezintă obiecte restaurate în toate laboratoarele zonale și în multe din cele muzeale și județene.

Expoziția a urmărit în principal demonstrarea prin argumente concrete a politicii statului nostru de ocrotire a patrimoniului cultural național și, în acest cadru, rolul restaurării de a restitui patrimoniului național valorile aflate în pericol de pierdere.

Expoziția conține cca 350 de obiecte restaurate în ultimii 3—4 ani. Acest recul de timp a fost necesar pentru a verifica valabilitatea și justetea tratamentelor aplicate. Se știe că orice restaurare corectă se confirmă în timp. În același timp însă, nerespectarea principiilor de bază ale restaurării face ca timpul să se exercite în defavoarea obiectelor, tinzînd ca prin procese diferențiate de îmbătrînire să evidențieze zonele „lucrate”. Orice intervenție nestăpînită îndeajuns, stîngace sau sub cota valorică a materialelor originale iese în scurt timp la iveală, perturbînd imaginea obiectului, depreciîndu-i semnificația și valoarea.

Aceste intervenții comportă riscul introducerii operei în jocul dependenței de laborator. Dealtfel analiza stării înainte de restaurare a obiectelor aflate în expoziție a confirmat că în proporție de 80% acestea au avut de suferit grave deteriorări datorate unor intervenții anterioare, grosiere, nespecializate și cu vîdite intenții cosmetice.

Demersul de organizare al expoziției a conceput prezentarea obiectului restaurat, alături și comparat cu documentația de imagine, pentru a da publicului atit datele de la care a plecat restauratorul, cit și unele informații despre etape intermediare ale fluxului tehnologic, aspecte din activitatea laboratoarelor, specialiști la lucru, cadre tinere aflate în formare.

Deși la prima vedere aspectul esențial al expoziției este insolit, spectaculos, conținutul de idei al acesteia a fost gîdit să fie informativ nu numai pentru marele public ci și pentru publicul cunoscător.

În expoziție fiecare caz de restaurare a fost însoțit de un text succint, cuprinzând principalele probleme pe care le-a ridicat rezolvarea lui, metoda folosită și modul cum această metodă s-a adecvat formelor specifice de degradare prezentate de obiect, materialelor constitutive.

Prin efectul contrastant între imaginea obiectului înainte de restaurare și obiectul restaurat, expoziția a fost capabilă să mențină vie atenția selectivă a publicului atâta timp cât acesta să poată înregistra mesajul textului scris. Din punctul de vedere al demonstrației pe concret, al spectaculoaselor transformări petrecute de aceste obiecte, întemeindu-și puterea de comunicare pe forța imaginii, expoziția s-a constituit ca un eficient mijloc de comunicare în masă.

Procesul de comunicare pe care și l-a asumat s-a întemeiat doar în primă instanță pe captarea atenției, diversitatea obiectelor ca genuri și materiale și rolul de protagonist al documentației științifice aferente au canalizat publicul de la procesul de observare la interpretări, acceptări și mai ales evaluări ale rezultatelor unei munci specifice, de mare răspundere.

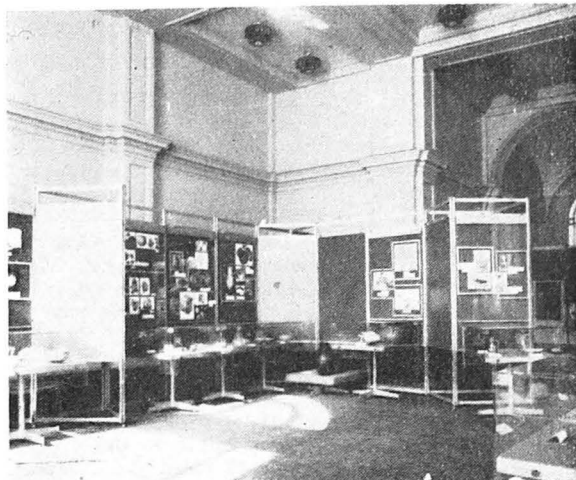
Am putea spune că menținerea expoziției în atenția publicului, tradusă prin numărul crescut de vizitatori și prin intervalul relativ mare de timp pe care și l-au petrecut în vizitarea ei, se datorează nu numai elementelor de formă ale amenajării ci constituie și un rezultat al interacțiunii dintre așteptările publicului, obișnuințele sale în materie de expoziții și specificul acesteia.

Ar fi deosebit de interesant dacă am putea măsura câștigul pe care l-am înregistrat prin această expoziție, impulsionind trecerea de la o fază de interes și curiozitatea față de domeniu la aceea de a fi deplin conștienți de importanța lui. Eficiența expoziției s-a datorat în primul rând conținutului în obiecte. Prezentarea cit mai completă a structurii laboratoarelor și diversității tehnicilor de lucru a exclus o împărțire pe domenii patrimoniale, astfel încât materialul — suport al obiectelor — a devenit criteriul de divizare alveolară a expunerii, fiind prezentate sectoarele: pictură (ulei și tempera), grafică, lemn, carte, porțelan, sticlă, metal, ceramică, textile.

În ce privește textilele, laboratorul zonal al Muzeului de istorie al R. S. România a demonstrat o tehnică proprie de restaurare a steagurilor pictate. Piese extrem de fragilizate, ajunse de multe ori la stadiul sutelor de fragmente dispartate, datorită uzurii și sensibilității deosebite a suportului de mătase, au fost supuse unui travaliu minuțios de recompunere și consolidare pe un suport dublu, inert din punct de vedere chimic. Tehnica se adaptează perfect necesităților acestui gen de piese și are un grad de reversibilitate adecvat.

În ce privește tapiseria, colectivele de restauratori, coordonate de specialiștii Muzeului de artă al R. S. România, exemplifică prin piesele prezente în expoziție o metodă nouă de restaurare bazată pe reconstituirea integrală a vechii tehnici, prin materiale adecvate ca structură, prelucrare, finețe și colorit, metodă adoptată după procedeele folosite în laboratoare din Cracovia și Lodz.

O altă tehnică aplicată pentru prima dată în laboratoarele noastre, de asemenea pe baza schimbului de experiență cu specialiștii din R. P. Polonă

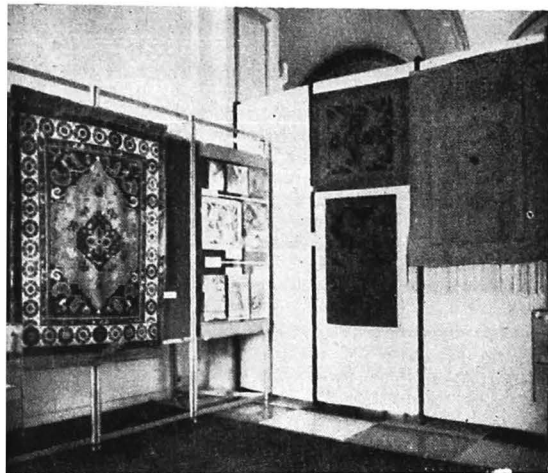
Expoziția de restaurare — vedere parțială

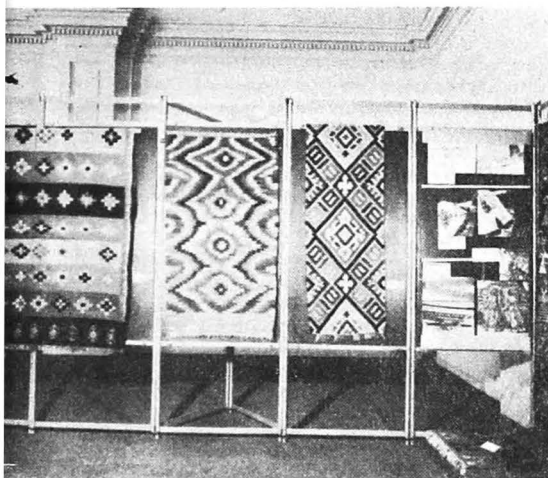
Steaguri pictate

Veșmînt din sec. al XVIII-lea descoperit în săpăturile de la Tismana

Tapiserie și steaguri

Obiecte de artă populară

Pictură de șevalet

și Franța, privește restaurarea covoarelor orientale cu noduri. Ea constă tot într-o reconstituire prin refacerea tramei și a nodurilor din lână sau mătase, respectând tehnica originală. Este folosită atât în laboratoarele din București, cât și la Sibiu, unde, nu de mult, a fost organizată o microexpoziție de covoare orientale, restaurate la laboratorul zonal al Muzeului Brukenthal.

Obiectele textile de artă populară: scoarțe, cojoace, pieptare cu broderie textilă și ornamente metalice, lriie, catrințe etc., reprezintă munca de restaurare de la laboratoarele Muzeului satului și de artă populară, Muzeului județean Suceava, Muzeului de istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca.

Impunătoare prin rezultatele finale și gradul sporit de dificultate al restaurării sînt textilele arheologice. Între acestea complexul de veșminte extras din săpăturile de la Tismana, datînd din secolul al XVIII-lea, constituie o carte de vizită onorantă pentru restauratorii Muzeului de istorie al R. S. României.

În sectorul metale au fost prezente nouă laboratoare. Laboratorul muzeului gazdă a prezentat piese de excepție: coiful și fiala din tezaurul de la Agighiol, anul 400 î.e.n., carul votiv de la Bujoru, secolul VIII î.e.n., cnemida romană descoperită la Gulești, secolele II—III e.n., fragmente de armură de bronz Lorica squamata, secolul II e.n., descoperită la Micia, bijuterii de aur și argint descoperite la Voinești, Cotnari, Coșoveni, Piuă Petrii.

Din lucrările de restaurare realizate în atelierelor de la Posada au fost prezente arme de luptă și fragmente de armuri, coifuri, arme de vînătoare și de paradă din secolele XVI—XIX, din colecțiile castelului Peleş. Etalarea s-a făcut comparativ pe panoplii alăturate avînd ca reper de comparație arme nerestaurate.

Laboratoarele din Cluj-Napoca, Suceava, Pitești Sibiu, Craiova au prezentat săbii celtice rituale, arme din perioada La Thène, unelte și vase de uz dacice și romane, tezaur monetare.

Laboratorul Muzeului militar central a etalat o varietate mai largă de obiecte între care o sabie dreaptă celtică, conservată prin metoda incluziunii în material plastic, un mecanism de închidere a porții cetății Crăciuna-Birlad din epoca lui Ștefan cel Mare, un tun naval din bronz și fier de secol al XVIII-lea, o statuie florentină din bronz din perioada Renașterii.

Capitolul ceramicii, reprezentat cu piese din toate epocile istorice, a demonstrat rolul important al restaurării în procesul descoperirii noilor valori. Au fost etalate piese provenind din șantierelor de la Racovișeni, Chirnogi, Micia, Popești, Braneț, Pietroasele, Căscioarele, Miorcani — Iazul Mare, Cucuteni, Slatina, Locusteni, Ișalnița, Coțofeni, Socodor, Măgura — Porolissum, Feleac — Alba Iulia, Sarmizegetusa. Acest sector exemplifică cele două maniere cunoscute de a restaura ceramica: prin completări de contrast și prin completări integrate. A doua manieră este folosită, așa cum reiese și din expoziție, în restaurarea ceramicii etnografice, a majolicii, porțelanului și gresiei.

Sectorul carte-document a prezentat principalele metode de restaurare a obiectelor din suport papetar și pergament: carte veche (manuscrise

și tipărituri) documente, scrisori ale unor scriitori etc. Astfel laboratorul de patologie și restaurare a cărții din cadrul Bibliotecii centrale de stat a exemplificat metoda completării suportului prin turnare de pastă de hirtie, metoda restaurării la dublu a manuscriselor și a completării textelor dispărute, metoda despierii și consolidării hirtiei, a laminării pe o singură față, metode de restaurare a cusăturilor și legăturilor originale din piele.

Laboratorul de restaurare al Direcției generale a Arhivelor Statului a prezentat, pe lângă restaurări de cărți, documente și sigilii, facsimile realizate manual după documente, expuse alături de originale. Dealtfel, replicile, copiile, facsimilele mecanice și manuale sînt din ce în ce mai larg folosite în muzeele noastre, în ideea protejării originalelor și pentru studiul cercetătorilor.

În sectorul lemn au fost prezente ateliere din laboratoarele Muzeului Brukenthal, Muzeului satului de artă populară, Muzeului de artă al R. S. România, cu piese de mobilier popular, mobilier de epocă, sculptură cu și fără policromie.

Atît piesele din lemn cit și sculptura în marmură, piatră, gips sau teracotă au suferit daune numeroase la seismul din 1977. Formele de degradare prezentate de obiecte erau dintre cele mai grave. Au fost alese acele piese care demonstau complexitatea proceselor de restaurare, fiind confecționate din materiale diverse (lemn de esențe exotice, marmură, metal, sidex, os, stucatură și policrome în tempera și ulei) și în tehnici diverse: sculptură, trafor, intarsii, marchetărie, incrustații etc. Acestea impun restauratorului o strînsă colaborare cu domeniile conexe și stăpînirea unor solide cunoștințe de istoria tehnicii și a materialelor de-a lungul epocilor artistice.

Sectorul de grafică artistică, reprezentat de laboratorul Muzeului de artă al R.S. România, laborator în care se formează cadrele tinere de profil ale noilor laboratoare, a etalat o diversitate de lucrări în desen (căr_bunc, creion, peniță), acuarele, aquaforte, aquatinta, xilogravură, litografii, afișe. Remarcabilele rezultate privind redarea elasticității hirtiei și mai ales folosirea cu acurateță a procedeelor de albire pe care laboratorul le cercetează de mai mulți ani, au confirmat încă o dată calitatea muncii din acest sector.

În tehnica tempera, selecția a impus cîteva lucrări la care intervențiile de restaurare, selective și discrete se îmbină armonios cu păstrarea patinei. Au fost prezente lucrări de secol al XVIII-lea, atît cu suprafețe plane cit și cu volumetrie, care au demonstrat capacitatea tinerilor restauratori de a se adapta oricărui tip de lucrări, indiferent de gradul de dificultate.

La sectorul pictură de șevalet au fost prezente lucrări restaurate în laboratoarele Muzeului de artă al R. S. România, Muzeului de artă Cluj-Napoca și Muzeului Brukenthal. Atît restauratorii experimentați cit și elevii acestora au expus lucrări de pictură românească de secol al XIX-lea, precum și pictură din școlile italiană, olandeză și flamandă din secolul al XVII-lea.

Expoziția a cuprins, într-o formulă mai restrînsă, și cîteva dovezi ale muncii de investigație științifică a biologilor, chimiștilor și fizicienilor care activează în laboratoarele de restaurare. Ei au prezentat mostre de dăunători biologici care acțio-

nează distructiv asupra materialelor de origine organică (textile, hirtie, piele), culturi și preparate care demonstrează acțiunea fungistică a anumitor substanțe, diferențiat aplicate în funcție de gradul de fragilitate a materialelor. De asemenea, prin fotografii, radiografii, buletine de analiză, spectrofotograme, diagrame, s-a încercat o demonstrație pe bază de argumente a rolului investigației științifice în autentificarea lucrărilor de patrimoniu și stabilirea datării lor.

Desigur, conținutul acestei expoziții este efectul unei selecții. Aceasta la rîndul ei este constrînsă de factori obiectivi și subiectivi. În dorința de a evita o diasporă de probleme, s-a încercat marcare specificului fiecărui tip de tehnică, a fiecărui tip de laborator de restaurare.

Se impun cîteva observații cu caracter general, cu rol de concluzii, care au putut fi extrase după parcurgerea experienței de organizare a acestei expoziții.

În primul rînd coordonarea unitară a laboratoarelor de către un organism central și procesul centralizat de formare a cadrelor sub directă îndrumare a Consiliului Culturii și Educației Socialiste fac ca în toate laboratoarele restaurarea să parcurgă etapele obligatorii ale unui flux logic, coerent și eficient, angrenînd în rezolvarea fiecărui caz nu numai un restaurator ci răspunderea solidară a unei echipe pluridisciplinare de specialiști.

Încă o dată s-a dovedit importanța documentației atît ca informație precis consensată în fișe și buletine de analiză cit și fotografii și respectiv clișee, de bună calitate, exacte, complet păstrate în bune condițiuni.

S-a evidențiat o dată în plus necesitatea stabilirii acelor procedee și tehnici de etalare, gîndite din toate punctele de vedere, care să cruțe obiectele de solicitări, cu atît mai mult pe cele restaurate, cîndva traumatizate.

În acest sens mobilierul expozițiilor de bază și al celor temporare trebuie în totalitate revizuit ca funcționalitate, acces la piese, aspect estetic. Se impune colaborarea cu designeri și specializarea unor arhitecți pentru stabilirea proporțiilor și unghiului optim de vizualizare, înclinarea pinzei față de geam, pentru evitarea reflexelor de lumină, alegerea culorii ambientale, a materialelor de paviment, a locurilor de odihnă pentru vizitatori.

Deschiderea către public a domeniului privind ocrotirea patrimoniului cultural și inserarea lui în practica socială, formarea unei opinii de masă, a unei atitudini pozitive orientate către acțiunile de prevenire a degradării vestigiilor de cultură, ar putea fi impulsionată prin o frecvență mai mare a unor astfel de expoziții, în care să fie cuprinse mai multe obiecte, să fie reprezentate mai multe laboratoare, mai mulți restauratori.

Se cere conturată mai precis activitatea de teren, — preparativele muncii de laborator, culegerea datelor privind condițiile sitului arheologic, microclimatul din monumente, obiceiurile populare de întreținere și conservare prin mijloace tradiționale a obiectelor de artă populară.

Un aspect asupra căruia trebuie să insistăm îl constituie folosirea unui limbaj de specialitate unic și controlat în toate laboratoarele.

Trebuie evitată diversitatea mare de termeni al căror înțeles nu se suprapune totdeauna acle-

iași noțiuni. Toate acestea constituie pentru noi repere de viitor pentru rezolvarea cărora ne vom mobiliza forțele mai organizat și mai temeinic. Considerăm actuala expoziție un pas important pe această cale.

RÉSUMÉ

Dans notre pays, l'adoption de la loi 63/1974, concernant la protection du patrimoine culturel national, a déterminé des changements qualitatifs dans le contenu de l'activité culturelle, rendant plus actif le réseau des institutions de culture, tant par l'apport des offices territoriaux du patrimoine — des corps multidisciplinaires d'expert — que surtout par celui des laboratoires zonaux de restauration.

Les 11 laboratoires créés par la loi — dont quatre à Bucarest ayant un rayon d'activité national — confirment au cours des dernières années le développement explosif de ce secteur, saisissable tant par le nombre des cadres que par la qualité du travail. Ceux qui se sont développés le plus ont été les ateliers de restauration des textiles, du papier, du bois, mais on a enregistré une croissance importante aussi dans la restauration des métaux, de la céramique et de la peinture de chevalet.

Toutefois, c'est le secteur d'investigation scientifique, existant dans chaque laboratoire zonal, qui doit être considéré comme réellement nouveau. La formation de base des chimistes, des physiciens, biologistes, ingénieurs technologues, appliquée aux problèmes surtout techniques du processus de restauration, a permis d'analyser avec acuité les matériaux utilisés, d'effectuer des tests et des vérifications de méthodes, des recherches sur la structure cachée des pièces extraites des fouilles. Tous ces facteurs ont assuré à la restauration les bases scientifiques nécessaires aux décisions de diagnostic et de traitement, éliminant le coefficient de hasard et la tentation artisanale.

Les résultats du niveau actuel de l'activité de restauration peuvent être appréciés concrètement dans l'actuelle exposition de restauration organisée par le Conseil de la Culture et de l'Éducation Socialiste avec le concours du Musée d'Histoire de la R. S. de Roumanie, à l'occasion du jour international des musées.

L'exposition a visé en premier lieu à démontrer par des arguments concrets la politique de notre État, protection du patrimoine culturel national et, dans ce cadre, le rôle de la restauration de restituer au patrimoine national les valeurs se trouvant en danger de destruction. L'exposition comprend environ 350 objets restaurés au cours des 3—4 dernières années.

Au cours de l'organisation de l'exposition on a conçu la présentation de l'objet restauré à côté de — et en comparaison avec — la documentation sous forme d'image, afin d'offrir au public aussi bien les données initiales connues par les restaurateurs, que certaines informations concernant les étapes intermédiaires du flux technologique, des aspects de l'activité des laboratoires, des spécialistes au travail, des jeunes cadres en train de formation.

Bien qu'à première vue l'aspect essentiel de l'exposition soit insolite, spectaculaire, son contenu

d'idées a été conçu de telle façon qu'il soit informatif, tant pour le grand public que pour les connaisseurs.

Dans l'exposition, chaque cas de restauration a été accompagné par un texte succinct, comprenant les principaux problèmes surmontés, la méthode utilisée et par quoi elle s'est adaptée aux formes spécifiques de dégradation présentées par l'objet, les matériaux constituants.

Grâce à l'effet contrastant entre l'image de l'objet avant la restauration et l'objet restauré, l'exposition maintient éveillée l'attention sélective du public le temps nécessaire pour enregistrer le message du texte écrit. Du point de vue de la démonstration concrète, des spectaculaires transformations subies par ces objets, appuyant sa force de communication sur la force de l'image, l'exposition s'est constituée en un moyen de communication efficace vers les masses.

Le processus de communication assumé ne s'est basé qu'en première instance sur le captage de l'attention, car la diversité des genres et des matériaux des objets ainsi que le rôle de protagonistes de la documentation scientifique afférente ont canalisé le public vers des interprétations, l'acceptation et surtout vers des évaluations des résultats d'une activité spécifique, à grande responsabilité.

On pourrait dire que l'exposition se trouve toujours dans l'attention du public, ce qui se traduit par le nombre croissant de visiteurs et par la durée assez longue de leur visite, fait dû pas seulement aux éléments de forme de son aménagement, mais constitue aussi un résultat de l'interaction entre ce que le public attend, ce qu'il est habitué de voir en matière d'expositions et le spécifique de cette exposition.

Il serait intéressant de pouvoir mesurer le bénéfice enregistré par cette exposition, en stimulant le passage depuis la phase d'intérêt et de curiosité pour le domaine à celle d'être pleinement conscients de son importance. L'efficacité de l'exposition a été due en premier lieu à son contenu en objets. La présentation aussi complète que possible de la structure des laboratoires et de la diversité des techniques de travail a exclu la division en domaines patrimoniaux; c'est pourquoi, le matériel — support des objets — est devenu le critère de division alvéolaire de l'exposition, les secteurs suivants étant présentés: peinture (huile et tempera), graphique, bois, livre, porcelaine, verre, métal, céramique, textiles.

L'exposition a compris, dans une formule plus restreinte, aussi quelques preuves de l'activité d'investigation scientifique des biologistes, des chimistes et des physiciens qui travaillent dans les laboratoires de restauration. Ils ont présenté des échantillons de nuisibles biologiques, qui détruisent les matériaux d'origine organique (textiles, papier, cuir), des cultures et des préparations qui démontrent l'action fungistatique de certaines substances, appliquées de manière différentielle en fonction du degré de fragilité des matériaux. De même, à l'aide de photos, de radiographies, de bulletins d'analyse, de spectrophotogrammes, de diagrammes, on a essayé de démontrer, sur la base d'arguments, le rôle de l'investigation scientifique dans l'authentification des travaux de patrimoine.

Cea de-a XII-a Conferință generală ICOM—MEXIC, 1980

La a XI-a Conferință internațională a celei de-a XII-a Adunări generale I C O M (International Council of Museums), de la Moscova din 1977, s-a hotărât ca următoarea conferință internațională să aibă loc în 1980 în capitala Mexicului. Lucrările se vor desfășura între 25 octombrie și 4 noiembrie 1980.

Grupate după afinități de conținut, manifestările solemne și analizele științifice ale sutelor de rapoarte vor avea ca sedii asigurate în Mexico următoarele instituții: Auditoriul național, Palatul artelor frumoase, Muzeul național de antropologie, Muzeul Alvar Garrillo Gil, Muzeul național de istorie, Muzeul culturii, Muzeul de istorie naturală, Muzeul lui San Carlos, Muzeul tehnologie C.F.E., Pinacoteca Virreynal, Sala Manuel M. Ponce de la Institutul de arte frumoase. Cea de a XII-a Conferință generală I C O M a reținut ca temă centrală a lucrărilor sale: „*Muzele și responsabilitatea lor față de patrimoniul mondial*”. În cadrul acestei teme generale s-au formulat și programat și câteva teme subsidiare, astfel:

1. *Pentru o politică a Muzeelor față de patrimoniul mondial*, cu referire la:

- muzele și patrimoniul arheologic și istoric,
- muzele și patrimoniul etnografic,
- muzele și patrimoniul natural, științific, industrial și tehnologic,
- muzele și patrimoniul artistic,
- muzele și patrimoniul secolului al XX-lea

2. *Punctele de contradicție*, cu referiri la:

- Prezervarea patrimoniului mondial și punerea sa la dispoziția celui mai mare număr,
- Protecția patrimoniului mondial și modernitatea,
- Constituirea patrimoniului viitorului

3. *Etica personalului muzeelor față de patrimoniul mondial*, cu referire la:

- Politica de achiziții, de punere la dispoziție a patrimoniului material, de relații internaționale.

Atât tema centrală cât și toate temele subsidiare programate vor analiza și pune în discuție problema esențială a patrimoniului muzeal mondial.

Subliniem faptul că în desfășurarea programului sînt prevăzute trei reuniuni distincte ale mem-

brilor comitetelor internaționale din țările Asiei, Africii și ale Americii Latine, care se vor desfășura în zile diferite la Muzeul culturii.

Pentru întregul grup al participanților este programată o prezentare specială a Baletului folcloric mexican, la Palatul artelor și a Fiestei mexicane. Paralel cu lucrările de specialitate desfășurate în chip esențial în comitete internaționale, timp de nouă zile se vor desfășura vizite în muzee, centre artistice, științifice, artizanale, culturale și turistice din Mexico și din împrejurimile lui imediate. Zilele de 1 și 2 noiembrie, cu prilejul desfășurării unor obiceiuri arhaice de interes etnografic deosebit, legate de cultul morților, vor fi în întregime consacrate unor excursii în afara orașului, la Acolman — Teotihuacán și la Tepotzotlán. De asemenea, înainte, în timpul și după conferință, congresiștilor li se oferă posibilitatea de a efectua călătorii de studii, culturale și turistice, în cele mai interesante localități din țară, în grupuri organizate, după programe prestabilite și pe cheltuiala participanților.

Cu același prilej, Asociația muzeelor americane și Comisia națională ICOM din Statele Unite au proiectat și tipărit un program pentru luna octombrie 1980, înainte de deschiderea lucrărilor conferinței de la Mexico, în care sînt prevăzute trei ample itinerarii de câte 9, 10 și 17 zile cu excursii de mare interes științific, muzeografic și turistic, în călătorii cu autocarele și cu vaporul prin cele mai mari, mai vechi și mai importante orașe, centre culturale și peisagii din această țară. Este vorba de o călătorie pe coasta de est a Statelor Unite și în orașele New York și Washington, de un periplu pe magnificul drum de coastă care se întinde de la San Francisco la Los Angeles și, în fine, de o excursie pe cele două coaste și în marele oraș de la miazăzi — vest, Chicago. Fiecare program cuprinde excursii organizate și vizite în localitățile implicate, vizite conduse în cele mai însemnate muzee și monumente din aceste mari orașe și alte localități mai mici, muzee ce stau în fruntea listei care în S.U.A. numără peste 4 000 unități distincte de cele mai variate tipuri, cel mai recent fiind consacrat zborurilor în Cosmos.

dr. GHEORGHE FOCȘA

- 3 — **IULIAN ANTONESCU** Patrimoniul cultural național — parte integrantă a tezaurului spiritual al umanității. The national cultural patrimony — part and parcel of the spiritual treasure of mankind. Le patrimoine culturel national — partie intégrante du trésor spirituel de l'humanité
Национальный культурный патримоний — неотъемлемая часть духовной сокровищницы человечества
- 19 — **AUREL MOLDOVEANU** Realizări și perspective în domeniul ocrotirii patrimoniului cultural național. Achievements and prospects in the national cultural patrimony protection. Réalisations et perspectives dans le domaine de la protection du patrimoine culturel national
Достижения и перспективы в охране культурного национального патримония
- 28 — **GRIGORE IONESCU** Principii și realizări în domeniul conservării și restaurării monumentelor istorice în România. Principles and achievements in the conservation and restoration of the historic monuments of Romania. Principes et réalisations dans le domaine de la conservation et de la restauration des monuments historiques en Roumanie
Принципы и достижения в сохранении и реставрации исторических памятников Румынии
- 35 — dr. arh. **AURELIAN TRIȘCU** Politica de conservare și revitalizare a centrelor istorice din România. The policy of conservation and revitalization of the historic centres of Romania. La politique de conservation et de révilitalisation des centres historiques de Roumanie
Политика консервирования и возрождение исторических центров Румынии
- 45 — dr. **RADU POPA** Integrarea în patrimoniul cultural-istoric a unor noi zone ale arhitecturii medievale de zid din România, ca urmare a cercetărilor arheologice. The integration in the cultural-historic patrimony of new zones of the mediaeval wall architecture in Romania as a consequence of the archaeological research. L'intégration dans le patrimoine culturel-historique de nouvelles zones de l'architecture médiévale de maçonnerie de Roumanie, suite aux recherches archéologiques
Интеграция некоторых новых средневековых архитектурных зон Румынии в культурно-исторический патримоний в результате археологических исследований
- 53 — dr. **GEORGETA STOICA** Național și universal în colecțiile muzeelor etnografice. National and universal in the collections of the ethnographic museums. National et universel dans les collections des musées ethnographiques
Национальные и универсальные в коллекциях этнографических музеев
- 62 — dr. **CORNEL IRIMIE** Conservarea documentelor tehnicii populare — atestate ale unei străvechi civilizații. The conservation of the folk technique documents attesting an ancient civilization. La conservation des documents de la technique populaire — preuves d'une ancienne civilisation
Консервация документов народной техники как доказательство старинной цивилизации
- 72 — **M. GSCWEND** (Elveția) Muzeul în aer liber al mediului rural elvețian. The open air museum of the Swiss rural habitat. Le musée en plein air de l'habitat rural suisse
Музей на открытом воздухе в сельской швейцарской среде
- 79 — **MARIA IACOB** Probleme actuale ale valorificării și conservării patrimoniului natural. Present problems raised by the profitable use and conservation of the natural patrimony. Problèmes actuels de la mise en valeur et de la conservation du patrimoine naturel
Современные проблемы осуществления и консервации национального патримония
- 87 — ing. **ARIANA STĂNESCU** Activitatea de restaurare-conservare înseamnă gândire științifică, înaltă tehnicitate și dragoste de muncă. The restoration-conservation activity means scientific thinking, high technicality and work love. L'activité de restauration-conservation signifie pensée scientifique, haute technicité et passion pour le travail
Деятельность по реставрации-консервации означает научное мышление, высокую техничность и любовь к работе
- 91 — **VIORICA NEGULA** Expoziție de restaurare, București, 1980. Restoration exhibition, Bucharest 1980. Exposition de restauration, Bucarest 1980
Выставка по реставрации, Бухарест, 1980 г.
- 96 — dr. **GIL FOCSA** Cea de-a XII-a Conferință generală ICOM — Mexic, 1980. The XIIth ICOM General Conference — Mexico 1980. La XIIème Conférence Générale de l'ICOM — Mexique, 1980
XII-ая общая конференция ИКОМ* — Мексика, 1980 г.

